राप्ती गाउँपालिकाको

शिक्षा क्षेत्र योजना, ८१/८२- ८५/८६

शैक्षिक क्षेत्र योजना सम्बन्धि अन्तिम प्रतिवेदन

राप्ती गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
मसुरिया, देउखुरी, दाङ
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प्रस्तावक

रियल ड्रिम्स ईन्टरनेशनल ईन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि
थापागाउँ, नयाँबानेश्वर काठमाण्डौं
बाग्मति प्रदेश, नेपाल

विषयसूची

परिच्छेदएक: परिचय १

१.१पृष्ठभूमि .... ङ्कचचद्वच! ख्द्वद्वणm कचण थद्वt घङ्गद्ज्ञथङ्गघ.

१.१.१अवधारणा २

१.१.२राप्तीगाउँपालिकाकोपरिचय ३

१.१.३शिक्षाक्षेत्रकोसमग्रविश्लेषण ९

१.१.४योजनानिर्माणप्रकृया १५

परिच्छेद२शिक्षाक्षेत्रयोजना १७

२.१सन्दर्भरऔचित्य १७

२.२दीर्घकालीनराष्ट्रियसोच १९

२.३राप्तीगाउँपालिकाकोदीर्घकालीनसोचतथागन्तव्य १९

२.४राप्तीगाउँपालिकाकोशिक्षामादीर्घकालीनसोचतथागन्तव्य १९

२.५लक्ष्य (Goal) २०

२.६क्षेत्रगतउद्देश्यतथारणनीतिहरु २०

२.७प्रमुखउपलब्धीसूचकहरू (Key Performance Indicators - KPI) ३०

परिच्छेद –३शिक्षाकाउपक्षेत्रहरू ३४

३.१प्रारम्भिकबालविकासरशिक्षा ३४

३.१.१परिचय ३४

३.१.२वर्तमानअवस्था ३५

३.१.३प्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू ३७

३.१.४प्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य ३९

३.२आधारभूतशिक्षा ४३

३.२.१परिचय ४३

३.२.२वर्तमानअवस्था ४३

३.२.३आधारभूततहकालक्ष्य, उदेश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू ४४

३.२.४आधारभूततहकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य ५४

३.३माध्यमिकशिक्षा ५८

३.१परिचय ५८

३.२वर्तमानअवस्था ५८

३.३.३माध्यमिकतहकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलव्धीरप्रमुखनतिजाहरू ५९

३.३.४माध्यमिकतहकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य ६२

३.४उच्चशिक्षारमाध्यमिकशिक्षाकोउच्चशिक्षासंगसम्वन्ध ६५

३.४.१परिचय ६५

३.४.२वर्तमानअवस्था ६५

३.४.३उच्चशिक्षारमाध्यमिकशिक्षाकोउच्चशिक्षासँगसम्वन्धउपक्षेक्कालक्ष्य, उदेश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू ६६

३.४.४उच्चशिक्षारमाध्यमिकशिक्षाकोउच्चशिक्षासँगसम्बन्धकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य ७०

३.५प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षारसिपविकासतालिम ७२

३.५.१परिचय ७२
३.५.२वर्तमानअवस्था ७२
३.५.३प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षारसीपविकासतथातालिमकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू७३
३.५.४प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षारसिपविकासतालिमकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य ७८
३.६पाठ्यक्रमरपाठ्यसामयी ८०
३.६.१परिचय ८०
३.६.२वर्तमानअवस्था ८०
३.६.३पाठ्यक्रमरपाठ्यसामग्रीकाकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू ८१
३.६.४पाठ्यक्रमरपाठ्यसामग्रीकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य ८५
३.७शिक्षकव्यवस्थापनरविकास ८७
३.७.१परिचय ८७
३.७.२वर्तमानअवस्था ८८
३.७.३शिक्षकव्यवस्थापनरविकासकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू ९१
३.७.४शिक्षकव्यवस्थापनरविकासकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य ९७
३.८विद्यालयव्यवस्थापन १००
३.८.१परिचय १००
३.८.२वर्तमानअवस्था १००
३.८.३विद्यालयव्यवस्थापनकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू १०१
३.८.४विद्यालयव्यवस्थापनकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य १०६
३.९निरन्तरशिक्षा, खुलासिकाइ, अनौपचारिकशिक्षा, जीवनपर्यन्तसिकाइरशिक्षा १०९
३.९.१परिचय १०९
३.९.२वर्तमानअवस्था १०९
३.९.३निरन्तरशिक्षाखुलासिकाइ, अनैपचारिकशिक्षा, जिवनपर्यन्तसिकाइरशिक्षाकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू ११०
३.९.४निरन्तरशिक्षा, खुलासिकाइ, अनौपचारिकशिक्षा, जीवनपर्यन्तसिकाइरशिक्षाकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य११३
३.१०गुणस्तरीयसार्वजनिकशिक्षा ११५
३.१०.१परिचय ११५
३.१०.२वर्तमानअवस्था ११६
३.१०.३गुणस्तरियसार्वजनिकशिक्षाकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू ११७
३.१०.४गुणस्तरीयसार्वजनिकशिक्षाकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य १२३
३.१.१आर्थिकतथासामाजिकरूपमापछाडिपरेकावर्गकोपहुँच / समावेशीशिक्षा १२५
३.११.१परिचय १२५
३.११.२वर्तमानअवस्था १२५
३.११.३आर्थिकतथासामाजिकरूपमापछाडिपरेकावर्गकोपहुँच (समावेशीशिक्षाका) लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू १२७
३.१२शिक्षामासूचनाप्रविधि १३३
३.१२.१परिचय १३३
३.१२.२वर्तमानअवस्था १३४
३.१२.३शिक्षामासूचनाप्रविधिकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू १३६
३.१२.४शिक्षामासूचनाप्रविधिकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य १३८

३.१३आपतकालीनतथासङ्कटपूर्णअवस्थामाशिक्षा १३९
३.१३.१परिचय १३९
३.१३.२वर्तमानअवस्था १४०
३.१३.३आपतकालिनतथासङ्कटपूर्णअवस्थामाशिक्षाकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू १४१
३.१३.४आपतकालिनतथासङ्कटपुर्णअवस्थामाशिक्षाकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य १४३
परिच्छेद४संस्थागतसंरचनारक्षमताविकास १४४
४.१परिचय १४४
४.२वर्तमानअवस्था १४५
४.३संस्थागतसंरचनारक्षमताविकासकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू १४७
४.४संस्थागतसंरचनारक्षमताविकासकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य १४८
परिच्छेद५लगानीरस्रोतव्यवस्थापन १४९
५.१परिचय १४९
५.२वर्तमानअवस्था १५०
५.३श्रोतकोअँकलनतथाबजेट........ १५१
५.४लगानीरश्रोतव्यवस्थापनकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू १५२
५.५लगानीरस्रोतव्यवस्थापनकोक्षेत्रगतसारसंक्षेप १५३
परिच्छेद६कार्यान्वयन, अनुगमनतथामूल्याङ्कन, समन्वयरसहजीकरण........ १५६
६.१परिचय १५६
६.२वर्तमानअवस्था १५६
६.३कार्यान्वयन, अनुगमनतथामूल्याङ्कन, समन्वयरसहजीकरणकालक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धीरप्रमुखनतिजाहरू१५७
६.४कार्यान्वयन, अनुगमनतथामूल्याङ्कन, समन्वयरसहजीकरणकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य १६०
परिच्छेद७:मुख्यउपलब्धिसूचकहरू १६३
७.१वित्तीययोजना........ १६३
७.२कार्यक्रमतथानतिजातालिका २२१
सन्दर्भसामग्री २२७
अनुसूची१: शैक्षिकयोजनानिर्माणसम्बन्धिअभिमुखीकरणकोउपस्थिति २२८
अनुसूची२: शैक्षिकयोजनातर्जुमाकार्यशालाकोउपस्थिति २३२

तालिका सूची

तालिका १ *जनसङ्ख्याको वडागत वितरण* ८
तालिका २ *उमेर समूह अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण* ९

परिच्छेद एकः परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ अनुसार नेपालमा संघीय गणतन्त्रात्मक राज्यव्यवस्था प्रारम्भ भएर संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार क्रियाशिल रहेका छन् । संविधानले समग्रमा समतामूलक, समावेशी र समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण गर्ने ध्येय राखेको छ । यस ध्येय अनुकूलका शिक्षा सम्वन्धी केही हक तथा प्राथमिकताहरू पनि स्थापित गरेको छ।

संविधानको धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हक उल्लेख छ । उक्त धाराले पहुँचको हक हुने र राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक संविधानले प्रदान गरेको छ । त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्न पाउने हक हुने जस्ता शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हक समेत उल्लेख छ। यी संवैधानिक हक तथा प्राथमिकताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सहयोगी हुने कानुनी आधार तयार गर्ने क्रममा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५ तथा यस सम्वन्धी नियमावली २०७७ कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । जस अनुसार वि.सं. २०८५ सम्म सबै नागरिकलाई आधारभूत तह सम्मको शिक्षामा पहुँच पुर्याउने व्यवस्था गरेको छ। त्यसैगरी बालबालिका सम्वन्धी ऐन, २०७५ ले शिक्षा लगायत बालबालिकाहरूका हकहरूको प्रत्याभूत गरेको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को उप दफा (ज) अनुसार स्थानीय तहलाई माध्यामिक र आधारभूत विद्यालय सम्बन्धि २३ वटा अधिकारहरू प्रदान गरीएको छ। जसको बुँदा नं १ मा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक र निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षासम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन गर्ने भन्ने कुरा समेत उल्लेख छ।

सन२०१५मासंयुक्तराष्ट्रसंघलेसन्२०३०सम्ममाहासिलगर्नेगरीनिर्धारणगरेकोदिगोविकासका१७वटालक्ष्यमा नेपाललेपनिप्रतिवद्धताजनाएकोछ।दिगोविकासकोलक्ष्यनं.४मा'सवैकालागीसमावेशीतथासमतामूलकगुणस्तरीयशिक्षा कोसुनिश्चिततातथाआजीवनसिकाइकाअवसरमाप्रोत्साहित गर्नेउल्लेखगरिएकोछ।यससँगसम्वन्धितसातवटालक्ष्य (Target) निर्धारणगरेकोछभनेलक्ष्यप्राप्तीकालागिथपतिनवटामाध्यमवातरिकापनिउल्लेखगरेकोछ।शिक्षाऐन, २०२८रशिक्षानियमावली, २०५९ मा शिक्षा सम्बन्धी विविध व्यवस्था गरिएको छ। सङ्घीय सरकारले राष्ट्रिय

शिक्षा नीति २०७६ जारी गरेको छ। SSDP को कार्यान्वयन पछि नेपाल सरकारले १० वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरेकोछ।

यी सबै नीति, योजना, व्यवस्था र घोषणाहरूको मर्मअनुसार स्थानीय तहको शिक्षालाई सु-व्यवस्थित बनाउन, गुणस्तरीय र समावेशी, समतामुलक शिक्षा सबै नागरिकलाई प्रदान गरि सुखि नेपाली सम्वृद्ध नेपालको नारालाई साकार पार्न रासी गाउँपालिकाले पञ्चवर्षिय गाउँ शिक्षा योजना, २०८१/८२-२०८५/८६ तयार गरेको छ।

यसका साथै गाउँपालिका अन्तर्गतका शिक्षा सम्बन्धी समस्याहरूको पहिचान गरेर विभिन्न चरणमा कार्यशाला, गोष्ठीहरू सञ्चालन गरी शिक्षा सम्बन्धि सरोकार राख्ने सबै स्थानीय सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागितामा यो योजना तयार गरिएको हो । यस योजनामा व्यवस्था गरिएका सबै कुराहरू कार्यान्वयन गर्न शिक्षा सम्बन्धी सरोकार राख्ने सबै निकायहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहनेछ ।

यसमा भएका व्यवस्थाहरूलाई आ-आफ्नो क्षेत्रमा लागू गर्नु सबै नागरिकको कर्तव्य रहनेछ । गुणस्तरीय शिक्षाको विकास गरी सिपयुक्त नागरिक तयार गर्न र समृद्ध गाउँपालिकाको रुपमा विकास गर्न यो नीतिले उल्लेख्य भूमिका खेलेको छ।

१.१.१ अवधारणा

नेपालको संविधानको धारा ३१ मा शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा उल्लेख गरिएको छ । शिक्षामा पहुँच बढाउन र शिक्षालाई निःशुल्क र अनिवार्य बनाउने सम्बन्धी घारा ३१ को उपधारा १ र २ मा व्यवस्था गरेको छ। त्यसैगरी उपधारा ३, ४ र ५ मा क्रमशः अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्न पाउने हक हुने जस्ता शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको प्रत्याभूत गरेकोछ।

नेपाल सरकारले विद्यालय शिक्षामा सबैको समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्नका साथै गुणस्तर सुधारका निमित्त विगतमा सात वर्षे विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको थियो। यस योजनाबाट प्राप्त उपलब्धिलाई संस्थागत गर्न र विद्यालय शिक्षाका विविध सकारात्मक प्रयासहरूलाई निरन्तरता दिन तथा शिक्षाका नवीन कार्यक्रमहरूको प्रस्तावसहित २०७३ साउनदेखि २०८० असार (सन् २०१६ जुलाईदेखि २०२३ जुलाई) सम्मको सात वर्षे विद्यालय क्षेत्र विकास योजना निर्माण गरिएको छ । योजनाको प्रथम पाँच वर्ष २०७३ साउनदेखि २०७८ असार (सन् २०१६ देखि २०२१) सम्मका लागि स्रोतसहितको कार्ययोजना थियो ।

दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरी वि.सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा नेपाललाई मध्यम आय भएको मुलुकको स्तरमा रूपान्तरणको लक्ष्य हासिल गर्ने महत्त्वपूर्ण साधनका रूपमा पनि यस योजनालाई हेरिएको छ । साविकका उपलब्धि, सिकिएका पाठहरू तथा सबैका लागि शिक्षाको राष्ट्रिय कार्ययोजना (सन् २००१-२०१५) अन्तर्गत सञ्चालन गरिएका सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम (सन् २००४-२००९) र विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (सन् २००९-२०१६) का एकीकृत कार्यसूचीहरू यस योजनाका प्रमुख मार्गदर्शक हुन् । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपालको संविधानमा निर्दिष्ट गरिएका शिक्षासम्बन्धी मौलिक हक, राज्यको पुनःसंरचना र अधिकारको बाँडफाँट, मुलुकको आर्थिक-सामाजिक रुपान्तरणकाएजेण्डा, दिगो विकास लक्ष्यप्रति नेपालको प्रतिबद्धतासन् २०३० सम्म मध्यम आय भएकोराष्ट्रका रूपमा स्तरोन्नति गर्ने राष्ट्रिय सङ्कल्प नै नयाँ शिक्षा नीति तर्जुमाका मूल आधार मानिएको छ।

शिक्षा प्राप्त गर्ने प्रत्येक व्यक्तिको आधारभूत मौलिक हकलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्न, सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको मान्यता अनुरुप शिक्षामा सबैको सरल, सहज र समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न एवम् शिक्षालाई सर्वव्यापी, जीवनोपयोगी. प्रतिस्पर्धी एवम् गुणस्तरयुक्त बनाउन यो नयाँ शिक्षा नीति आवश्यक पर्दछ। सङ्घीय ढाँचा अनुरूप सरकारका तीन वटै तहमा शिक्षा प्रशासन प्रभावकारी एवम् नतिजामूलक ढङ्गले सञ्चालन गरी जनताको शिक्षा प्राप्तिको अधिकार सुनिश्चित गर्नका लागि समयानुकुल शिक्षा नीतिको जरुरत पर्दछ । शिक्षा क्षेत्रका नीतिहरूलाई एकीकृत र संहिताबद्ध गरी एकीकृत राष्ट्रिय शिक्षा नीतिको खाँचो पूरा गर्ने ध्येयले यो राष्ट्रिय शिक्षा नीति तर्जुमा गर्नु परेको कुरा उल्लेख गरेको छ।

अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ शिक्षा प्राप्त गर्ने प्रत्येक व्यक्तिको आधारभत् मानव अधिकार एवम् संविधानमा प्रदत्त मैलिक हकलाई व्यवहारमा कार्यन्वयन गरी शिक्षालाई लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतामा आधारित समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माणमा केन्द्रित गर्दै शिक्षामा सबैको सहज एवम् समतामूलक पहुँच र निरन्तरता सुनिश्चित गरी शिक्षालाई सर्वव्यापी जीवनीयोगी, प्रतिस्पर्धी एवम् गुणस्तरीय बनाउनका लागि अनिवार्य तथा निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षाको व्यवस्था गरेको र यस सम्वन्धि नियमावली, २०७७ ले व्यवस्था गरेको छ।

यसरी शिक्षाको समग्र विकासका लागि विभिन्न क्षेत्रसँग सहकार्य गर्दै स्थानीय तहको जनशक्ती रआवश्यक्तालाई समेटी कार्यान्वयन गर्दा अझ प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

१.१.२ रासी गाउँपालिकाको परिचय

नेपालको संविधान २०७२ ले एकात्मक राज्य व्यवस्थालाई सङ्घीय संरचनामापुनः संरचनामागरे अनुरुप ७५३ स्थानीय सरकार, ७ वटा प्रदेश सरकार र एक संघ सरकार छन् । हाल लुम्बिनी प्रदेशको सदरमुकाम यसै रासी गाउँपालिकामा अवस्थित छ जसले गाउँपालिकाको परिचय नै बदलिएको छ। पश्चिम क्षेत्रमा रहेको दाङ

जिल्लाको पूर्वीभागमा अवस्थित राप्ती गाउँपालिका भित्री मधेश तथा चुरे क्षेत्रमा अवस्थित छ । राप्ती गाउँपालिका साविकमा भएका २ वटा गाउँविकास समितिहरु लालमटिया र सिसहनीयाको सवै भाग तथा हाँसिपुर गाउँविकास समितिहरु साविक वडा नं. १ र २ वडालाई पुर्नसंरचना गरी हाल ९ वटा वडामा पुर्नसंरचना गरिएको छ । हाल यसको प्रशासनिक केन्द्रको रुपमा मसुरिया राखिएको छ ।

यो गाउँपालिका २७ डिग्री ४९ मिनेट ५ सेकेण्ड देखि २७ डिग्री ५५ मिनेट १५ सेकेण्ड उत्तरी अक्षास सम्म र ८२ डिग्री ३६ मिनेट ८ सेकेण्ड देखि ८२ डिग्री ४८ मिनेट २६ सेकेण्ड पूर्वी देशान्तरमा रहेको छ । कूल क्षेत्रफल १६१.०७ वर्ग किलोमिटर रहेको छ ।यस गाउँपालिकाको पूर्वमा राप्ती नदीपारी अर्घाखाँची जिल्ला र दक्षिणमा राप्ती नदी तथा गढवा गाउँपालिका, उत्तर पुर्वमा प्यूठान, उत्तरमा वंगलाचुली गाउँपालिका तथा पश्चिममा लमही नगरपालिका पर्दछ । यस गाउँपालिकाको विचबाट करिव १५ कि.मि पूर्वपश्चिम राजमार्ग पर्दछ । यो गाउँपालिका समथर तथा सिंचाई सुविधा भएको कारण अति उर्वर समेत भएकाले कृषि खेती तथा तरकारी वालीको लागि राम्रो संभावना छ ।

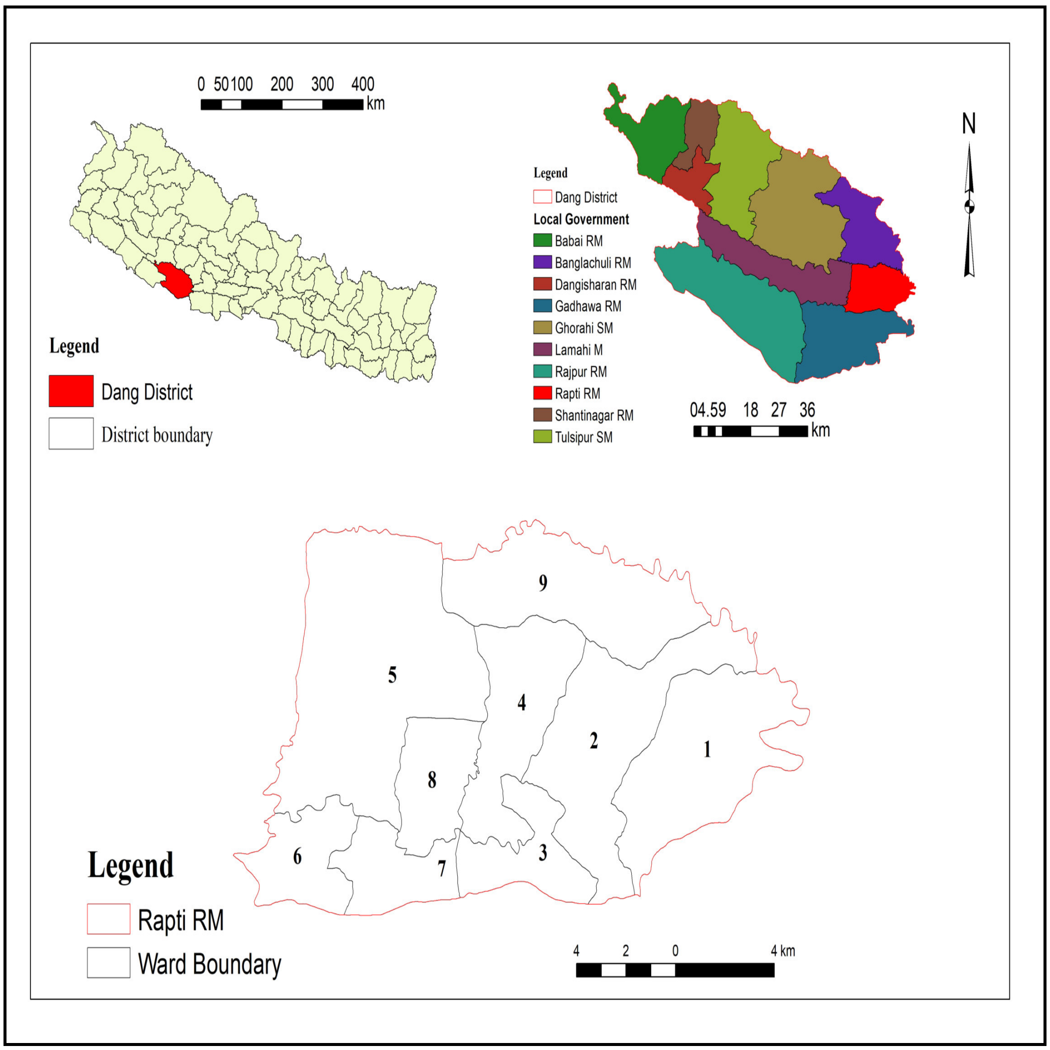

चित्र १:LocationMapofRaptiRuralMunicipality

धरातलीय स्वरूप

राप्ती गाउँपालिकामा जम्मा ९ वटा वडाहरु रहेका छन्। राप्ती गाउँपालिका भित्री मधेश, चुरीया क्षेत्र हुदै महाभारत पहाडसम्म फैलिएकोले यहाँको भौगोलिक स्वरुपमा समेत विविधता पाईन्छ । यहाँ उत्पन्न भएका खोला तथा खोल्सीहरु क्रमशः उत्तरबाट दक्षिणतर्फ विभिन्न जलाधारमार्फत राप्ती नदीमा मिसिन्छ । यस गाउँपालिकाका अधिकांश क्षेत्र चुरे भूभाग अन्तर्गत पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको वडा नं. २, ४, ३, ६, ७ र ८ वडाहरु समथर जमिन पर्दछ । अन्य वडाहरु होचो चुरे क्षेत्रभित्र अवस्थित छन् । राप्ती नदीको किनार सिंचाईको सुविधा भएको भागहरु कृषिको लागि महत्वपूर्ण रहेको छ ।भौगोलिक विविधताले गर्दा यहा पाईने वनस्पति तथा जैविक विविधतामा समेत एकरुपता देखिदैन ।यस राप्ती गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थति अनुसार क्रमश दक्षिणी तथा पर्वी मोहडा क्षेत्रबाट उत्तरतर्फ भिरालोपना बडदै गएको छ । यस गाउँपालिकाको न्यूनतम उचाई २५३ मिटर र अधिकंतम उचाई ११९४ मिटर उत्तरी सिमाना सम्म रहेको छ ।

राप्ती गाउँपालिका दाङ जिल्लाको सदुरपूर्वी क्षेत्रमा रहेको गाउँपालिका हो । नेपालको संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत राज्य पुर्नसंरचनामा स्थानीय तहको नयाँ सिमाकन गर्दा यो गाउँपालिका साविकका ३ वटा गाविसहरुबाट रुपान्तरण भई स्थापना भएको हो । यो गाउँपालिका जातिगत तथा साँस्कृतिकरुपमा बिशिष्टता र बिविधता बोकेको गाउँपालिका हो । आदिवासी थारु, मगर र क्षेत्री वाम्हणहरुको समेत यस गाउँपालिकामा बसोवास रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वी तथा दक्षिणी भागबाट समग्र देउखुरीकै सम्पत्ति, प्रमुख ऐतिहासिक श्रोतको रुपमा रहेको र समुन्नत कृषि प्रणालीको आधार राप्ती नदीले यस गाउँपालिकालाई चिनाएको छ । ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय महत्व तथा प्रसिद्ध धार्मिक आस्थाको केन्द्रको रुपमा रहेका प्रसिद्ध भद्राक्षी देवी मन्दिर यसै गाउँपालिकामा पर्छ । स्वस्थानी व्रत कथामा उल्लेख भए अनुसार महादेव पत्नी सतीदेविको देब्रे घुडा पतन भएको स्थान यो ऐतिहासिक तथा प्रसिद्ध ऐतिहासिक महत्वका स्थल यस गाउँपालिकाका भित्र पर्दछ ।

राप्ती गाउँपालिका नामाकरण सम्बन्धमा रहेको धारणा अनुसार यो क्षेत्र देउखुरी उपत्यकाको जलभण्डारको रुपमा रहेको राप्ती नदीको सिंचित भूमी हो । यहाँ राप्ती र यसका सहायक नदीहरु पूर्वबाट क्रमश पश्चिम तर्फ बहेको छ । यस क्षेत्र भएर राप्ती नदी बहने हुनाले आदिकाल देखि यस क्षेत्रलाई राप्ती क्षेत्र नै भनिदै आएको हो । त्यसैले हाल राज्य पूर्नसंरचनामा यस गाउँपालिकाको नाम राप्ती राखिएको हो ।

राजनैतिक विभाजनको आधारमा दाङ जिल्लाको निर्वाचन क्षेत्र नं. १ (क) अन्तर्गत पर्ने राप्ती गाउँपालिका जम्मा ९ वटा वडाहरुमा विभाजन भएको छ । साविकको २ वटा गाउँविकास समितिहरु सिसहनिया र

लालमटियाको सबै साविकका वडाहरु र हाँसिपुरको २ वटा वडाहरुलाई पुर्नसंरचना गरी राप्ती गाउँपालिका कायम गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र वडा नं. ३ को मसुरियामा रहेको छ ।

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी, गुरुङ,मगर, थारु, दलित र मुस्लिमहरुको वसोवास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा २०७८ को जनगणना अनुसार कुल परिवार संख्या ११८२६,जम्मा जनसंख्या ५२१२३ महिला २७३०६ र पुरुष २४८१७ रहेको छ ।

तालिका१ जनसङ्ख्याको वडागत वितरण

वडा नं.	जम्मा घरधुरी	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	औषत परिवार	लैङ्गिक अनुपात
१	१७९९	७६३७	३६२२	४०१५	४.२५	९०.२१
२	१७४४	७२३८	३४६३	३७७५	४.१५	९१.७४
३	१५६१	६८३९	३३२८	३५११	४.३८	९४.७९
४	१६३०	६८२४	३१३७	३६८७	४.१९	८५.०८
५	१३६३	६२४२	३०४७	३१९५	४.५८	९५.३७
६	१०००	४४८०	२०९३	२३८७	४.४८	८७.६८
७	१०९०	५१३४	२४५८	२६७६	४.७१	९१.८५
८	१२५५	५६८४	२६६३	३०२१	४.५३	८८.१५
९	३८४	२०४५	१००६	१०३९	५.३३	९६.८२
जम्मा	११८२६	५२१२३	२४८१७	२७३०६	४.४१	९०.८८

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका२ उमेर समूह अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
००-०४	३९२६	२०८३	१८४३	७.५३
०५-०९	४७७०	२५०१	२२६९	९.१५
१०-१४	५१४१	२६५९	२४८२	९.८६
१५-१९	५७२१	२८०२	२९१९	१०.९८
२०-२४	५०६६	२१६७	२८९९	९.७२
२५-२९	४८८०	२१००	२७८०	९.३६
३०-३४	४१३७	१८००	२३३७	७.९४
३५-३९	३७४६	१६२१	२१२५	७.१९
४०-४४	३११३	१४२१	१६९२	५.९७
४५-४९	२६२०	१३०६	१३१४	५.०३

५०-५४	२५३४	११९१	१३४३	४.८६
५५-५९	१६८७	८३६	८५१	३.२४
६०-६४	१५८२	७६०	८२२	३.०४
६५-६९	१३५३	६३२	७२१	२.६०
७०-७४	९८८	४८७	५०१	१.९०
७५-७९	५४१	२८१	२६०	१.०४
८०-८४	१९७	१०७	९०	०.३८
८५-८९	८४	४३	४१	०.१६
९०-९४	२३	१४	९	०.०४
९५+	१४	६	८	०.०३
जम्मा	**५२१२३**	**२४८१७**	**२७३०६**	**१००.००**

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

जातजातिको रुपमा यस गाउँ पालिकामा सबैभन्दा धैरै थारु जाति ४३.८० प्रतिशत वसोवास रहेको छ भने १५.५ प्रतिशत मगर जाति, क्षेत्री ११.९ प्रतिशत, पहाडी बाहुन १०.६ प्रतिशत, दलित (विश्वकर्मा, परिवार,मिजार,सुनार,वादीर चमार/हरिजन/राम) ५.८ प्रतिशत, कुमाल ३.७ प्रतिशत, मुसलमान १.६ प्रतिशत र वांकी अन्य जातिहरु रहेका छन् यस गाउँपालिकामाविभिन्न भाषा बोल्ने जनसंख्या पाईन्छ । जसअनुसार सवैभन्दा धेरै ४५.८ प्रतिशत जनसंख्याले नेपाली भाषा वोल्ने गर्दछन् । दोस्रोमा थारु भाषा बोल्ने ४३.५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी मगर भाषा बोल्ने जनसंख्या ८.२ प्रतिशत रहेको पाईन्छ । विभिन्न जातजाती अनुसार आफ्नो मातृभाषा बोल्ने गरेको भएपनि माध्यम भाषाको रुपमा नेपाली भाषानै प्रयोग गर्ने गरिएको छ ।

रासी गाउँपालिकाको आगामी वि.सं. २०९५ सम्मको जनसङ्ख्या प्रक्षेपण यसप्रकार छ ।

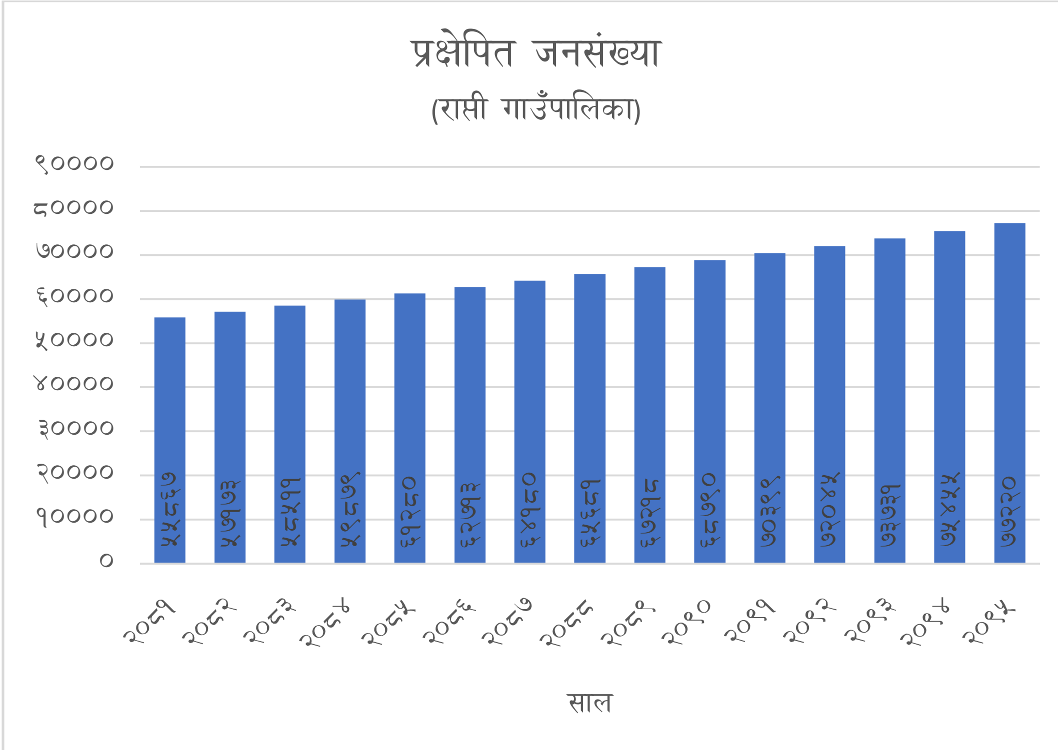

चित्र २: जनसंख्या प्रक्षेपण

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ (P0) को जनसंख्या ४०९४९, राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (Pt) को जनसंख्या ५२१२३, जनगणना मिति २०११-६-२२ र २०२१-११-२५ को अवधि, समय (t) वर्ष= १०.४३५६१६४४ यस आधारमा जनसंख्या वृद्धिदर (r) =ln(Pt/P0)/t, r =०.०२३१२०७१६प्रतिशत लिई Exponential Growth Rate विधि वाट प्रक्षेपण गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकामा ९०.१ प्रतिशत हिन्दु, १.८ बौद्ध, १.६ स्लाम, २.४ क्रिस्चियन र ३.९ प्रकृति धर्म मान्ने छन् र बाँकी अन्य धर्मालम्बीहरुको वसोवास रहेको पाईन्छ । विभिन्न धर्मसम्प्रदायमा आस्था एवंम विश्वास प्रकट गर्ने भिन्न भिन्न जातजातीको वसोबास रहेको यस राप्ती गाउँपालिकाक्षेत्र सांस्कृतिक रुपमा समेत विविधता पाईन्छ ।ब्राम्हण, क्षेत्री, थारु, मगर, दलित, मुश्लिम समुदायको मिश्रित बसोबास रहेको योगाउँपालिकामा जातीय मौलिक परम्परा अनुसारको संस्कृति अपनाउने गरिएको छ । थारु जातीहरुको ऐतिहासिक थलोको रुपमा योगाउँपालिका रहेको छ । यस गाउँपालिकाका कतिपय स्थानहरुको नामावली समेत थारु भाषाबाट राखिएको छ । जाति विशेष अनुसार मनाईने हिन्दूहरुको दशै तिहार, मुश्लिमहरुको रमजान, इद,थारुहरुको माघी, गुरी, अष्टमकीर अन्य तिथि अनुसारका चाडपर्वहरु पनि मनाइने गरेको छ । यी चाडपर्व मनाउने क्रममा सांस्कृतिक पहिरन समेत लगाउने गरिएको पाईन्छ । यस गाउँपालिका क्षेत्रमा लाग्ने माघेसंक्रान्ती मेला, शिवरात्री मेला, प्रकृति पूजा, कालरात्री मेला, श्रीपंचमी मेला, पूर्णिमा मेला यहाँको प्रमुख साँस्कृतिक उत्कृष्टता हुन् ।

रास्री गाउँपालिकामा आर्थिक रुपले सक्रिय (१५-१९) जनसंख्या ६४.२८ रहेको छ। कृषिमा आवद्ध जनसंख्या ५७.३ प्रतिशत, व्यापार व्यवसायमा १२.५ प्रतिशत, निर्माणमा ८.१ प्रतिशत र उद्योगमा ३.८ प्रतिशत जनसंख्या रहेको छ। मुख्यता कृषि पशुपालनमा आधारित अर्थतन्त्र भएको गाउँपालिका हो । यहाको अधिकांश जनसंख्याकोजिविकोपार्जन तथा रोजगारीको मुख्य आधार कृषि, पशुपालन तथा व्यापार व्यवसाय नै रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाकोअर्थतन्त्रमा व्यवसायिक रुपमा खेती गरिएकाखाद्यन्नलगायतका नगदेबाली, पशुपालन, दुध उत्पादन, मह, तोरी, वन आदिले मुख्य योगदान पुऱ्याउदै आएको देखिन्छ । यसका साथै आर्थिक अवस्थालाई यिनै क्षेत्रको उत्पादन, गैह्रकृषिजन्य उत्पादन, सेवा, व्यापार तथा बैदेशिक रोजगारी जस्ता आर्थिक क्षेत्रलाई योगदान गर्ने आर्थिक संरचना, कुल ग्रार्हस्थ उत्पादन, निर्यातको अवस्थालाईविश्लेषण गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाका अधिकांश बासिन्दा कृषि तथा पशुपालनमा आश्रित रहेका छन् । यस गाउँपालिकाबाट निर्यात हुने सामानहरुमा कृषिजन्य नगदेवाली उत्पादननै प्रमुख हो । अन्नवालीमा धान, मकैं, गहुँ, कोदो, दलहन वाली, तेलहन वाली, तरकारी, वाली, वेसार, अदुवा, जडीबुटी आदि यहाँबाट निकासीहुने गर्दछ । नदीजन्य निकासीमा ढुङ्गा, गिटी, बालुवा, आदि पर्दछन् । त्यसैगरी यस गाउँपालिकामा आयात गरिने प्रमुख वस्तुहरुमा खाद्यन्न लगायतका दैनिक उपभोग्य वस्तुहरु, निर्माण सामाग्री र अन्य खपतका वस्तुहरु रहको देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा मुख्य पेसा तथा व्यापार व्यवसाय एक घर एक करेसाबारी पकेट क्षेत्रमा व्यावसायिक तरकारी खेति, उत्पादन साथमा अनुदान हातमा भन्ने युवा लक्षित स्वरोजगार कार्यक्रम, स्वरोजगार हुन चाहने सुकुम्बासी, कमैयाँ, भूमिहिन लगातयका विपन्न परिवारका लागि करार खेति कार्यक्रम, बाख्रा तथा पशुपालन, उद्यमी बन्न चाहनेहरूका लागि सिलाइ, कटाइ, बुनाइ, होजियार तालिम, चप्पल बनाउने तालिम, दुना टपरी तालिम, गाइको गोबरबाट धुप उत्पादन जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन सुरूवात गरी आर्थिक वृद्दि गर्ने तर्फ उन्मुख रहेका छन् ।

१.१.३ शिक्षा क्षेत्रको समग्र विश्लेषण

देश विकासका निम्ति शिक्षा पूर्वाधारको पनि पूर्वाधार हो । शिक्षाले व्यक्तिको सर्बाङ्गीण विकास गरी असल योग्य, सक्षम, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनमूलक जनशक्ति तयार गर्दछ । राष्ट्रको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पूर्वाधार विकासका लागि त्यस्तो जनशक्तिको योगदान महत्वपूर्ण हुन्छ । देशमा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको लागि शिक्षाले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ ।“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”हाम्रो राष्ट्रिय आकाङ्क्षा र अठोट हो । सिपमूलक, वैज्ञानिक, व्यावहारिक एवम् गुणस्तरीय शिक्षा समृद्ध नेपालको

आधारशीला हो । मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासको मूल आधार शिक्षा नै भएकाले गुणस्तरीय शिक्षामा सबै नागरिकको समतामूलक र न्यायोचित पहुँच स्थापित गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

शैक्षिक संस्थाहरु

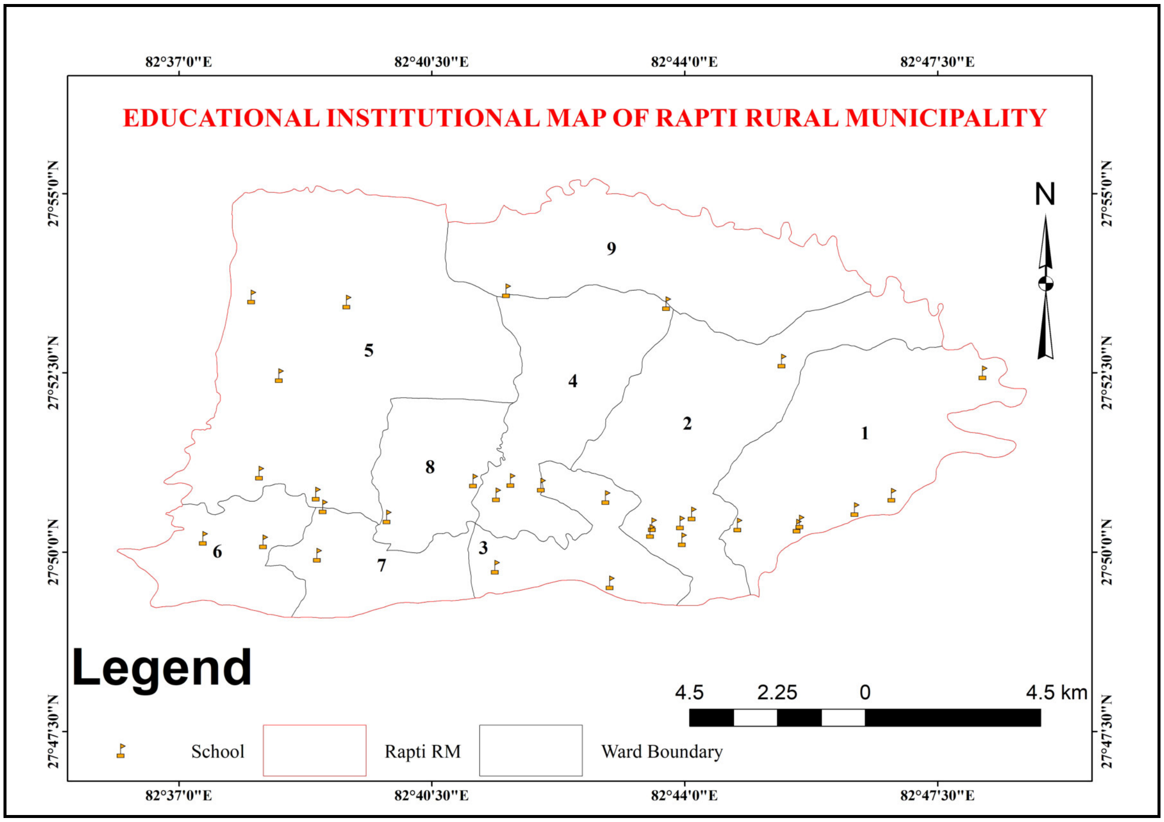

चित्र ३: राप्ती गाउँपालिका शैक्षिक संस्था

उमेर समूहअनुसार प्रारम्भिक बालशिक्षाका लागि ४ वर्षदेखि ५ वर्षमुनि, कक्षा १-५ का लागि ५-९ वर्ष, कक्षा ६-८ का लागि १०-१२ वर्ष र माध्यमिक तह कक्षा (९-१२) का लागि १३-१६ वर्ष तोकिएको छ । नेपाल सरकारले तोकेको शर्त तथा मापदण्ड पालना गर्ने गरी स्थानीय तहको अनुमति वा स्वीकृतिमा सरकारी, गैरसरकारी, सामुदायिक वा निजी लगानीमा बालमैत्री तथा पूर्वाधारयुक्त प्रारम्भिक बालविकास कक्षा र बालविकास तथा स्याहार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी बालविकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नीतिगत प्रबन्ध गर्ने प्रारम्भिक बालशिक्षाको नीति रहेको छ ।

नेपालमा विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरूमा सामुदायिक विद्यालयमा भन्दा संस्थागत विद्यालयमा अभिभावकहरूको आकर्षण, शिक्षकहरूलाई पेसागत सहयोगको अभाव, निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको व्यवहारिक कार्यान्वयनमा समस्या, विषयगत दक्ष शिक्षकको अपर्याप्तता, न्यून मात्रामा नवीनतम प्रविधिको

पहुँच र उपयोग, पर्याप्त र सान्दर्भिक शैक्षिक सामग्री उपलब्ध र प्रयोगको अभाव, अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विद्यालयमा न्यून पहुँच, संविधानमा उल्लेखित साझा अधिकार कार्यान्वयनमा समस्या, तथ्याङ्क विश्लेषणमा दक्ष जनशक्तिको अभाव, विद्यार्थी निरन्तरतामा समस्या तथा विपद्को समयमा शिक्षाको निरन्तरताको समस्या जस्ता कुराहरू छन्।

यसैगरी विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य अवसरहरूमा आधारभूत तहमा अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाको लागि संवैधानिक, कानुनी र नीतिगत व्यवस्था, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेका अधिकार, स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रमा सङ्घसंस्थाहरूको क्रियाशीलता, गुणस्तरीय शिक्षाप्रति अभिभावकहरूको मोह, विद्यार्थीहरूको खुद भर्नादरमा वृद्धि, सकरात्मक लैङ्गिक समता सूचकाङ्क शिक्षाको विकासमा विभिन्न साझेदार संस्थाको लगानी र सहभागिता, शिक्षामा लगानीको लागि स्थानीय तहको प्रतिबद्धता, तीनै तहको सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रमा लगानी र सहकार्य जस्ता कुराहरू रहेका छन् ।

रासी गाउँपालिका शैक्षिक अवसरको दृष्टिकोणले सम्पन्न छ । यस गाउँपलिकामा उच्च शिक्षाको लागिक्याम्पस सञ्चालन गरिएकोछ । त्यसैगरी रासी अञ्चलकै गहनाको रुपमा रासी प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना तथा संञ्चालन यसै गाउँपालिका भित्र भएकोछ । जहाँबाट मध्यम स्तरका र दक्ष प्राविधिक सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादन हुन्छ । त्यसै गरी आधारभूत तह र माध्यमिक तहका सामुदायिक बिद्यालयहरु, नीजि बोर्डिङ स्कूल र बालविकास केन्द्र पनि संञ्चालन भएका छन् ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ७९.४ प्रतिशत, पुरुष साक्षरता दर ८५.६ र महिला साक्षरता दर ७३.८ रहेको छ ।यस गाउँपालिकामा रहेको सामुदायिक बिद्यालयहरुमा वालविकास केन्द्र संञ्चालन गरिएको छ ।बालबालिकाहरुको लागि खेलकुद र शैक्षिक सामाग्री सहितको बालविकास केन्द्रले औपचारिक बिद्यालय उमेरशुरु नभएको बालबालिकालाई बिद्यालय जान आकर्षण पैदा गरेको छ । यसैगरी ४०वटा बालविकास केन्द्र पनि संञ्चालन गरिएको छ, जहाँ सहजकर्तालेबालविकास केन्द्रमा अध्यापनको कार्य गर्ने गरिएको छ ।

रासी गाउँपालिकाको स्वीकृत शिक्षा सम्बन्धी नीति यस प्रकार रहेको छ :

- सामुदायिक विद्यालयहरुमा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षादेखि दशकक्षा सम्मको शिक्षा निशुल्क रुपमा : प्रदान गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ।
- विद्यालय तहका विद्यार्थीहरुलाईउत्पादनसंग जोड्ने कार्यका लागि पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेको परियोजना कार्यमा कम्तिमा हप्ताको २ घण्टा उत्पादनमुलक अभ्यास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।पालिका भित्रका सबै विद्यालयमाबुक फ्री डे अभियान संचालन गरी जीवन उपयोगी क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ । विद्यालयहरुमा पढ्दै कमाउंदै कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

- प्रदेश राजधानीको विकाससंगै यस क्षेत्रमा पर्ने प्रशासनिक केन्द्रका कारण हुने जनसंख्या वृद्धि तथा शहरीकरणवाट सिर्जित विद्यार्थीहरुको उच्चचापलाई संबोधन गरी गुणस्तरीय र सीपमुलक शिक्षाका लागि गाउँपालिका भित्र ठुला तथा नमुना विद्यालय विकास कार्यक्रम (विग एण्ड मोडेल स्कुल) संचालनगरिनेछ ।साथै प्रत्येक वडामा एक नमुना विद्यालय विकासका लागि आवश्यक पहल गरिनेछ ।
- सामुदायिक विद्यालयहरुको चल अचल सम्पत्तिको अभिलेख व्यवस्थापन गरी अवस्था अनुसार व्यवस्थापन अनुदानहरु उपलव्ध गराउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- पूर्वी प्राथमिक कक्षामा अध्ययनरत बालबालिकालाई पुस्तकको भारीमेरुदण्ड र मस्तिष्कको बोझलाई , हटाउन खेल्दै हाँस्दै सिकाई अभियान संचालनगरिनेछ ।सामुदायिक विद्यालयहरुमा शिशु स्याहार कक्षा संचालनका लागि अभिभावक संग साझेदारी कार्यक्रम संचालन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ । प्रारम्भिक बालविकासकेन्द्र तथा सामुदायिक स्तरमा संचालन भएका बालविकासकेन्द्रका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा आवश्यक पर्ने शैक्षिक सामाग्रीखेल सामाग्री तथा संगीतका , सामग्रीहरु व्यवस्थापनगरिनेछ।
- सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा १मा अध्ययनरत सबै बालबालिकालाई नेपाल सरकारले १२-तोकेबमोजिम निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्थापन गरिनेछ ।कक्षा १ देखि ८ सम्म सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत छात्रा१ कक्षा ,दलित ,-१२ का अपांगता भएका विद्यार्थी तथा विपन्नवर्गका बालबालिकाहरुलाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनेछ । आगामी आ मा स्थानीय विषयको .व.| कक्षा ४ देखि ८ को पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भ सामग्री विकास गरिनेछ । सामुदायिक विद्यालयमा अध्यनरत बालविकासदेखि कक्षा ७ सम्मका बालबालिकाहरुका लागि दिवा खाजाको व्यवस्था गरिनेछ । सामुदायिक विद्यालयमा माध्यमिक तहसम्ममा अध्ययनरत सबै छात्राहरुका लागि महिनावारीको समयमा निःशुल्क सेनेटरी प्याड उपलब्ध गराई छात्राहरुको कक्षा छाड्ने दरलाईघटाइनेछ ।
- विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार विकासको सन्दर्भमा बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री, सूचना प्रविधिमैत्री तथा भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय भवन, शौचालय निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा र शिक्षण सिकाइ सामग्रीको व्यवस्थापनमार्फत शिक्षामा गुणस्तर सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- सामुदायिक विद्यालयहरुको गुणस्तर सुधारका लागि खुला प्रतिस्पर्धात्मक प्रणालीमार्फत प्रधानाध्यापकहरुको छनोट गरी प्रधानाध्यापकसँग कार्य सम्पादन करार गरिनेछ भने विद्यालय तहमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापकसँग शिक्षकहरुको कार्य सम्पादन करार गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ । सामुदायिक विद्यालयमा रहेको शिक्षकहरुको दरबन्दी मिलान कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ, सबै तह र विषयका शिक्षकहरुको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक तथा कर्मचारीहरुलाई शिक्षासँग सम्बन्धित तथा प्रचलित

कानूनले निर्धारण गरेका विषय बाहेक अन्य संघसंस्था, समितिमा आवद्ध हुने कार्यलाई रोक्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

- जनप्रतिनिधि, सरकारी कर्मचारी, सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक तथा कर्मचारीका छोराछोरीलाई सामुदायिक विद्यालयमा नै पठनपाठन गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ । विद्यालयहरुको प्रभावकारी सुपरिवेक्षण, अनुगमन, मूल्याङ्कन र पेशागत सहयोग गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिने नीति अवलम्बन गरिनेछ । सामुदायिक विद्यालयहरुको सुधारका विषयमा सरोकारवालाहरुसँग अन्तरक्रिया, छलफल, सम्वाद कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यार्थी तथा युवाहरुमा भएको अन्तरनिहित प्रतिभा प्रस्फुटनका लागि नवीनतम् खोज, अन्वेषण गरेका यस गाउँपालिकाभित्रका प्रतिभाहरुलाई सहायता, सम्मान तथा प्रवर्द्धन गर्ने कार्य गरिनेछ । यसका अतिरिक्त विधार्थीमा भएको कला, प्रतिभाको पहिचान र शैक्षिक उन्नयनका लागि परामर्शशालाहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- अति विपन्न, दलित, विपन्न समूहका थारु, मगर, गुरुङ, मुक्त कमैयाका बालबालिका, यौनिक अल्प संख्यक समूह लगायतलाई प्राविधिक शिक्षा अध्ययनका लागि वार्षिक रुपमा संख्या निर्धारण गरी छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । अतिविपन्न, अभिभावक गुमाएका, द्वन्द्व पीडित, घाइते अपाङ्गता भएका, वेपत्ता परिवार, मुक्त कमलरी, सहिद परिवारका बालबालिका, पारिवारिक विचलनमा परेका बालबालिकाहरुलाई पोशाक तथा स्टेशनरी उपलब्ध गराइनेछ । संस्थागत विद्यालयहरुको पालिकाबाट नियमन र अनुगमन गरी संस्थागत विद्यालयबाट प्रदान गरिने छात्रवृत्तिलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।
- आधारभूत तहको परीक्षालाई व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । माध्यमिकतहमा सञ्चालन हुने परीक्षाहरुको प्रभावकारी नियमन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । विषयगत उपलब्धि, नतिजा तथा कार्यसम्पादनको आधारमा शिक्षक तथा कर्मचारीलाई दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्थापन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ । विद्यालय शिक्षाको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि अनुसन्धानमा आधारित रही सार्वजनिक शिक्षामा नतिजामूलक नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- आधारभूत, माध्यमिक तहको शिक्षा, अनौपचारिक, खुला तथा दुर शिक्षा सम्बन्धी नीति, योजना, कानूनहरुको तर्जुमा गरिनेछ । संगीत, पेन्टिङ, खेलकुद तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी सीपमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- पालिकाभित्र रहेका खेल मैदानहरुको विकास गर्दै खेलाडीहरुको चौतर्फी विकासका लागि खेल प्रशिक्षण र खेल पर्यटन प्रवर्धनका गर्न संघ तथा प्रदेश सरकारको सहयोग, पालिकाको समन्वय र विद्यालयहरुको सहकार्यमा खेलकुद एकेडेमी स्थापना र सञ्चालन गरिनेछ । गाउँपालिकाभित्र विद्यालयस्तरीय, वडास्तरीय, पालिकास्तरीय खेलकुद प्रतियोगिताहरुको सञ्चालन गरिनेछ । राष्ट्रिय तथा

अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा पालिकाको नाम र प्रतिष्ठा बढाउन योगदान गर्ने व्यक्तिहरुलाई सम्मान गरिनेछ। गाउँपालिकास्तरिय युवा परिषद तथा खेलकुद विकास समितिहरुको गठन गरी युवाहरुलाई सामाजिक अभियान, खेलकुदको विकास, विकास निर्माणको सम्वाहकको रुपमा परिचालन गर्ने नीति अबलम्बन गरिनेछ । विद्यालय तहदेखि नै समाज र राष्ट्रप्रति समर्पित सृजनशील र अनुशासित नागरिक तयारीका लागि हालै सञ्चालनमा आएका स्काउट, जुनियर रेडक्रमका साथै आगामी आदेखि राष्ट्रिय सेवा दल .व. तालिम कार्यक्रम नमूनाकारुपमा सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।

- उच्च शिक्षातर्फ प्राविधिक धारको शिक्षा सञ्चालनका लागि लुम्बिनी प्राविधिक विश्वविद्यालयसँगपहल गर्ने नीति अबलम्बन गरिनेछ ।

सामुदायिक विद्यालयमा बाल विकास कक्षादेखि कक्षा १० सम्म निःशुल्क शिक्षा कार्यक्रममार्फत नपुग शिक्षक पदपूर्ति तथा विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदानमार्फत विद्यालय तहको शिक्षामा गुणस्तर अभिवृद्धिमा टेवा पुगेको छ । मौलिक हकको रुपमा रहेको आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क रुपमा प्राप्त गर्ने अवसर सिर्जना भएको छ । चालु आर्थिक वर्षमा अति विपन्न, अभिभावक गुमाएका, पारिवारिक विचलनमा परेका बालबालिकाहरुका लागि स्टेशनरी वितरण गरी शिक्षामा पहुँच वृद्धि भएको छ ।पालिकाको शैक्षिकपात्रो तयार गरी शैक्षिक क्रियाकलापहरुलाई प्रभावकारी तुल्याइएको छ । प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्ने ६ पालिकाको शैक्षिक पात्रो निर्माण जना विधार्थीलाई सूचना प्रविधिसँग सम्बन्धित छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको छ । विद्यालयका प्रधानाध्यापक, नेपाली र अंग्रेजी विषयका शिक्षक, सामुदायिक विद्यालयका कक्षा ८ र १० का ७ सय ९६ जना विद्यार्थीहरुको लागि अक्षर सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । गाउँपालिकाभित्र ३ वटा विद्यालयका विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावक केन्द्रित गरी जीवनमूल्य शिक्षा सञ्चालन गरिएको छ । सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका शिक्षकहरुका लागि कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिएको छ । सामुदायिक विद्यालयहरुमा नयाँ ६ वटा कक्षाकोठा निर्माण सम्पन्न भएको छ र ८ वटा अधुरा सामुदायिक विद्यालय भवनको निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । सामुदायिक विद्यालयका १८ जना शिक्षकलाई स्काउट तालिम प्रदान गरी विद्यालयहरुमा स्काउट गठनको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । संस्थागत विद्यालयहरुबाट कम्तिमा १० प्रतिशत विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ।

राप्ती गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को बजेट तथा कार्यक्रममाशिक्षालाईप्राथमिकता दिईएको छ ।मौलिक हकको कार्यान्वयन गरी मानवीय विकासमार्फत समृद्धिको ढोका खोल्न सुसंस्कृत र सभ्य नागरिकको विकासका लागि प्रारम्भिक बाल विकासदेखि कक्षा १० सम्म निःशुल्क शिक्षा कार्यक्रमलाईनिरन्तरता दिदै रु. ५ करोड ४१ लाख विनियोजन गरिएकोछ ।प्रतिस्पर्धाका आधारमा कार्यसम्पादनलाई दण्ड र पुरस्कारसँग आवद्ध गर्न, धार्मिक विद्यालयहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न,अति

विपन्न, अभिभावक गुमाएका, पारिवारिक विचलनमा परेका बालबालिकाहरुको लागि आवश्यक रकम विनियोजन गरेको छ । प्राविधिक धार अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीको लागि छात्रवृत्तितर्फ रकम रु. ७ लाख विनियोजन गरेको छ । युवाहरुको सर्वाङ्गीण विकास, पालिका र राष्ट्रको प्रतिष्ठाका लागि खेल प्रशिक्षण तथा खेलकुद एकेडेमी सञ्चालन, अध्यक्ष कप लगायतका प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गर्न रकम रु. २० लाख विनियोजन गरेको छ । प्रविधिमैत्री विद्यालय शिक्षाका लागि रकम रु. ५० लाख विनियोजन गरेको छ ।

शिक्षातर्फ संघीय सशर्त अनुदान रकम रु. १५ करोड १४ लाख र पालिकातर्फ रु. ६ करोड ५३ लाख ५० हजार गरी जम्मा रु. २२ करोड १७ लाख ५० हजार कुल विनियोजनको करिब ३३ प्रतिशत शिक्षातर्फ विनियोजन गरेको छ।

१.१.४ योजना निर्माण प्रकृया

रासी गाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको लागि गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सबै पक्ष र तहको सहभागितालाई सुनिश्चित गरिएको छ। गाउँपालिका क्षेत्रभित्र योजनाको सुरुवातमा प्रत्येक विद्यालयका शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी, बुद्धिजीवी लगायतका शिक्षा सरोकारसँगको प्रत्यक्ष सहभागितामा छलफल गरिएको छ। शिक्षाको विगतको अनुभव, वर्तमान अवस्थाको पहिचान र भावी कार्यक्रमको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न र यसलाई कार्यान्वयन तहसम्म पुर्याइ प्रतिफल दिन आफैंमा कठिन र चुनौतिपूर्ण छ। यसको कार्यान्वयनमा थप सफलता हासिल गर्नका लागि सहभागितामुलक तरिकाले योजना निर्माणलाई मुख्य जोड दिइएको छ। हाम्रो शिक्षाको विकास हाम्रो लागि भन्ने सोच राखेर स्थानीयहरूको अधिकतम सहभागितामा तयार पारिएको शिक्षा योजना निर्माणको चरणमा तपसिल बमोजिमको प्रकृया अवलम्बन गरिएको छ।

- शिक्षा योजनाको निर्माण र आवश्यकताको बारेमा प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम र सामाजिक विकास कार्यालयले पटक पटक कार्यक्रम तथा तालिम गोष्ठिहरू संचालन गरेको,
- योजना निर्माणको लागि गाउँपालिकाबाट बजेट विनियोजन गरिएको,
- प्रत्येक वडामा पुगी शिक्षाका सरोकारवालासँग सुझाव सङ्कलन गरिएको,
- योजनालाई मूर्तरुप दिन आन्तरिक छलफल तथा कार्ययोजना निर्माण गरिएको,
- योजनाका विषयवस्तुमाथि अध्ययन र छलफल भएको,
- शिक्षाका उपक्षेत्र अनुसार विषयगतरूपमा छलफल गरि सुझाव संकलन गरिएको,
- प्रत्येक वडाका प्रत्येक विद्यालयबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विश्लेशण गरिएको,
- विद्यालयका प्रधानाध्यापक, विअध्यक्ष .स.व्य., शिक्षक अभिभावक सङ्घका अध्यक्ष, शिक्षाप्रेमी र सरोकारवालासँग छलफल गरिएको,

- नेपालको संविधान, शिक्षा ऐन, २०२८ तथा नियमावली २०५९, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, रासीगाउँपालिकाको शिक्षा सम्वन्धी विभिन्न नीति नियमहरू, गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तथा अन्य प्रकाशनहरू, प्रदेश सरकारको वस्तुस्थिति र अन्य आधारपत्रहरूको समेत अध्ययन गरिएको,
- तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रक्षेपण, विश्लेशण र प्रमाणीकरण गरिएको,
- विभिन्न प्रकारका सुझाव, खेस्रा तयारी, टिपोट र पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको,
- तयार भएको खाकालाई पुनः एकपटक सरोकारवालाहरूसँग प्रस्तुत गरी थप सुझाव र पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको,
- विज्ञहरू र सरोकारबालाको सुझाव र पृष्ठपोषणका आधारमा योजना निर्माण गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरिएको ।

परिच्छेद २ शिक्षाक्षेत्रयोजना

२.१ सन्दर्भ र औचित्य

शिक्षाको विकासमा मुलुकको सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक सन्दर्भ, भौगोलिक, जनसाङखिक र शासकिय स्वरूपको प्रभाव हुन्छ, जुन नेपालका सबै स्थानिय तहको आफ्नै किसिमको छ। स्थानिय तहको विविधतालाइ सम्मान गर्ने दृष्टिकोण सहितका शैक्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरूको अहिले स्थानिय तहमा खाँचो छ । यसबाट सामाजिक सद्भाव, सहयोग र सहकार्यको संस्कृति विकास गरी समता अभिवृद्दीमा योगदान हुने देखिन्छ। यसैगरी हालको जनसंख्या वृद्दिदरका आधारमा वार्षिक रूपमा वृद्दी हुने विद्यालय उमेरका बालबालिकाको सङ्ख्यालाइ विचार गरेर शैक्षिक योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यक देखिन्छ ।

नेपालको संविधानले समाजवाद उन्मुख राज्य प्रणालीका आधारमा प्रत्येक नागरिकलाइ राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ। स्थानिय तहले समतामूलक पहुँचको सुनिश्चितता मार्फत सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवम उत्पादनशील जनशक्ति तयार पार्न शिक्षा योजना निर्माण गरि शिक्षामा गरिने लगानीको स्वरूपमा आवश्यक सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ।

शैक्षिक क्षेत्रको विकेन्द्रिकरण सँगसँगै नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकार सञ्चालनका लागि अधिकार प्रत्यायोजन गरेको छ। सोही अनुसार अधारभूत शिक्षा र माध्यमिक तहको शिक्षा स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र परेकोले शैक्षिक योजना बनाइ सोको कार्यान्वयन गर्नका लागि महत्वपूर्ण रहेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ भित्र पर्ने शीक्षा सम्बन्धि २३ वटा अधिकार व्यवस्था गरेको छ।नीतिगत व्यवस्थामा सुधार भएको, निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा लागू, शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी विद्यालयको सस्थागत संरचनामा सुधार भएको देखिन्छ।

राप्ती गाउँपालिकाले शिक्षालाई सधै पहिलो प्राथमिकतामा राखेको छ। नेपाल सरकारले गरेका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता, शिक्षा नीति, विभिन्न घोषणाहरु,नेपालको संविधानले प्रदत्त गरेको व्यवस्था, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा भएका व्यवस्था अनुरुप कार्य गर्न शिक्षालाई महत्वपूर्ण विषयका रुपमा आत्मसाथ गर्दै आएको छ। साथै यस क्षेत्रको शैक्षिक विकासका लागि गाउँपालिकाले विभिन्न प्रयासहरू समेत गरेको छ।

नेपाल सरकार तथा गाउँपालिका मार्फत निर्माण गरिएका र नियमित मर्मतका लागि सहयोग भएका सामुदायिक बिद्यालयहरुकोभवन भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्डअनुसार निर्माण तथा मर्मतको शुरुवात गरिएको छ । मापदण्ड लागू हुनुपूर्व निर्माण भएका पुराना भवनहरुमा रेक्टोफिटिङ्गलाई पूर्णरुपमा अवलम्न गर्न सकिएको छैन ।

यस गाउँपालिकाको वडा न. २ रहेको आदर्श माध्यमिक बिद्यालयमा दृष्टिविहिन छात्रछात्राको लागि लक्षित गरी ब्रेल लिपि माध्यमबाट पठनपाठनको व्यबस्था गरिएको छ । यहाँ राप्ती गाउँपालिका लगायत छिमेकी गाउँपालिका तथा लमही नगरपालिकाबाट समेत दृष्टिविहिन बिद्यार्थीहरु अध्ययनको लागि आउने गरेका छन् । त्यसैगरी वडा न. १ को भालुवाङ पुलचोकमा गृहिणी महिला आधारभूत बिद्यालय संञ्चालन गरिएको छ ।

राप्ती गाउँपालिका भित्र भएका सामुदायिक बिद्यालय तथा बालविकास केन्द्रहरुमा बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा अनुसार शैक्षिक गतिविधि तथा पूर्वाधार निर्माण शुरुवात गरिएको छ । शिक्षण सिकाई क्रियाकलापहरुमा समेत बालमैत्री अभ्यासलाईआत्मसाथ गरिएको छ । गाउँपालिका कार्यालय र यसमार्फत प्रवाह हुने सेवा सुविधामा बालमैत्री शिक्षा उच्च प्राथमिकतामा समेत परेको छ ।

विद्यालयमा नयाँ नेतृत्व विकास, शिक्षक कर्मचारी व्यवस्थापनका लागि अनुदान छरिएर रहेका बस्तिहरू र समुदायमा बालविकास केन्दहरू स्थापना गरी शिक्षामा पहुँच वृद्धि गरिएको छ। कम्तिमा एक सामुदायिक विद्यालयमा एक बाल विकास कक्षा तथा समग्र शैक्षिक क्षेत्रमा समावेशी बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री प्रणालीको अवलम्बन गरिएको छ। साथैनिरन्तरतथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट साक्षरता साक्षरोत्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरु संचालन गरी साविकका गाविसहरूलाई साक्षर गाविसको रुपमा घोषणा समेत गरी सकिएको छ। विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि भवन, कक्षाकोठा निर्माण, खानेपानी, सौचालय निर्माणका लागि हरेकवर्ष महत्वका साथ सम्बन्धित क्षेत्रमा बजेट विनियोजन हुँदै आएको छ ।

शिक्षकहरूको पेसागत क्षमता अभिवृद्धिका कामहरूलाई निरन्तरता दिदै आइराखेको छ । यस गाउँपालिकाको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विभिन्न सरकारी गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य हुदैं आइरहेकोछ।

योजना निर्माण पश्चात मुलुकको समृद्धि र समुन्नतिका लागि आवश्यक पर्ने सबै प्रकारको दक्ष जनशक्ति अत्पादन गर्ने सस्थाहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापनमा शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुनेछ । साधारण शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा र सिपमूलक तालिमलाई एकीकृत र समन्वयात्मक ढङ्गले अघि बढाउदै यस पालिका शिक्षाको लागि सबैको आकर्षणको केन्द्र बनाउने तर्फ यो योजना केन्द्रित रहनेछ ।

यही सन्दर्भलाई दृष्टीगत गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा पालिकाले अवको ५ वर्ष सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेटिने गरी यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि, उद्देश्यहरू, र रणनीतिहरू तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक प्रस्तुत गरीएको छ।

राप्ती गाउँपालिकाको शैक्षिक प्रणालीलाई सहज र व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्नकोलागि विगत देखि नै विभिन्न प्रयासहरू भैरहेका छन् । नेपालको सबै क्षेत्रमा शैक्षिक अवसरमा समान पहुँच पुर्याउनु राज्यको दायित्व हो।

हाल रासी गाउँपालिकामा साविकका लालमटिया, सिसहनिया र हाँसिपुर गा.वि.स. हाल रासी गाउँपालिकाका ९ वटै वडाहरू गाउँ शिक्षा शाखाको सेवाक्षेत्र भित्र समेटिएका छन्। यस गाउँपालिकामा २७ सामुदायिक विद्यालय (प्रा. वि.-१२,आधारभूत-७ र मा.वि.-८), १६ संस्थागत विद्यालय(प्रा. वि.-२, आधारभूत-२ र मा.वि.-१२)र धार्मिक ३ वटा प्राथमिक विद्यालय गरी जम्मा ४६वटा शिक्षण संस्था रहेका छन् ।संघीय सरकार वाट ३९ गाउँपालिकावाट १ गरी ४० वटा वाल विकास कक्षा रहेका छन् ।स्नाकोत्तर संचालित क्याम्पस-१, प्राविधिक धार ३ र सामुदायिक अध्ययन केन्द्र १ रहेको छ।

रासी गाउँपालिकाको शैक्षिक सुधार एवम् विकासका लागि जनमुखी, जवाफदेही, पारदर्शी तथा जनसहभागितामूलक, शैक्षिक प्रशासनको विकास गर्न र शिक्षाको प्रतिफल सरोकारवालालाई उपलब्ध गराई कानुनको शासन,भ्रष्टाचार मुक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मासाथ गरी सर्वसाधारणमा गुणस्तरीय शैक्षिक सेवा छिटोछरितो र कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्ने अवस्था सिर्जना गर्न गाउँ शिक्षा समितिको व्यवस्था गरिएको छ। शिक्षा समिति एउटा शैक्षिक एकाइको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रको सुदृढ र विकास गर्न गाउँ शिक्षा समितिले शिक्षा शाखालाई प्रभावकारी, उत्तरदायी र प्राविधिक सेवा प्रदान गर्ने शैक्षिक खम्बाको रुपमा कार्य गर्ने सवल, सक्षम संस्थाको रुपमा प्रस्तुत हुने सम्मानजनक आधारहरू तयार गरिरहेको अवस्था छ।

२.२ दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच

आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकाससहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीहरुलाई सुखी बनाउन योगदान गर्ने।

२.३ रासी गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच तथा गन्तव्य

"शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, पर्यटन र पूर्वाधार रासी गाउँपालिका आधार"

२.४ रासी गाउँपालिकाको शिक्षामा दीर्घकालीन सोच तथा गन्तव्य

मानव मूल्य तथा नैतिक मूल्य मान्यता सहितको सीपमुलक, व्यावसायिक,प्रविधिमैत्री रप्रतिस्पर्धी मानवसंसाधनको विकासमा योगदान गर्न "दक्ष र सीपयुक्त शिक्षा रासी गाउँपालिकाको दिक्षा" भन्ने दीर्घकालीन सोचलाई साकार वनाउने।

शैक्षिक योजनाको अन्त्य सम्म रासी गाउँपालिका भित्रका विद्यालय जाने उमेरका सबै बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गरीसबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री वातावरणमा, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी शिक्षाको अवसर प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुनेछ।

क्षेत्र	उद्देश्य
१.प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	सबै बालबालिकाहरूलाईगुणस्तरीयप्रारम्भिक बालविकासतथा शिक्षाक लागि सेवामा पहुँच र गुणस्तर वृद्धि गर्ने।
२.आधारभूत शिक्षा	सबैबालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत गर्ने।

३. माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता गरी सान्दर्भिकता विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री,समावेशी,
४. उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्ध	उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक र आर्थिक विकासका प्रविधिप्रति अभिप्रेरित, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संशाधनको वि

५. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा तालिम	प्राविधकतथा व्यावसायिक शिक्षा मार्फत सिप विकासमा पहुँचअभिवृ प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरसृजन र प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरह र गुणस्तरीय बनाउने ।

६. पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी अभिबृत्तिको विकास गरी सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक त
७. शिक्षक व्यवस्थापन	गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सु

८.विद्यालयव्यवस्थापन	विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्थालाई सुदृढ बनाउ सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने र गुणस्तरीय तथ बालबालिकाको सहज पहुँचको आधार तयार गर्ने ।

९. निरन्तरशिक्षाखुल्लासिकाईअनौपचारिकशिक्षाजिवान्पर्यनतासिकाईतथाशिक्षा	सबै निरक्षरलाई पूर्णसाक्षरबनाई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने
१०. गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा	सार्बजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने।

११. समावेशी शिक्षा	शिक्षामा आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबा अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन याप

१२. शिक्षामासूचनाप्रविधि	सूचनातथासंचारप्रविधिकोप्रयोगमार्फतविद्यार्थीकोसिकाईतथाशिक्षाव्यवस शिक्षाकोप्रवर्द्धन गर्ने
१३. विपदकोसमयमाशिक्षा	विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनी मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउने ।

२.७ प्रमखउपलब्धी सचकहरू(KeyPerformance Indicators - K

क्र. सं.	सूचक		आधार वर्ष २०८०	२०८२	२०८५	सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
१. प्रारम्भिकबालविकास रशिक्षा							
१.१	प्रारम्भिकबालविकासरशिक्षामाकूलभर्नादर* (%)	स्थानीय	९७.५	९८.५	१००		शिक्षा शाखा गा.पा.
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	९४.९				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
१.२	प्रारम्भिकबालविकासरशिक्षाकोअनुभवलिई कक्षा१मानयाँ भर्नाभएकाबालबालिका*(%)	स्थानीय					
		प्रदेश	९६.३				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	७६.७३				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
२. आधारभूतशिक्षा(कक्षा१-८)							
२.१	कक्षा १मानयाँभर्ना भएकाबालबालिकाकोखुदप्रवेशदर(%)	स्थानीय	९७.७	९८.५	१००		
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	९५.९				
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूलप्रवेश दर (%)	स्थानीय	१४१.५				
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	१२५.७				
२.३	आधारभूततह(प्राथमिककक्षा१-५) माखूदभर्नादर* (%)	स्थानीय	९७.५	९८.५	१००		
		प्रदेश	९७.५				फ्ल्यास

							रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	९७.१				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
२.४	आधारभूत तह(प्राथमिककक्षा१-५)माकुलभर्नादर* (%)	स्थानीय	१२४.१				
		प्रदेश	१३३.३				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	१२९.५				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
२.५	आधारभूत तहकोकक्षा५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
२.६	आधारभूततह(प्राथमिक कक्षा५) पुरा गर्नेदर* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
२.७	आधारभूततहमा(प्राथमिककक्षा१-५) मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
२.८	आधारभूततह(प्राथमिककक्षा१-५) कुल भर्नादरमा लैंगिक समता सूचांक* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
२.९	आधारभूततह(कक्षा १-८) माखूदभर्नादर* (%)	स्थानीय	९५.९				गाउँपालिका
		प्रदेश	९६.४				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	९६.१				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
२.१०	आधारभूततह(कक्षा१-८) माकुल भर्नादर*	स्थानीय	११९.७				गाउँपालिका

	(%)	प्रदेश	१२१.८				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	११९.३				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
२.११	आधारभूततहकक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	८६.२				
२.१२	आधारभूततहकोकक्षा१ माभर्ना भई कक्षा ८ पुरा गर्नेदर* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
२.१३	आधारभूततह(कक्षा१-८) खुद भर्नादरमा लैंगिक समता सूचक* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश	०.९९				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	०.९९				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
३. माध्यमिकशिक्षा(कक्षा९-१२)							
३.१	माध्यमिकतह(कक्षा९-१२)माखूद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६१.८				गाउँपालिका
		प्रदेश	५६.६				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	५७.४				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
३.२	माध्यमिकतह(कक्षा९-१२)माकुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९०.६				गाउँपालिका
		प्रदेश	८३.९				फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
		राष्ट्रिय	८३.४				फ्ल्यास

							रिपोर्ट २०७९
३.३	माध्यमिक तहमा खुद भर्ना दरमा लैंगिक समता सूचक*(कक्षा९-१२)	स्थानीय					
		प्रदेश	०.९८				
		राष्ट्रिय	०.९४				
३.४	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
३.५	माध्यमिकतह(कक्षा९-१२)मा कार्यरत महिला शिक्षक संख्या* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
४.	**जीवन-पर्यन्तशिक्षातथासिकाईरअनौपचारिकशिक्षा**						
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	५८				शैक्षिक सूचना
४.२	साक्षरता दरमा लैंगिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
५.	**सुशासनतथाव्यवस्थापन**						
५.१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विधार्थी: शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय					
		प्रदेश	३७:१				
		राष्ट्रिय	२४:१				
५.२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा विधार्थी: शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय					
		प्रदेश	३८:१				
		राष्ट्रिय	३०:१				
५.३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विधार्थी: शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	३३.१				
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)मा विधार्थी: शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय					
		प्रदेश	२९				
		राष्ट्रिय	४०.१				

५.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२मा विधार्थीः शिक्षक अनुपात	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	४१:१				
६. शिक्षामालगानी							
६.१	कूलबजेटकोशिक्षाक्षेत्रमाविनियोजितबजेट(%)	स्थानीय	३६				
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	१०.९५				
६.२	आधारभूततह(कक्षा१-८) माप्रतिविद्यार्थीसरकारीखर्च(रू. हजारमा)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
६.३	माध्यमिकतह(कक्षा ९-१२) माप्रतिविद्यार्थीसरकारीखर्च(रू. हजारमा)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					

परिच्छेद-३ शिक्षाका उपक्षेत्रहरू

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा भनेको विद्यालय जाने उमेर पूर्वका बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गरी आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो।सर्वाङ्गीण विकास अन्तर्गत बालबालिकाहरूरूको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकास पर्दछन्। उल्लेखित सर्वाङ्गिण विकासका कुनैपनि पक्षहरू कमजोर हुँदा व्यक्तिको व्यक्तित्व विकासमा बाधा पर्न सक्ने भएकोले बालबालिकाका उल्लेखित सबै पक्षको विकासमा ध्यान दिनु जरूरी छ । त्यसकारण प्रारम्भिक बालविकास

तथा शिक्षा कार्यक्रमले बालबालिकालाइ लेखपढ गराउने वा अक्षर तथा अङ्क चिनाउने कार्यमा जोड दिने भन्दा बालबालिकाको सर्वाङ्गिण विकासमा सहयोग गर्नका साथै आधारभूत तहका लागी तयार गराउन सहयोग गर्नुपर्छ।

नेपालको संविधानको धारा ३९(३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ, भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन, २०२८ को नवौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवम् नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यकभएको छ ।

यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस गाउँपालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । सञ्चालन, रेखदेख लगायतका कार्यहरू योजनामा समेटिएका छन् । पहिचान गरिएका चुनौतीहरूको सामना गरी प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको स्वरूप तयार पार्ने क्रममा पाँच वर्षका लागी उद्देश्य, रणनीतिहरू, कार्यक्रम कार्यान्वयनका प्रमुख नतिजा र योजनाका प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेको सामुदायिक विद्यालयहरुमा वालविकास केन्द्र संञ्चालन गरिएको छ ।प्राय सबै विद्यालयमा शिशु कक्षा संचालित छ । बालबालिकाहरुको लागि खेलकुद र शैक्षिक सामाग्री सहितको बालविकास केन्द्रले औपचारिक विद्यालय उमेर शुरु नभएको बालबालिकालाई विद्यालय जान आकर्षण पैदा गरेको छ । ३ वर्ष भन्दा कम उमेरका वालवालिका समेत भर्ना हुन आएका छन् ।यस गाउँपालिका संघीय सरकारवाट ३९ र गाउँपालिकावाट १ गरी ४० वालविकास कक्षा संचालनमा छन् । संस्थागत विद्यालय तर्फ१६ वटा विद्यालयमा नै बालविकास कक्षा पनि संञ्चालन गरिएको छ। सामुदायिक विद्यालयहरुमा १ जना मात्र सहजकर्तालेबालविकास केन्द्रमा अध्यापनको कार्य गर्नु पर्ने बध्यता छ ।

स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात लामो समयदेखि रिक्त स्थानीय तहको नेतृत्व गर्दै जनप्रतिनिधिहरु निर्वाचित भएर स्थानीय क्षेत्रकोसमग्र विकास कार्यमा लाग्ने क्रममा स्थानीय नेतृत्वलाई यस राप्ती गाउँपालिकाको शिक्षा सम्बन्धी योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि विशेष नीति तथा कार्यक्रम आवश्क छ । शैक्षिक अवस्थाको विस्तृत जानकारी र विश्लेषण पश्चात सहभागितात्मक रुपमा स्रोत पहिचान सहितको विद्यालय सुधारका कार्यक्रमहरु गाउँपालिकाको प्राथमिकता क्षेत्रमा परेको छ । स्थानीय सरकार संञ्चालन ऐनलेदिएको अधिकार प्रयोग गरी गाउँपालिकाको अलग्यै शिक्षा सम्बन्धी नीति पारित भइसेकेको छ । शैक्षिक अवसर र पूर्वाधार

विकासकोलागि बजेट समेत विनियोजन गरिदै आएको छ । यसका लागि गाउँपालिका, विद्यालय, अभिभावक र सम्बन्धित सरोकारवालाहरुकोअर्थपूर्ण सहभागितामा विद्यालय सुधार योजना तयारी र त्यसमा समय सापेक्ष संशोधन आवश्यक छ । यसका लागि विद्यालय शान्ति क्षेत्र आधार स्तम्भको रुपमा रहेको छ ।

संस्थागत विद्यालयमा प्रारम्भिक बालविकासतथा शिक्षाका ३ वर्षे कार्यक्रम संचालनमा छन्, भने सामुदायिक विद्यालयमा रहेका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा १ वर्षे कार्यक्रम संचालनमा छ। जसमा विद्यालयमा आधारित बाल विकास कक्षामाअध्ययनरत बालबालिका २७६३ जनाछन्। जसमा सामुदायिक विद्यालयमा ७९० जना (छात्र ३९४ जना र छात्रा ३९६ जना) र संस्थागत विद्यालयमा १९७३ जना (छात्र ११२३ जना र छात्रा ८५० जना) छन् ।बालविकास केन्द्रको व्यवस्थापनका लागि जम्मा ४०जनाशिक्षकहरूकार्यरत रहेका छन् ।वाल विकास कक्षाको लागि शिक्षक अपुग रहेको छ।शैक्षिक योग्यतामा एस. एल. सी. देखि स्नातक सम्म रहेका छन्। जसमध्ये ३९ जना संघीय अनुदान १ जना पालिका अनुदानमा कार्यरत छन्।वाल विकास शिक्षामा खुद भर्नादर (NER) ७०.८ र उमेरसमुह ३ देखि ४ वर्षका बालबालिकाको कुल संख्याका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कुलभर्नादर(GER) ९७.५ रहेको छ। सामुदायिक विद्यालय तर्फको वाल विकास शिक्षाको लैंगिक समता सूचक १००.०० प्रतिशतनै रहेको छ। सामुदायिक तर्फ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा बालबालिका र शिक्षकको अनुपात १९.७५:१रहेको छ।

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा गुणास्तर कायम गर्नका लागि प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड निर्देशिका, २०६७ (पहिलो संशोधन २०७५) निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। यस्तै शिक्षामा लगानीको सुनिश्चितताको लागी फागत सहभागिता मापदण्ड, २०७७ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। शिक्षकको पेशागत विकासका लागी विभिन्न प्रकारका तालिमहरू भैरहेका छन्। विद्यालयमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रको लागी छुट्टै व्यवस्थापन समितिको व्यवस्था छ, भने सञ्चालनका लागि स्थानिय तहले अनुमति तथा स्वीकृति दिने व्यवस्था रहेको छ।

हाल सञ्चालनमा रहेका केही बालविकास केन्द्रहरू न्यूनतम मापदण्डअनुसार नभएको हुनाले तिनीहरूको सुधारका कार्यहरू गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ। बालविकास केन्द्र बालबालिकाको घरबाट१० देखि १५ मिनेटको पैदल दुरीमा हुनुपर्नेमा सो नभएको तथा कतैकतै२० देखि ४५ मिनेटको दुरीमा रहेको अवस्था छ। भूगोल, जनसङ्ख्या, बस्ती आदिलाई मध्यनजर गरी नक्साङ्कनको आधारमा बालविकास केन्द्रको समायोजना, स्थानान्तरण एवम् नयाँ स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसैगरी स्थापना भएका बालविकास केन्द्रहरुको संस्थागत विकासका साथै थपव्यवस्थापन गर्न जरुरी छ, भने नयाँ स्थापना हुने बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना लगायत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जानुपर्दछ। गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका बालविकास केन्द्र उमेर समूहका बालबालिकाको जनसङ्ख्याको आधारमा बालविकास केन्द्रको स्थापना गर्ने लक्ष्य लिएको छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेर समुह भन्दा कम वा बढी उमेर समुहका धेरैबालबालिकाहरू प्रारम्भिक

बालविकास कार्यक्रममा सहभागि रहेको देखिन्छ। यसलाई सिकाइ सहजीकरणमा समस्या हुने मात्रै नभइबालबालिकाको विकास र सिकाइ समेत प्रभावित हुने गर्दछ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकहरूको पारिश्रमिक ज्यादै कम भएको कारणले स्थानीय तहले थप अनुदान उपलब्ध गराउदै आएको छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूमा मापदण्ड अनुसार न्यूनतम भौतिक तथा शैक्षिक सुविधा पुग्न सकेको छैन, जसका कारण बालबालिकाहरु गुणस्तरिय सेवा प्राप्तगर्न कठिन छ।

३.१.३ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
सबै बालबालिकाहरूलाईगुणस्तरीय प्रारम्भिकबालविकास तथाशिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नको लागि सेवामा पहुँच रगुणस्तर वृद्धि गर्ने।	१. चार बर्षउमेरका सबैबालबालिकाको सर्वाङ्गिणविकासरआधारभूतशिक्षाकोतयारिको लागीप्रारम्भिक बालविकाससेवामापहुँचबढाउनु, २.प्रारम्भिकबालविकासतथा शिक्षाकासेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चितगर्नु, ३.सबै बालवालिकाहरूलाई प्रारम्भिकबालशिक्षाकोअनुभव सहित कक्षा १ माभर्नागराउनु,	१. विद्यालयशिक्षाकोअभिन्नअंग प्रारम्भिकबालविकासकक्षाहरूमासुरक्षितबसाईव्यवस्थापनरसरसफाईलाईध्यानदिदैखेलसामग्री, अडियोभिडिओसामग्रीसहितआकर्षक, मनोरन्जनात्मकरबालमैत्रीबालविकासकक्षकोव्यवस्थापनगर्ने, २. सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड र ढाँचा अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने ३. प्रभावकारी सिफाइको लागि बालविकासको पाठ्यक्रम अनुसार सिकाइ कुनामा आधारित सिकाइ सुनिश्चित गर्ने ४. कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गहरी संचालन गर्ने, ५.जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोवास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाकालागिविभिन्ननमूनाकार्यक्रमहरूसंचालनगरीपहुँचसुनिश्चितगर्ने, ६. लागतसहभागिताअभिवृद्धिगर्ने,	सबै बालबालिकाहरूलाईगुणस्तरीय प्रारम्भिकबालविकास तथाशिक्षाको अवसरविकास सुनिस्चित भएकोहुने ।	१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबैबालबालिकारूलाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुने, २. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकासतथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ माप्रवेश गर्ने अवसर हुने, ३. सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिन प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा

		७.कार्यक्रमकोप्रभावकारितावृद्धिकालागिपरिवार, समुदाय, गैरसरकारीसंघसंस्था, नीजिक्षेत्ररविद्यालयहरूलाईजिम्मेवारबनाउने		सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुने, ४. बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुने, ५. भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने, ६. प्रारम्भिक बालविकास तथाशिक्षाक कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारीसंघसंस्थारविद्यालयहरूजिम्मेवारभएकोहुने ।

३.१.४ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिक लक्ष (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड, योजना प्रबोधिकरण गर्ने	पटक		१		१		२	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन, नयाँ संचालन तथा पुनर्वितरण	पटक		१				१	
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य मार्फत बालविकास केन्द्रको सुधार गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१		
४	बालविकासका बालबालिकाहरू मध्ये अनाथ, असहाय र कार्यगत सिमितता/अपांगता सम्वन्धी प्रारम्भिक पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक		१	१	१	१	४	
५	बाल विकास केन्द्रको लागि छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	वटा	३	५	१०	१०	१२	४०	
६	बाल विकास केन्द्रमा रहेका बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	निरन्तर						निरन्तर
७	बालविकासको सुपरिवेक्षणको लागी अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको निकास गरी परिचालन गर्न	पटक	१	१	१	१	१	१	
८	अनाथ असहाय र कार्यगत सिमितता/अपांगता भएका बालनिकासमा	पटक				१	१	१	

	अध्ययन गर्ने बालबालिकाका लागि आवासिय योजना सहित पालिकाको एक स्थानमा वैकल्पिक प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम संचालन								
९	बालविकासका बालबालिकाहरूको लागी पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	निरन्तर
१०	१० प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक		१	१	१		३	
११	बालविकासका पूर्वाधार, पाठ्यक्रम अनुसारको सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमासुधार गर्ने	वटा	५	८	१०	१०	७	४०	
१२	१२ बालविकास शिक्षकको योग्यता, क्षमता र पेसागत विकासका लागी तालिमसंचालन गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	
१३	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाकोलागी आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	वर्षमा पटक	२	२	२	२	२	१०	वर्षमा तीन पटक स्वस्थ शाखासंग को समन्वयमा
१४	बालविकासका अभिभावकहरू (वर्तमान तथा भावि अभिभावक, बालविकाकस केन्द्र व्यवस्थापन समिति र सरोकारवाला) को लागी अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	
१५	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउन पुराना तथा खेर गएका सामाग्री उपलव्ध	पटक	१	१	१	१	१	५	

	गराउनेव्यवस्था								
१६	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार शिक्षकलाइ मनोसामाजिक परामर्श तालिम उपलब्ध गराउने र शिक्षकले विद्यालयमा परामर्श गर्ने	पटक		१		१		२	
१७	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धिगरी बाल विकास केन्द्रको गुणस्तरमा सुधार गर्ने	निरन्तर	निरन्तर						
१८	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली IEMISमार्फत बालबालिकाहरुको अभिलेखिकरण	निरन्तर	निरन्तर						निरन्तर
१९	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको तलब भत्ता	नियमित	नियमित						नियमित
२०	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको सेवा तथा सुविधामा स्थानिय तहबाट थप अनुदान उपलब्ध गराउने	नियमित	नियमित						नियमित
२१	शिक्षण सिकाइ सामाग्रि, डिजिटल सिकाइ सामाग्रीका लागी प्रति विद्यार्थी इकाइ लागतका आधारमा अनुदान उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	
२२	बाल विकास केन्द्रमा छापामय वातावरण (सिकाइ कुना अनुसारको भित्ते लेखन)	केन्द्र	६	८	१०	१०	६	४०	
२३	बालविकासतथाशिक्षाकेन्द्रमाबालमैत्रीबसाईव्यवस्थापनलागीसहयोग(कार्पेट, पिफर्म, लोटेबल)	केन्द्र	१०	१०	८	६	६	४०	
२४	बाल विकास तथा शिक्षा केन्द्रमा चार वर्ष नपुगेका बालबालिकाको स्याहारको लागी आयाको व्यवस्था	केन्द्र	२	६	१०	१०	१२	४०	
२५	बाल विकास शिक्षक तथा आयाहरूलाइ बाल स्याहारतथा हेरचाह तालिम	पटक		१			१	२	

२६	बाल विकास तथा शिक्षा केन्द्रमा भिडियो तथा अडियोमा आधारित सिकाइको लागि LED टिभि सेट	केन्द्र	१०	१०	१२	४	४	४०	
२७	बालविकास केन्द्र प्रवेश अधि घरमै अभिभावकबाट बालवालिकाहरूलाइ घरमै गरिने क्रियाकलाप सिकाउन बालविकास शिक्षकलाइ ELM at home तालिम संचालन र तालिमपछि बाल विकास शिक्षकले केन्द्रमा अभिभानकलाइ प्रवोधिकरण गर्ने	पटक		१		१		२	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

आधारभूत शिक्षालेबालबालिकाको सर्वांगीण विकास, गुणस्तरीय जीवनयापन र सामाजिक समायोजनमा सहयोग गर्दछ । विद्यालय शिक्षाको सुरुवाती र माध्यमिक शिक्षाको जगको रूपमाआधारभूत तहको शिक्षालाई लिने गरिन्छ। आधारभूत तहकोशिक्षाले उमेर समूहका हिसावले ५ देखि १२ बर्षका बालबालिकाहरूलाई समेट्छ। आधारभूत तह विद्यालय शिक्षाको जग भएकोले यसको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षक, शिक्षण सिकाइका लागि स्रोतसामग्री अनुकुल सिकाइ वातवरणमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ।

नेपालको संविधानले आधारभूत शिक्षालाइ व्यक्तिको मौलिक अधिकारका रूपमा लिएको हुनाले आधारभूत शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुरुयाइ गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायीत्व हो। नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने र यो तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क पाउने हक हुने सुनिश्चित गरेको छ। यसैगरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धि ऐन, २०७५ लेआधारभूत सम्वन्धि शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र आवश्यक व्यवस्था जिम्मेवारी नेपालको सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुने कुराउल्लेख गरेको छ।

प्रचलित ऐनहरूले परिभाषित गरेअनुसार नेपालमा आधारभूत शिक्षा भन्नाले प्रारम्भिक कक्षादेखि कक्षा ८ सम्मको दिइने शिक्षालाई उल्लेख गरेको छ। संविधानले विद्यालय तहको शिक्षालाइ स्थानीय तहको एकलअधिकार क्षेत्र भित्र तथा साझा अधिकार भित्र पनि राखेको हुनाले यीतीनैतहकासरकार गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नेजिम्मेवार हुनुपर्ने स्पष्ट पारेको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

रासीगाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्नका लागि सामुदायिकतर्फआधारभूत कक्षा (१-५) -१२ वटा, आधारभूत कक्षा (६-८) -७ वटा गरी जम्मा १९ वटा रहेका छन् संस्थागत तर्फ सञ्चालन भएका कक्षा १-५ सञ्चालन भएका २ कक्षा ६-८ सञ्चालन भएका २ गरी जम्मा ४ वटा छन् ।

रासीगाउँपालिकामाकक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेशदर (NIR)९७.७ प्रतिशत देखिन्छभनेकक्षा१मानयाँभर्नाभएकाबालबालिकाकोकूलप्रवेशदर(GIR) १४१.५ प्रतिशत देखिन्छ। यसैगरी आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्नादर९७.५रआधारभूत तह (कक्षा १-५)

माकूलभर्नादर१२४.१रहेकोदेखिन्छ ।सामुदायिक विद्यालयमा आधारभूततह(कक्षा१-५) माकूलभर्नादरमालैंगिकसमतासूचांक०.९८देखिन्छ ।

आधारभूत तह (कक्षा १-८) को अवस्था केलाउदा आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर ९५.९ प्रतिशत देखिन्छ भने आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर ११९.७ प्रतिशत देखिन्छ। यस्तै आधारभूत तह (१-५) तर्फ कुल विद्यार्थी सङ्ख्या ५९७४ जना रहेको छ।

आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था तथा भौगोलिक अवस्थितिमा आधारित असमानताहरू रहेका छन् । आर्थिक तथा सामाजिक रूपले पछाडि परेका, सीमान्तकृत समुदायका दलित, जनजाति, कठिन परिस्थितिमा रहेका तथा भौगोलिक रूपमा विकट स्थानका बालबालिकाको पहुँचको अवस्था तुलनात्मक रूपमा कमजोर छ।

आधारभूत शिक्षामा सबै वालवालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नुपर्ने, सूचना तथा सञ्चार लगायत प्रविधिमैत्री वातावरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन गर्नुपर्ने, बालबालिकालाई सुरक्षित, भौतिक तथा बालमैत्री वातावरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सिकाइको गुणस्तरमा सुधार गरि विद्यार्थिको सिकाइ उपलव्धिमा सुधार ल्याउनुपर्ने, कक्षा ६-८ मा विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने जस्ता चुनौति देखिएका छन् ।

३.२.३ आधारभूत तहका लक्ष्य, उदेश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
सबै बालबालिका हरुका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुंच सुनिश्चित गर्ने।	१. आधारभूततहकोशिक्षामासबैकोसमतामूलकपहुँचरसहभागितासुनिस्चितगर्ने. २. प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि गर्ने, ३. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्ने, ४. सबै बालबालिकाहरूला ई आधारभूत तह पुरा गर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्ने, ५. सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिलहुने अवस्था सुनिक्षित गर्ने,	१. विद्यालयहरूको नक्साङ्कन रपुनर्वितरण तथा समायोजना गर्ने २. अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनका लागी कानुन तर्जुमा गर्ने,	अनिवार्य तथा निःशुल्कआधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तरअभिवृद्धि हुने	१.सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागी हुने, २. सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमतापूरा

	६. आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउने, ७. कक्षा १ दोखर ३ सम्मकाबालबालिकाहरूका लागि बालमैत्री सिकाई वातावरणनिर्माण गर्दैआधारभूत साक्षरता सिप. ८. विकासको लागि पढाइ तथा गणितिय साथै अन्यअन्तरविषयकजीवनोपयोगीपक्षको शिक्षण सिकाइ कार्यलाई सुनिश्चित गर्ने, ९. विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमासुधारल्याउने, १०. विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउने, ११. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने, १२. अन्तरसम्बन्धित विषयबस्तुहरूलाई एकीकृत गरीसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने।	गरिव तथा जेहेन्दार विद्यार्थीलाई वडाबाट पहिचान गरि अनिवार्य निशुल्क शिक्षा प्रदान गर्ने ३. अनिवार्य तथा आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयनको लागी आवश्यक श्रोतको व्यवस्था गर्ने। ४.विद्यालयको शिक्षामा सिकाई वातावरणलाई आधुनिक विधि र प्रविधिसंग जोड्दै पढ्नका लागि सिक्ने तथा सिक्नका लागि पढ्ने प्रक्रियाका लागि विद्यालयहरुमा सन्दर्भ सामग्री, प्रयोगात्मक सामग्री सहितको प्रयोगशाला, स्तरिय पुस्तकालय, । सिकाइ कर्नर		गरेको हुने, ३.न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने, ४. आवश्यक सङ्ख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने, ५. बालमैत्री समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने, ६. विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने, ७. विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको

		लगायतका स्रोत र साधनहरुको व्यवस्था गर्ने ५. प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सम्बौंधी क्रियाकलापहरूको लागी सोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने ६. विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालयउमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ७. प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयहरुमा आवश्यकता अनुसारको फर्निचर, खानेपानी, शोचालय, पेराबार, रङरोगन लगायतका		प्रकध हुने, ८.बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने, ९. आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा उपलब्धिमा लैंगिक, भौगोलिक, सामाजिक स आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने, १०. विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील

		पुर्वाधार निर्माण तथा मर्मतका लागी विद्यालय भौतिक पुर्वाधार सुदृढीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने ८. शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने ९. न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने १०. शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रतिजवाफदेही बनाउने ११. विद्यालयहरूमा खानेपानी, शोचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक		हुने, ११. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहन उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने, १२. जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने।

		सुविधा सुनिश्चित गर्ने १२. विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने १३. सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पुरा गराउने १४. शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने १५. कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने १६. आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने १७. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइके अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा		

		ल्याउने १८. विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने १९. कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धीत क्षमता विकास गर्ने २०. शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने २१. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने २२. विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने		

		२३. स्थानीय उत्पादनमा आधारित पोष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने २४. विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधताअनकल को माध्ममभाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताकोसम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने २५. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट		

		तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने २६. विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने २७. दैनिक जीवनसँग सम्बन्धीत व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने २८. अन्तरसम्बन्धीत विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा		

		क्रियाकलापमईप रिमार्जन र सुधार गर्ने २९. नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने ३०. विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्याधीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने ३१. शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने ३२. पालिका भित्रका सम्पूर्ण विद्यालयहरुको परिक्षा संचालन तथा मुल्याकन प्रणालीमा एकरुपता		

		ल्याउन एकिकृत परिक्षा संचालन कार्यविधी तर्जुमा गरि लागु गर्ने		

३.२.४ आधारभूत तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तब्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८१ /८२	२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५	२०८५ /८६	जम्मा	
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, समायोजन, पुनर्वितरण तथा नयाँ स्थापना	पटक	१					१	
२	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	वटा	१				१	२	
३	मापदण्डअनुसार विद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत)	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
४	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
५	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन तथा सन्दर्भ सामग्री (Supplementary Reading Materials)को व्यवस्था गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	
६	प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण, वहुकक्षा शिक्षण (एकिकृत पाठ्यक्रम) सम्बन्धीशिक्षक तालिम	पटक		१	१	१	१	४	
७	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास (भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, शोचालय, खानेपानी, खेल मैदान, पेरावार, खाजा पर, अतिरिक्त क्रियाकलाप घर)	वटा	२	४	५	५	३	१९	सबैविद्यालयमा
८	विपदमा शैक्षिक निरन्तरताको लागी विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
९	विद्यालयमा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना,		२	३	५	५	५	१९	

	सामग्री तथा क्षमता विकास								
१०	गाउँपालिका र विद्यालय तहमा शिक्षकका अनुपस्थितीमा सिकाइ निरन्तरता सहायता प्रणालीको विकास	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
११	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१२	कार्यगत सिमितता अपांगता सम्वन्धी प्रारम्भिक पहिचान ने र आवश्यकताका आधारमा सहयोगको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१३	अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनका लागी सबै विद्यार्थीहरूलाइ पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१४	विद्यालयमा सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१५	विपन्न, मुक्त कम्लहरी, दलित, लक्षित वर्गका बालबालिका लगायत लक्षित वर्गको शैक्षिक निरन्तरताका लागि ड्रेस, स्टेशनरी तथा छात्रवृत्ति (शैक्षिक सामाग्री) वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
१६	सिकाएका लागि निरन्तर विद्यार्थि मूल्यांकन, सामाग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान, कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थिको पोर्टफोलियो निर्माण		१	१	१	१	१	५	
१७	शिक्षण सिकाइ सामाग्री, डिजिटल सिकाइ सामाग्री तथा बुक कर्नर व्यवस्थापनका लागी अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	
१८	व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली /पालिका स्तरिय परिक्षा प्रणाली	निरन्तर						निरन्तर	
१९	एकिकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीव्यवस्थापन, सत्यापन तथा अपडेट	निरन्तर						निरन्तर	
२०	अनाव असहाय र कार्यगत सिमितता अपांगता भएका तर विद्यालय पुन नसक्ने बालबालिकाका लागि आवासिय योजना	पटक		१	१	१	१		

	महित पालिकाको एक विद्यालयमाआवासिय कार्यक्रम संचालन								
२१	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	
२२	विव्यस, शिअसंधका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
२३	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	पटक	१	१	१	१	१	५	
२४	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाइ निशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२५	प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकहरुलाइ अंग्रेजी शिक्षण सम्वन्धी तालिम	विद्यालय	१		१			२	
२६	कक्षा १ देखि ३ मा बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको व्यवस्था	विद्यालय	३	६	४	४	३	१९	
२७	कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन (कार्पेट, कुमान, पिफर्मर लो टेवुल)	विद्यालय	३	६	४	४	३	१९	
२८	विद्यालय संचालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	
२९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	विद्यालय	३	६	४	४	३	१९	
३०	आधारभूत तहका शिक्षकहरुको तलवभत्ता अनुदान	निरन्तर							निरन्तर
३१	हरेकशुक्रबार विद्यालयमा तथा त्रैमासिक तथा अर्धवार्षिक रूपमा पालिका स्तरियECA/CCAक्रियाकलाप संचालन तथा विद्यालयमा सामाग्री सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	निरन्तर
३२	आधारभूत तहको माथिल्लो कक्षाको लागी प्रयोगशाला व्यवस्थापन		१	१	१	२	२	७	

३३	विद्यालयमा प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	विद्यालय	५	५	५	२	२	१९	
३४	विद्यालयमा दिवाखाजाव्यवस्थापन, स्वास्थ्य र पोषण, सरसफाइ तथास्वच्छता सावन्धि कार्यक्रम संचालन प्रकृयागत विकास	सबैविद्यालय							निरन्तर
३५	विद्यालय र कक्षाकोठामा कुहिने रनकुहिने फोहोर व्यवस्थापन	सबैविद्यालय							निरन्तर
३६	विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाइ र स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूका लागी महिनावारी स्वच्छता सम्वन्धी शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	६ कक्षा माथिका विद्यार्थीलाइ

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१परिचय

माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९ देखि १२) को लक्ष्य भनेको मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप, दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरू आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्नु हो। यो तहको शिक्षाले कामको संसारमा प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि आधार तयार गर्दछ। श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन संगै कक्षा (९-१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको सुरुवात गरिएको छ। नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ बाट प्रारम्भ भएको छ। नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकलाइ माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसबाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता, अध्ययनशिलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धीसीपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ। विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखि नै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका बारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

यस रासी गाउपालिकामा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर ९०.६ रहेको र खुद भर्नादर ६१.८रहेको छ।कक्षा ९-१२ मा लैगिक समता सूचक १.०७ र कक्षा ११-१२ मा लैगिक समता सूचक ०.८५ हुँदा लैंगिक समता सुचकमा समदर कायम हुन सकेको छैन। यस पालिकामा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कक्षा ९ र १० मा शिक्षकको सङ्ख्या ५४ रहेको छर कक्षा ११ र १२ मा ९ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन। माध्यमिक तह सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा कुल विद्यार्थी सङ्ख्या ३५०१ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:१६६ रहेको पाइन्छ ।

यस गाउँपालिकामा जम्मा सामुदायिक मावि संख्या८ छ भने संस्थागत माध्यमिक विद्यालय १२ छन् । संविधानले माध्यमिक शिक्षालाइ निःशुल्क भनेपनि यसलाइ पूर्ण निःशुल्क बनाउन सकिएको छैन। माध्यमिक शिक्षालाइ जीवनउपयोगी सिपसँग पनि प्रत्यक्ष रूपले जोड्ने कार्यलाइ थप प्रभावकारी बनाइ प्राप्त शिक्षाको उपयोग गरी जीविकोपार्जनलाइ सहयोग गर्नु आवश्यक छ। शिक्षकलाइ नयाँ ज्ञान, सीप र प्रविधिमा अध्यावधिक गराइ सुधार गर्नुपर्ने छ।

प्रधानाध्यापकको नेतृत्व क्षमता राम्रो भएका विद्यालयको विकास तुलनात्मक रुपमा राम्रो भएका प्रशस्त उदाहरण भेटिएका छन् । त्यसैले प्रधानाध्यापकलाई अधिकार सम्पन्न बनाउन र थप क्षमता विकासमा लगानी गर्न आवश्यक देखिन्छ। आधारभूत तहमा विद्यार्थीको विद्यालयमा पहुँच राम्रो भाएको देखिएता पनि माध्यमिक शिक्षा उमेरको ठुलो जनसंख्या माध्यमिक शिक्षाको पहुँच भन्दा बाहिर रहेको देखिन्छ।

३.३.३ माध्यमिक तहका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलव्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलव्धी	प्रमुख नतिजाहरु
माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँचतथासहभागितागरीसान्दर्भिकतारगुणस्तरमासुधारगर्दैविद्यालयहरूकोभौतिकतथाशैक्षिकवातावरण बालमैत्री, समावेशी, रसुरक्षितबनाउने ।	१.माध्यमिकशिक्षामा सबैकोपहुँच तथासहभागितासहभागिता सुनिश्चित गर्ने, २. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता रगुणस्तरमा सुधार गर्ने,	१. माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न निद्यालयहरूको नक्शांकन पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने २.निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ३. माध्यमिकतहमाखुद भर्नादररटिकाउदरब ढाउने ४. विद्यार्थीप्रोत्साहनका	माध्यमिकशिक्षामासबैकोपहुँचसुनिस्चित भइसान्दर्भिकतारगुणस्तरमा सुधारहुने	१.सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिशत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने, २.सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने, ३. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने, ४. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता,उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग र उचित सिकाईवातावरणको निर्माणभएकोहुने,

	३. विद्यालयहरूको भौतिक तथाक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, रसुरक्षित बनाउने, ४ . शासकीय तथाव्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउने ।	र्यक्रमसंचालनगर्ने ५. बैकल्पिकमाध्यमकाकार्यक्रमसंचालनगर्ने ६. सबैविद्यालयमान्युनतमसिकाईवातावरण सुनिस्चितगर्ने ७. माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ८. शिक्षक पेसागत निकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्न ९. शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने १०. शिक्षण सिकार पद्धतिमा सुधार गर्ने ११. हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने १२. विद्यालयहरूई कोष, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रतिचउ		५. माध्यमिकशिक्षापुरागर्नेबालबालिकालेन्यूनतमसिकाईउपलब्धीहासिलगरेकोहुने, ६. माध्यामिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैगिक, भौगोलिक, मामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने, ७.माध्यमिक विद्यालयहरूप्रकोप, संकटतथामहामारीलगायतका परिस्थितिप्रतिउत्थानशीलहुने, ८. सूचनातथासंचारप्रविधिकोउपयोगभइविद्यार्थीकोसिकैमासहयोग पुगेकोहुने, ९. माध्यमिकतहकोशिक्षामासुशासनकायमहुने, १०. माध्यमिकतहमागुणस्तरीयशिक्षाप्रवाहहुने,

		त्थानशीलबनाउने १३. विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्ने पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने १४. सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको व्यवस्था गर्ने १५. आवधिकरूपमा सिकक्षको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने		

३.३.४माध्यमिकतहकाप्रमुखक्रियाकलापहरूतथागन्तव्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	जम्मा	
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक		१				१	संघ, प्रदेशरस्थानीयतह
२	२. विद्यालयसेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक		१					स्थानीय
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM)जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तरसम्वन्धित गर्न र विज्ञान,गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	निरन्तर							निरन्तर
४	विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थीको नियमितताको लागि कक्षाकोठाभित्रमूल्यांकन साधनको व्यवस्था	निरन्तर							विद्यार्थीलेगर्ने
५	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा,फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबार, शौचालय)	माध्यमिक विद्यालय	२	२	२	२		८	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
६	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थीमूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास तालिम	शिक्षक प्रतिशत	२०	२०	२०	२०	२०	१००	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह

७	विव्यस,, पिटीए पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	प्रदेशतथा स्थानीय तह
८	विद्यालय शिक्षालाइ प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह र विद्यालय
९	सिकाइका लागि सूचना तथा सन्चार प्रचिधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा बुद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास तथा पुनर्ताजगी	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	संघ रस्थानीयतह
१०	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाइ सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	विद्यार्थी संख्याअनुसार
११	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागी पाठ्यपुस्तक विवरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
१२	विपन्न, मुक्त कम्लहरी, दलित, लक्षित वर्गका बालबालिका लगायतको लागि ड्रेस, स्टेशनरी तथा छात्रवृत्ति	पटक	१	१	१	१	१	५	
१३	सिकाइ सामायी तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	माध्यमिक विद्यालय	१	१	१	१	१	५	
१४	कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकनलाइ शिक्षण सिकाइ प्रकृयामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	विद्यालय	५	५	५	५	५	५	
१५	छात्राहरूलाइ निशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन र किशोरी शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	विद्यार्थीसंख्या अनुसार
१६	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृविकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारितप्रोत्साहन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१		कार्यसम्पादन माआधारित
१७	केन्द्रबाट छनोटमा परेका नमुना विद्यालयको क्रमांगत भवन निर्माण तथा अनुदान	पटक	१	१	१	१	१		नमुनाविद्याल य

१८	प्रति विद्यार्थि लागत अनुसार सिकाइ मामाग्री तथा डिजिटल सिकार सामाग्री व्यवस्थाका लाग विद्यालयलाइ अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	
१९	माध्यमिक तहका शिक्षकका लागि तलवभत्ता अनुदान	निरन्तर							निरन्तर
२०	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न स्कुल बस संचालन	पटक		१		१		२	
२१	मापदण्डअनुसार विद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत) व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.४ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासंग सम्वन्ध

३.४.१ परिचय

उच्चस्तरीय दक्षर समालोचक, सर्जक, अनुसन्धानमूलक तथा विचारक जनशक्ति उत्पादन गर्ने शिक्षा उच्च शिक्षा हो। आजको विज्ञान र प्रविधिको युगमा अत्याधुनिक प्रविधिको उपयोग गरी दिगो विकासका लक्ष्यलाई हासिल गर्ने मर्मलाई आत्मसात गर्दै योग्य नागरिक उत्पादनका लागि प्राज्ञिक उत्कृस्टताको केन्द्र निर्माण गर्ने उच्च शिक्षाको मर्म हो।

एकातिर उच्च शिक्षालाई गुणस्तरिय बनाइ समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु र आधुनिक ज्ञान, विज्ञान, कला, सिप एवम् प्रविधिमा दक्ष, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति तयार गर्न यस तहको शिक्षाकोसमय सापेक्ष रुपमा विकास र विस्तार गर्नु आवश्यक छ भनेअर्कोतिर देशको उच्च शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षाको जगमा विकास गर्नुपर्ने अपरिहार्यता त्यतिनै रहेको अवस्था छ।

नेपालको संविधानले केन्द्रीय विश्वविद्यालयसम्बन्धी अधिकार संघर उच्च शिक्षासम्बन्धीशासकीयअधिकार प्रदेश सरकारले सुनिक्षित गरेता पनि साझा अधिकारकोसूचिमा रहेको शिक्षाले स्थानीय तहले समेत माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध राखी आफ्नो क्षेत्रमा रहेका उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाको विकासमा भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछर गर्नुपर्दछ र उच्च शिक्षाको माग अनुसारको मानविय श्रोत तयार गर्नको लागि काम गर्नु पर्दछ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको शिक्षाको संरचनामा कक्षा १२ उत्तीण गरेको जनशक्तिलाई प्रदान गरिने उच्च स्तरको मानव संसाधनको विकास गर्नका लागि चार तहको उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने नितिगत प्रावधान रहेको छ। देशको आर्थिक तथा सामाजिक परिवर्तनका लागि आवश्यक पर्ने स्वस्थ्य, प्रतिस्पर्धी नवप्रवर्तनात्मक, स्वावलम्बी, रोजगार उन्मुख तथा मूल्य उन्मुख उच्च तहको जनशक्ति उत्पादन गर्नु यो तहको शिक्षाको प्रमुख ध्येय हो। लागत सहभागिता, निजी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता, मागमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन र विश्व विद्यालयबाट आय स्रोतको परिचालन जस्तानमुना विकास गर्नका लागि तीनै तहका सरकारहरू, समुदाय र निजी क्षेत्रलाई समेत उच्च शिक्षा विकास साझेदारकारुपमा सहभागी हुने अवसर खुला गरिनुपर्दछ।

नेपालमा ११ वटा विश्वविद्यालय तथा ६ वटा राष्ट्रिय प्रतिष्ठान (मानित विश्वविद्यालय) हरूस्थापना भइ १,४०७ वटा कलेजहरू जसमध्ये ९८ वटा आगिक, ५३२ वटा सामुदायिक र ७७७ वटा निजी शैक्षिक

संस्थाहरूसंचालनमा रहेकोमायसपालिकामा त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त एउटा क्याम्पस छ भने यहाँ स्नाकोत्तर तहसञ्चालनमा रहेकोछ।

चुनौतिहरू तथा अवसरहरू

उच्च शिक्षामा आर्थिक रुपले विपन्न भौगोलिक रुपमा पिछडिएका र माध्यमिक तह पूरा गरेका नागरिकको समेत सहभागिता गराउनु, माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध कायम राख्नु,भौगोलिक विकटता, भौतिक पूर्वाधार र आर्थिक लगानीको सुनिश्चितता गर्नु, दक्षर योग्य जनशक्तिको अभाव हुनु रयुग अनुकुलको गुणस्तरीय तथा प्राविधिक उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाको विकास गर्ने उच्च शिक्षाका प्रमुख चुनौतीकाविषयहरू हुन्। उच्चशिक्षालाई व्यवसायिक, व्यवहारिक र जीवनोपयोगी बनाई शैक्षिक बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्नु र उच्च शिक्षा प्राप्त गरेका जनशक्तिहरुलाई स्थानीय तहमा नैरोजगार सिर्जना गर्नु जस्तासवालहरूलाई समेत उच्च शिक्षाका सहायक चुनौतिका रूपमा लिन सकिन्छ।

नेपालको संविधानमा उच्च शिक्षा तीनवटै तहको साझाअधिकारक्षेत्रभित्र रहनु, पालिका क्षेत्रभित्र एउटा मात्रै उच्च शिक्षा प्रदायक संस्था सञ्चालन हुनु,क्याम्पसको सेवाक्षेत्र फराकिलो रहनु, पालिकाका सबै सरोकारवाला, राजनीतिक दल तथा जनप्रतिनिधिहरूमा क्याम्पसको चाप प्रभावकारी सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा एकमत रहनु, पालिकामा ३ वटा माध्यमिक विद्यालयहरूमा प्राविधिक धारका कक्षाहरू सञ्चालन हुनु आदिलाई यस पालिकाको उच्च शिक्षाको अवसरको रुपमा लिन सकिन्छ।

३.४.३ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्ध उपक्षेक्षा लक्ष्य, उदेश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
प्राज्ञिकउत्कृस्टता तथा उन्नयनकालागि अध्ययन तथाअनुसन्धान गर्ने उच्च शिक्षा प्रदायकसंस्थामार्फत समयसापेक्ष्य उच्चस्तरीय,प्रतिस्पधर्थी,प्रविधिमैत्री,रोजगारमूलक रउत्पादनमुखीजनशक्तिअपादन गर्ने।	१.उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने २.सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान रप्रविधिप्रति अभिप्रेरित,प्रतिस्पर्धी रउद्यमशील मानवसंसाधनको	१. स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थीको विवरण तयार गरी उनीहरूको क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षाको प्रबन्धका	उच्च शिक्षामापहुँचअभिवृध्दि भइसान्दर्भिकतारगुण स्तरमासुधार	१. स्थानीय तह अन्तर्गतविद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको

	विकासगर्ने ३. उच्च शिक्षाकाअवसहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी रगुणस्तरीयबनाउनथ पसंकायहरू सञ्चालन गर्न पहल गर्ने।	लागि योजना तयार गर्ने २. स्थानीय तह क्षेत्रभित्र आवश्यकता अनुसार उच्च शिक्षा प्रदान गर्न सस्थाहरू स्थापना गर्ने ३. खुला एवम् दूर शिक्षा लगायतका व्यस्थामार्फत समेत उच्च शिक्षामा पहुँचवृद्धिका लागि पहल गर्ने ४. पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिबासी जनजाती दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्न ५. उच्च शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्दित गर्न पहल गर्ने		तह पूरा गरेका विद्यार्थी क्षमता र योग्यता अनुसारउ च्च शिक्षामा पहुँच २. स्थानीय तहमा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरू को स्थापना हुने ३. स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्य शिक्षा प्रदायक संस्थाहरु बाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमह रूको

		६. विधार्थीहरुलाई उच्च शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्ने सस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने ७. स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक सस्थाहरुको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने ८. उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरुको स्थापना सञ्चालन, नियमन र व्यवस्थापनका लागि समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ९. उच्च शिक्षा विकासका लागि सार्वजनिक सामुदाविक तथा निजी स्तरमासाझेदारीकार्यलाई प्रोत्साहनगर्ने १०. स्थानीय तहको मानव संशाधन योजनाका आधारमा आवश्यक मानव स्रोत विकासका लागि कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने		सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने, ४. उच्च शिक्षा उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने, ५ . उच्च शिक्षामा सार्बजनिक, निजी तथा सामुदायिक सहभागितामा लगानीअभिवृद्धि हुने।

		११. आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति/जनजाति,महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सुचना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने ।		

३.४.४ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्धका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिकलक्ष्य(५वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	गाउँपालिकामा एउटा बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	संघरप्रदेश
२	शैक्षिक अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने	पटक			१	१	१	३	संघरप्रदेश
३	स्नातक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु लाई शिक्षक संख्या कम भएका विद्यालयहरुमा स्वयमसेवक शिक्षकको रुपमा परिचालन गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	क्याम्पस, स्थानीयतह
४	उच्च शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकता अनुसारको समन्वय र सहजीकरण गर्ने		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		क्याम्पस, स्थानीयतह
५	उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तया कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, पेराबार, खाजा पर आदि) विकास गर्न आवश्यक समन्वय र सहकार्य गर्ने	पटक							
६	उच्च शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउन पालिकास्तरको योजना तयार गहरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने	पटक			१				
७	उच्च शिक्षाको खुला एवम् दूर शिक्षा प्रणालीको स्थापना गर्न	पटक	१	१	१	१	१	५	

	सहजीकरण एवम सहयोग गर्ने								
८	विद्यार्थीहरुको अध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सहयाग गर्ने इ पुस्तकालयको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	पालिका भित्रका माध्यमिक विद्यालयका विषय अनुसार क्याम्पसमा संकायको सम्वन्धनका लागी सहयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१०	गाउँपालिका भित्रका गरिव तथा जेहेन्दार विद्यार्थीलाइ उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि (डाक्टर, इन्जिनियर पाइलट, कृषि, भेट्नरी, सिए आदि) तथा पिएचडि विशेषधाता हासिल गर्नका लागी कार्यविधि बनाए छात्रवृत्ती प्रदान	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.५ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम

३.५.१ परिचय

हरेक क्षेत्रको विकासका लागि साधारण र प्राविधिक जनशक्तिका बिच सन्तुलनको आवश्यकता पर्दछ। सुरुवातका दिनहरूमा शिक्षाको जग मजबुत बनाउन साधारण शिक्षातर्फ ओड दिइएतापनि बिस्तारै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमका क्षेत्रमा जोड दिन थालिएको छ र यस तर्फ चासो पनि बढ्दै गएको देखिन्छ। कृषि, भेटनरी, सव ओभरसियर, इन्जिनियरिङ, चिकित्सा विज्ञान, कम्प्युटर लगायतका क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको माग उच्च रहेको छ। प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका अवसरहरूमा सबै लिंग, अपाङ्गता, गरिवी, सीमान्तकृत आर्थिक सामानिक रूपले पछि परेको समुदाय लगायतका सबै बर्गको समतामूलक पहुँच, सहभागिता र सिकाई उपलव्धिमा सुधार गर्दै श्रम बजार सँग आवद्ध गर्नुपर्ने देखिन्छ। वि. सं. २०७२ को संविधान सँगसँगै **"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"** भन्ने राष्ट्रिय आकांक्षा पुरा गर्नका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगले नौ वटा राष्ट्रिय लक्ष्य अन्तर्गत उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व तय गरेको र त्यसको लागि गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको विस्तारमा जोड दिएको देखिन्छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप, २०७६ मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको तल्लो तहदेखि नै समेट्ने प्रयास गरिएको छ।

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र सङ्घले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी निर्धारण गरेको दिगो विकास लक्ष्यले पनि प्रत्येक व्यक्तिलाई गरी खाने शिक्षामा समावेशी, समतामूलक र समन्यायिक ढङ्गमा दिने अवसरलाई व्यापक बनाउन जोड दिएको छ । यस प्रकारको शिक्षाको विकासले यस पालिकामा सिपयुक्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुने र रोजगार एकल रोगारीका अवसरहरू सृजना भई विदेशिने युवाहरू आत्मनिर्भर बन्ने अवस्था सिर्जना हुनेछ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको तथ्याङ्क अनुसार नेपालमा ५७ वटा अङ्गिक पोलिटेक्निक शिक्षालयहरू, १७ वटा साझेदारीमा सञ्चालित पोलिटेक्निक शिक्षालयहरू, ४२४ वटा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा, ४२९ वटा सम्बन्धन प्राप्त शिक्षालयहरू र ५८७ प्राविधिक एस.एल.सी. तहका कार्यक्रम र ६९४ डिप्लोमा तहका कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन् ।यस पालिकामा ३ वटा प्राविधिक धारको सामुदायिक विद्यालय(९-१२) सञ्चालनमा रहेको छ।

३.५.३ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा तालिमका लक्ष्य, उदेश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षामार्फतसिप विकासमापहुँचअभिबृद्धि गरीस्थानीयतहमाप्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षातथासिपविकासकाअवसरसृजनागर्न संयन्त्रविकासगर्नेरप्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षातथासिपविकासकाअवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगीरगुणस्तरीयबनाउने	१. प्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षातथासिपविकासमापहुँचअभिवृद्धि गर्ने, २. स्थानीयतहमाप्राविधिकतथाव्यवासायिकशिक्षातथासिप विकासकाअवसर सृजनागर्नसंयन्त्र विकासगर्ने, ३. प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षातथासिपविकासकाअवसरहरूलाईसान्दर्भिक, उपयोगीरगुणस्तरीयबनाउने	१.प्राविधिक तथा व्यावसानिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमासक्षम जनशक्तितयारगर्ने २.स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गर्ने ३. बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिमकेन्द्रकोस्थापना, संचालन, तथानियमन गर्ने ४.	उत्पादनशीलजनशक्तिलेआवस्यकताअनुसारकाप्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षारसीपकाक्षेत्रहरू मापर्याप्तदक्षताहासिलगरिउत्पादनशील, रोजगारी, स्वरोजगारीरजीविकोपार्जनकाक्षेत्रबाटआर्थिकस्तरसुधारगरेकोहुने	१. स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यानसायिकशिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिलेआवश्यकताअनुसारका व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरू मापर्यात अवसर प्राप्त गरेको हुने,

		प्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षारसिपकोगुणस्तर, प्रभावकारितारपहुँचबढाउनकोनिम्तिसरोकर्वालाहरूसंग समन्वयगर्ने ५.प्राविधिक तथा व्यावसाविक शिक्षा र सिषका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जतवायु परिवर्तन लगायतकाक्षेत्रमाकेन्द्रित गर्नपहलगर्ने, ६.आय आर्जन गर्ने		२. स्थानीय तहमा बहुप्राविधिक शिक्षालय/प्राविधकधारका माध्यमिक विद्यालयहरूको स्थापना भईसन्चालन हुने, ३. स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा सन्चालित संस्थाहरूबाटसं

		खालका क्रियाकलाप को माध्यमबाट आत्म निर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाउने ७.प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रकोसहभा गिता बढाउन प्रोत्साहन गर्ने ८. पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी/ जनजाती दलित,अपाङ्ग ताभएका नागरिक		चालन हुने कार्यक्र महरूको सान्दर्भि कता र गुणस्तर मा अभिवृ ध्दीहुने ४.प्रावि धिक तथा व्यानसा यिक शिक्षा रसिपको क्षेत्रलाई उत्पादन रआर्थिक उपार्जन संग जोडिने, ५. स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परा गत सिपहरु को पहिचान,

		एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने ९. विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धीत संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने १०. स्थानीय तहभित्र सञ्चालित प्राविधिक		प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन हुने, ६. बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र स्पिको खोनी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग हुने वातावरण सुजना हुने, ७. खोज, नवपर्वर्तन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धि भएको हुने, ८.

		तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सन्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने ।		उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि हुने, ९. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिपका क्षेत्रमा सार्बजनिक, निजी तथा सामूदानिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने।

३.५.४ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिमका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	विद्यालय	१	१	२	२	२		
२	सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन तथा संचालन भएका विद्यालयमा थप विषय संचालनकाप्रोत्साहन, आवश्यक समन्वय र सहजिकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
३	छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू संचालन	वटा	३	३	३	५	५		
४	प्राविधिकर व्यावसायिक शिक्षा सम्बन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	पटक		१					
५	युबालाइ खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू संचालन	संख्या	२	३	३	३	३	१४	
६	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाइ उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	संख्या	३	३	३	३	३	१५	
७	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	निरन्तर							
८	प्राविधिक धारका विद्यालयको ल्याव व्यवस्थापन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	

९	प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयमा पढ्दै सिक्दै र कमाउदै गर्नका लागी पालिकाबाट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामयी

३.६.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठयक्रम हो। पाठ्यक्रम कुनै कथा वा तहमा के के सिकाउने माने कुरासँग मात्र सम्बन्धित हुदैन। देशकाल र परिस्थिति अनुसार विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो भन्नेसँग पनि सम्बन्धित छ। के पाउने के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित समता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मुल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार समेत हो। मानवीय चेतना र वौद्धिक विकल्पको निमित्त लिइएका उद्देश्यहरू पूरा गराउनु हो । बालबालिकाको सर्वाङ्गिण विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम विकास गर्नु शैक्षिक प्रक्रियाको स्वस्य निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरू पाठ्यक्रमको उद्देश्यभित्र पर्दछन् ।

मानवीय आवश्यकता, बालबालिकामा मूल्य मान्यता, समाज तथाविधमान परिवेशमा विकास भएका सिप तथा प्रविधि अनुकुल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रुपमा लिनु आवश्यक छ। पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिकसामग्रीकोरुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। जसले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ। हाल नेपालमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना, २०२८ मा प्रथम विद्यालय तहमा पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजकरण गरिएको थियो। पाठ्क्रम विकासका लागि संस्थागत रुपमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत पाठ्क्रम विकास केन्द्र स्थापना भयो। पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरता सगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने क्रममै वि.सं. २०७६ मा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई कार्यान्वयन हुँदै आएको छ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६अनुरूपको पाठ्यक्रममा तिन विषय क्षेत्र तथा विषयवस्तु समावेश, वर्तमान परिवेशमा उपयोगभाषाविपरित प्रतिस्थापन शिक्षण सिकाइका विकसित तथा नविनतम दुष्टिकोण विधि तथा तरिकाको पहिचान गरिएको छ। जसअनुसार कक्षा १ देखि ३ मा अन्तरसम्वन्धित विषयवस्तुलाई एकिकृत गरिएको, व्यवहार कुशल तथा जिवनोपयोगी सिपहरू समावेश हुने गरी सिकाइ

क्रियाकलाप तर्जुमा गरीएको, आधारभुत तहमास्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सिप तथा ज्ञानमा , आधारित स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र सबै कक्षाका विषयवस्तुलाइ यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जिवनसँग सम्बन्धित गराईसिकाईक्रियाकलापसंचालनगर्नुपर्नेव्यवस्थागरिएकोछ।प्रत्येकविषयमाविषय वस्तुको स्वरूप अनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशत सम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा सामुदायिक कार्य लगायतका व्यवहारिक अभ्यास गराउनु पर्ने व्यवस्था छ ।

पाठ्यक्रममा नागरिकताको शिक्षा दिने, विद्यालय तह पुरा गरेपछि पेशा, वयवसाय तथा रोजगारीमा जान चाहनेलाइ सहयोग गर्ने र उच्च शिक्षा प्रवेश गर्न चाहनेहरूका लागी तयारी गराउने गरी माध्यमिक तहमा अनिवार्य तथा विभिन्न ऐच्छिक विषयहरू समावेश गरिएको छ भने प्राविधिक धार अध्ययन गर्न सक्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ । विद्यार्थी मूल्याकनको नतिजालाइ अक्षरांकन पद्दतिमा व्याख्या गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

यति हुँदाहुदै पनि पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागी थप तयारी तथा क्षमता विकास आवश्यक छ । शिक्षकको तयारी, क्षमता विकासको अवसर, उत्प्रेरणा तथा जबाफदेहिता ज्यादै महत्वपुर्ण छ भने शिक्षक सहायता प्रणालीको स्थापना, तिनै तहका सरकार तथा पाठ्यक्रम विकास गर्ने निकाय र कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सबैको क्षमता तथा जवाफदेहितामा सुधार आवश्यक छ ।

राप्ती गाउँपालिकामा यसै वर्षदेखि कक्षा १ देखि ८ सम्मको लागि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्न सुरुवात गरेको योजना छ। पाठ्क्रम तथा पाठ्पुस्तकको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि हाल सम्म कक्षा १ देखि १० सम्म सबै विषय र कक्षा ११ र १२ का लागि अनिवार्य विषयका पाठ्यपुस्तक नेपाल सरकारले निःशुल्क प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ। विभिन्न विषयका शिक्षक निर्देशिका तयार गरेको छ।

३.६.३ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीका का लक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन	१. पाठ्यक्रमलाईप्रभावकारी रूपमा कार्यान्वन गर्नु,	१. राष्ट्रियपाठ्यक्रमप्रारूप२०७६रतदनुसारपाठ्यक्रमकोकार्यान्वनगरिने, २. पाठ्यक्रमकार्यन्वयनकालागिअत्यावस्यकसंरचनागततथापेसागतसक्षमताअभिवृद्धिगरिने ३.	पाठ्यक्रमकोप्रभावकारीकार्यान्वनबाटदैनिक जीवनकालागिआवश्यकआधारभूतसक्षमता सहितसृजनशील, सकारात्मकसोचभएको, निरन्तरसिकाईप्रतिप्रतिबद्धररोजगारउन्मुख नागरिकतयारहुने	१. पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा

बाट विद्यार्थीहरू मा जीवनोपयोगी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास गरी सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार बनाउने	२. पाठ्यक्रम विकास तथा परिमर्जनकलागी पृष्ठपोषण दिनु, ३. सिकाइलाई दैनिक जीवनसंग सम्बन्धित गराउनु, ४. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाईद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकरूमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकाशमा	विकासगरिएकापाठ्यक्रमतथापथ्यसामग्रिलाईसम्बन्धितशिक्षकतथासरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरणगरिने ४. विपद, महामारीतथासंकटकोअवस्थामावैकल्पिकविधिबाटशिक्षणसिकाईक्रियाकलापसंचालनगरिने ५. शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा खोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिने ६. शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गरिने ७.सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गरिने, ८. माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा,स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग गरिने ९ . विद्यालमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गरिने १०. सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईने ११. शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने १२. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गरि कार्यान्वयन गरिने १३. स्थानिय उत्पादनमा आधारित		भएको हुने, २.पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागिपृष्ठपोषण उपलब्ध हुने, ३. सिकाइ दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुने, ४.पाठ्यक्रममाआधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीयर आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर

	सहजीकरण गर्नु, ५. सिकारुका सिकाइसमस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु, ६. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वन गर्नु,	सिकाइ सामग्री र शैक्षिक सामग्रीको निर्माण सीप विकास गरी प्रयोग र कार्यान्वयनलाइ प्रोत्साहनगरिने		व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने, ५. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथास्तरीकृत मूल्याङ्कन हुने, ६. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुने।

३.६.४ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीकाप्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिकलक्ष्य(५वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन तथा पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	शिक्षक तालिम र तालिम पश्चात मेन्टोरिङ सहितको फलोअप अनुगमन	प्रतिशत	१०	१०	१०	१०	१०	५०	
३	पालिका तथा विद्यालयमा शिक्षक पेशागत सहयोग संयन्त्रको स्थापना तथा कार्यान्वयन	पटक	३	३	३	३	३		
४	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय
५	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय
६	सबै बालबालिकालाइ निशुल्क पाठ्यपुस्तक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
७	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१		
	नमुना पाठ्यपुस्तक विकास तथा परिक्षण	पटक		१	१				
	पाठ्यक्रमतथापाठ्यसामग्रीअभिमुखीकरण	पटक		१	१				
८	विज्ञ समुह सहितको विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
९	कक्षागत तथा विषयगत सिकाई तथा शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग, पढ़ाई मैत्री शैक्षिणिक सामग्री खरिद संकलन निर्माण तथा प्रयोग जस्तैः विसंकेतनकिताब, ठूलो	सबैविद्यालय		२७		२७			

	किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ति, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको व्यवस्था								
१०	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तालिम तथा प्रयोग	पटक		१		१			
११	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै पाठ्यक्रम, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन मार्गदर्शन, शिक्षक निर्देशिका, मूल्यांकन निर्देशिका, अक्षरांकन पद्दति सहयोगी पुस्तिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको विद्यालयमा उपलब्धता तथा उल्लेखित सामाग्रीको सकाइमा अन्तर्सम्वन्ध पहिचान गरि शिक्षकले सिकाउनुपर्ने।	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		शिक्षाशाखा संगको समन्वयमा विद्यालयले व्यवस्थापन गर्ने
१२	अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षाको कार्यान्वयन, गाउँपालिकामा पाठ्यक्रमको विकास, कार्यान्वयन, परिक्षा, मूल्यांकन, अनुगमन लगायतका प्राविधिक सहयोगका लागी स्थानिय विज्ञ सम्मिलित प्राविधिक संयन्त्रको विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
१३	शिक्षण सिकाइमा डिजिटल अन्तर्क्रियात्मक सामाग्रीको प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

३.७.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रुपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनवाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुनआवश्यक छ ।

नेपालमा पहाडी भेगमा १:४० शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कायम गरिएको छ । शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरबन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरवन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । शिक्षक सेवा आयोगबाट सिफारिस भइ आएका शिक्षकहरूलाइ नियुक्ति गरी पदस्थापन गर्ने कार्य स्थानिय तहबाट हुदै आएको छ । यसैगरी अस्थायी वा विद्यालयको निजी स्रोतमा शिक्षक नियुक्ति गर्ने, शिक्षकको कार्य सम्पादन मूल्यांकनको काम पनि स्थानिय तहले गर्दै आएका छन् । नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन् । यसको फलस्वरुप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन् । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भए। यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम, छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो ।

पेसागत रुपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकवाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउन सक्छ । यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन् । शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार कनफरेन्स, कार्यमूलक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरवाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ । तसर्थ यस रासी गाउँपालिकाको शिक्षा योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धीका लागि शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेसाका रूपमा विकास गर्ने, शिक्षकको तयारी गर्ने, कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाइ गुणस्तरयुक्त बनाउने, शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने, शिक्षक पेशागत

विकासलाइ प्रभावकारी बनाउने, विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाइ जिम्मेवार बनाउने, औचित्यपुर्ण शिक्षक आपुर्ति र वितरण गर्ने कार्यलाइ प्राथमिकता दिने कुरा अघि सारिएको छ ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रुपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन, शिक्षकहरूलाई पेसागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकताआँकलन गरिएको छ । कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कायलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा शिक्षक ब्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक ब्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्धेश्य पुरागर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्यमुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

३.७.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नका लागि नेपालको पन्ध्रौं योजनाले विश्वविद्यालयमा उत्कृष्ट अङ्क हासिल गरेका व्यक्तिलाइ सोझै शिक्षण पेसामा प्रवेश गर्न पाउने कानुनी व्यवस्था गर्ने उल्लेख गरेको छ । पछिल्लो अवस्थामा नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनीले शिक्षण पेसामा थप आकर्षण बढेको अवस्था छ । शिक्षक सेवा आयोगद्वारा सञ्चालित परीक्षामा सम्मिलित शुने युवाहरूको उल्लेख्य उपस्थितिले यस सेवाप्रति शिक्षित युवाहरूको आकर्षण बढ्दै गएको पुष्टि हुन्छ ।

नेपालमा वर्तमान अवस्थामा शिक्षकहरू तयार गर्ने काम विश्वविद्यालय तथा विद्यालयहरूले गरिरहेका छन् । शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्रका लागि परीक्षा सञ्चालन गर्ने, रिक्त दरवन्दीमा शिक्षक पदपूर्तिका परीक्षा सञ्चालन गरि नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक बढुवा सम्बन्धी काम शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने काम शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले प्रमाणीकरण तथा कष्टमाइज्ड तालिम पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार गर्ने कार्य शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले र शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने काम प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रहरूले गर्दै आएका छन् ।

राप्तीगाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका बालबिकास केन्द्रका संघिय अनुदान ३९ र पालिका अनुदान १ गरी ४० जना, आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दी ८६ जना, राहत अनुदान ४५ र पालिका अनुदानमा

७८जना, माध्यमिक तहमा स्वीकृत दरवन्दी १७ जना, राहत अनुदान ७ जना र पालिका अनुदान ३९ रहेका छन्।

बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि मूलतः कक्षाकोठामा सञ्चालन गरिने शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापमा भर पर्छ । विद्यालय तहको पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले पनि शिक्षणसिकाइलाइ विद्यार्थीकेन्द्रित, प्रविधिमैत्री, परियोजनामा आधारित, समुहकार्यमा आधारित, सामुदायिक क्रियाकलापमा आधारित बनाउन जोड दिएको छ । पन्ध्रौं योजनाले शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापलाइ प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थी सङ्ख्या कम भएका विद्यालयमा बहुकक्षा शिक्षण व्यवस्था, कक्षाशिक्षण पद्दति मार्फत पढाइ सिप प्रवर्धन गर्न उपयुक्त पाठ्यसामग्री, सन्दर्भ सामग्री, स्रोत सामग्री, प्रयोगात्मक सामग्री, उपयुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन लगायतका व्यवस्थामा जोड दिएको छ। रासी गाउँपालिकाको अवस्था केलाउँदा कतिपय विद्यालयको कमजोर भौतिक पूर्वाधार, इन्टरनेट सुविधाको कमी, श्रोतको कमी, विषयगत दक्ष, योग्य र उत्प्रेरित शिक्षकको कमी, शैक्षणिक सामग्रीको कमी, उपयुक्त कार्य वातावरणको कमी जस्ता कारणले कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा अपेक्षित सुधार हुन नसकेको अवस्था छ ।

विश्वमा शिक्षक पेशागत सहयोगका विभिन्न एप्रोचहरू प्रचलनमा छन् । जस्तै कक्षाअवलोकन र छलफल, मेन्टरिङ, नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण आदानप्रदान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, कन्फरेन्स, सहपाठीसँगको अन्तर्क्रिया, प्रतिविम्बित अभ्यास आदि। नेपालमा वि.स. २०२८ सालमा लागु भएको राष्ट्रिय शिक्षा पद्दति योजनाले शिक्षक पेसागत विकासका लागि लिडर र फिडर विद्यालयको अवधारणा अघि सारेको थियो । यसैगरी विद्यालय सुपरिवेक्षणबाट शिक्षक सहायता उपलब्ध गराउन प्राथमिक विद्यालय निरीक्षक, माध्यमिक विद्यालय निरीक्षकको व्यवस्था गरिएको थियो । संघिय संरचनामा मुलुक गएसँगै सवै श्रोतकेन्द्रहरू खारेज भएपछि ति कामहरू स्थानिय तहबाटै गर्नुपर्ने अवस्था छ । शिक्षक पेशागत सहयोगका लागी अवसरहरूमा विविधता ल्याउने कार्य खासै हुन सकेको छैन । शिक्षक सहयोग प्रणाली स्थापना गरी शिक्षक पेशागत सहयोगलाइ प्रभावकारी बनाउन रासी गाउँपालिकामा शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधि अनुसार विज्ञ समुह पुनर्गठन गरि शिक्षक पेशागत सहयोगको काम गर्नु आवश्यक छ । प्रधानाध्यापकको कुशल नेतृत्वबाट नै विद्यालयले आफ्ना लक्षय र उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न सक्छ । पन्ध्रौं योजनाले शिक्षकलाइ निरन्तर पेसागत सहयोगमा प्रधानाध्यापकलाई बढी जिम्मेवार बनाउन कार्यान्वयन पक्षमा सुधार ल्याउनुपर्ने आवश्यक देखाएको छ।

पेशागत रूपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउन सक्छ । तर यसका लागी शिक्षकलाइ पेशागत विकासका तालिमहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षक पेशागच विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि मापदण्ड बनाउने प्रारूप बनाउने, तालिम पाठ्यक्रम बिकास गर्ने र

प्रशिक्षक प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने कार्य शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्रबाट हुदै आएको छ । साथै सात वटै प्रदेशमा एक एक वटा शिक्षा तालिम केन्द्र छन् जसबाट मात्र ठूलो संख्यामा शिक्षकहरूलाइ प्रमाणिकरण तालिम प्रदान गर्न कठिन भएको अवस्था छ ।

शिक्षक विद्यार्थी, अभिभावक, समुदाय तथा विद्यालय प्रशासक प्रधानाध्यापक प्रति उत्तरदायी हुनुपर्छ । शिक्षक विद्यार्थी प्रति उत्तरदायी हुनु भनेको आफुले पढाउने विद्यार्थीको सिकाइ तथा कार्यसम्पादन प्रति जवनफदेही हुनु, पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाइ उपलब्धिमा भएको प्रगति र विकासमा जवाफ दिनु र विद्यार्थीको गुणस्तरिय जीवनका विषयमा जवाफदेही हुनु भन्ने बुझिन्छ ।

पन्ध्रौं योजनाले शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समयलाइ नियमित पठनपाठनसँग आवद्द गर्दै शिक्षकहरूलाई पेशाप्रति समर्पित बनाइ शिक्षाको गुणस्तर सुधारकका लागि स्थानिय तहमा उत्प्रेरणाका कार्यक्रम संचालन गरिने व्यवस्था गरेको छ। विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी कमजोर हुनुमा अर्को समस्या भनेको शिक्षक सरुवा र विद्यालयमा अनुपस्थिति हो । विभिन्न जिल्लाको कोटामा गएर परीक्षा उत्तीर्ण गर्ने र नियुक्ति पाएपछि तुरून्तै सरूवाको पहलमा लाग्ने प्रवृत्तिले विद्यालयको दैनिक पठनपाठनमा निकै बाधा परेको छ। जस्ले गर्दा शिक्षकलाइ विद्यार्थीको सिकाइप्रति उत्तरदायि बनाउन कठिन बनाएको छ ।

शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम ९२ अनुसार सामुदायिक विद्यालयमा रहने शिक्षक दरवन्दीको विवरण अनुसूची १२ मा व्यवस्था गरेको छ । पूर्व प्राथमिक विद्यालयमा १ जना, प्राथमिक विद्यालयमा ५० जना सम्म विद्यार्थी भएमा २ जना र से भन्दा बढी विद्यार्थी भएमा कम्तीमा ३ जना, कक्षा ६-८ का लागी कम्तीमा ४ जना र माध्यमिक तह ९-१२ का लागी ८ जना शिक्षक रहने व्यवस्था उक्त नियमावलीमा छ।

३.७.३ शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उदेश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यवसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिवद्ध विद्यार्थिको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने ।	१. सक्षम शिक्षकआपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने, २. शिक्षक नियुक्ति र पुनर्वितरणलाइ सुदृढ बनाउनु, ३. विषयवस्तुमा निपुर्ण शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नु, ४. सबै तहमा सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु ५. सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम,	१. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान / पुनर्वितरण तथा थप गरिने, २. सार्वजनिक विद्यालयहरुमा कार्यरत सबै शिक्षक, कर्मचारी तथा सहजकर्ताहरुको पेशागत क्षमता विकासका लागी आवश्यक तालिम प्रशिक्षण तथा	सक्षम रअभिप्रेरितशिक्षककोव्यवस्थाभईपेसाप्रतिविद्यार्थीकोउत्प्रेरित,समर्पित,सुदृढ बनाउनु,सिकाइमा सुधार हुने ।	१. राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी छनौट र पेसागत विकास हुने २. शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमापर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने, ३. शिक्षण पेसा थपप्रतिस्पर्धी रसम्मानित हुने, ४. पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण

	शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु, ६. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु ।	प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने, ३. रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा र आवश्यकता अनुसार यथासक्य शिक्षक नियुक्त गरिने, ४. गाउँपालिका भित्रका सम्पुर्ण विद्यालयहरु को शैक्षिक उपलब्धी मुल्याङ्कन गरी उत्कृष्ट हुने १ प्रा.वि., १ नि.मा.वि. र १ मा.वि. विद्यालयलाई वार्षिक रुपमा पुरस्कृत		हुने, ५. शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तरपेसागत सहयोग प्राप्त हुने, ६. शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधितथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने, ७. शिक्षक विद्यारथी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दीमिलान / पुनर्वितरण हुने, ८. शिक्षकको

		गरिनेछ साथै विद्यार्थीहरुले परिक्षामा हासिल गरेको परिणामको आधारमा शिक्षकको कार्यसम्पादन मुल्याङ्कन गरी उत्कृष्ट प्रा.वि., नि.मा.वि. र मा. वि. तहका १+१ शिक्षकलाई पुरस्कृत गरिने ५. शिक्षक नियुक्ति, सरूवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने ६. प्रत्येक ५ वर्षमा		आपूर्ति नियमित रूपमाहुने, ९. शिक्षकको वृत्ति विकासका लागि पारदर्शी र वस्तुनिष्ठ आधार सहितको पद्धति स्थापित हुने ।

		शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनिवार्य बनाइने ७. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ		

		समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने ८. शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने । ९. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासलाइ विद्यार्थिको सिकाइ सुधारसंग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने ।		

३.७.४ शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	असल अध्यासको लागी अन्तरविद्यालय, अन्तर जिल्ला तथा अन्तरदेशिय अवलोकन भ्रमण (अनुभव साटासाट)	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने ।	जना	१८	१८	१८	१८	१८		
३	सवै स्थायी शिक्षकको अनिवार्य स्वास्थ्य विमाको लागी प्रोत्साहन	जना	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
४	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने तथा सुधार योजना बनाएर कार्यान्वयन गर्ने (प्रअ बैठक तथा विषयगत शिक्षक बैठक मार्फत)	पटक	१	१	१	१	१		
५	शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागी शिक्षकको इ-संजाल बनाएर क्रियाशिल बनाउने	पटक	१	१	१	१	१		
६	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन,	पटक	१	१	१	१	१		
७	सुपिरवेक्षणको लागी विज्ञ समूह परिचालन गरी पेशागत सहयोग गर्ने शिक्षक मेन्टरिङ / कोचिङका लागी कार्यक्रम संचालन गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने।	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
८	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा कक्षामा शिक्षकहरूलाइ पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह बैठक / घुम्ती बैठक संचालन गर्ने	पटक	१	२	२	२	२		

९	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम संचालन गर्ने १० शिक्षिक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	१	१	१	१	१		
१०	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलब्धीमा सुधार ल्याउने सम्भव हुने विद्यालयमा शिक्षकले विद्यार्थिसँग पनि गर्ने	पटक		१			१	२	
११	कक्षा १ देखी ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षणसिकाइ कार्य सञ्चालनका लागी तालिमको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१		
१२	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री (No cost Low cost) निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	
१३	शिक्षकहरूलाइ पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	
१४	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	
१५	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने (जस्तै)प्रधानाध्यापक/ आधारभूत संयोजक / अनुभवीशिक्षक परिचालन विज्ञ समूह गठन र परिचालनशिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालनवैकल्पिक विधिको प्रयोग	सबै विद्यालय /पालिका	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१६	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागीनिम्न काम गर्ने,शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोगपुयाउने,प्राविधिक सहयोगकर्ताका लागीतालिमको ब्यवस्था गर्ने, प्राविधिक सहयोगकर्ताबाट नियमित कक्षा अवलोकनको व्यवस्था गर्ने पृष्ठपोषण / सुझाव तथा	सबै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

	सहयोगका लागि कोचिङकोव्यवस्था गर्ने, शिक्षकहरुको नियमित समीक्षा बैठक सञ्चालन अन्तरक्रिया र छलफलको व्यवस्था गर्ने, दिगो र प्रभावकारी रूपमा शिक्षकलाइ पेसागत सहयोग प्रदान गर्ने प्रणाली विकास र निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्ने								
१७	पालिकाबाट क्षमतावान, दक्ष तथा योग्य शिक्षक पारदर्शि ढंगले छनौट गर्नका लागी प्रश्न बैंकको निर्माण र परिमार्जन	पटक	१		१		१		
१८	शिक्षकको दैनिक कार्य टिपोटको लागि शिक्षक डायरी निर्माण र प्रयोग	पटक	१		१		१		
१९	अस्थाइ तथा विद्यालय श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागी उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिकाको तयारी गर्ने ।	पटक	१						
२०	विद्यार्थीको सिकाइ सुनिश्चित गर्न शिक्षकले काममा विताउने समय शुनिश्चित गर्ने । (प्रअलाई जिम्मेवार बनाउने, कक्षामा विताएको समयको लगवुक बनाउन सकिने)								

३.८ विद्यालय व्यवस्थापन

३.८.१ परिचय

विद्यालयहरूलाई आफूले सेवा प्रदान गर्ने समुदायप्रति उत्तरदायी बनाउन यस्ता समितिहरूको भूमिका र सक्रियतालाई बढाई पारदर्शिता, जवाफदेहिता कायम गर्दै शैक्षिक सुशासन अभिवृद्धि कायम गरिएको देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयहरूको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गरी आम अभिभावकहरूको विश्वास बहाली गर्ने र संस्थागत विद्यालयहरूलाई नियमन गरी सेवामूलक बनाउदै सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूतिका लागि स्थानीय सरकारले अगुवाई गरेको छ । नेपालको संविधान अनुसुची ९ अनुसार तीन तह सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको अधिकारको साझा सूचीमा शिक्षा, खेलकुद र पत्रपत्रिका रहेका छन । नेपालको संविधान अनुसुची ८ अनुसार स्थानीय सरकारको अधिकार सूचीमा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा रहेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ शिक्षासम्वन्धी २३ वटा अधिकारहरू गरिएको छ । विद्यालयको सु-सञ्चालनको लागि शिक्षा ऐन, २०२८ अनुसारको शिक्षा नियमावली, २०५९ परिच्छेद ६ बमोजिम विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको गठन गरिने प्रावधान रहेको छ । व्यवस्थापनका दृष्टिले विद्यालय प्रमुख निकाय हो जहाँ सहभागितात्मक दृष्टिकोण, पाठ्यक्रम सुधारका दृष्टिकोण, मागमा आधारित शैक्षिक कार्यक्रम तथा वित्तीय पद्धति, स्थानीय र सामुदायिक साझा विचार रहेका हुन्छन । विद्यालय व्यवस्थापन भित्र शैक्षिक योजना निर्माण र कार्यान्वयनको संस्थागत जिम्मेवारी बाँडफाड गरिएको छ ।

विद्यालयको प्राज्ञिक तथा प्रशासकीय प्रमुखको रुपमा काम गर्न प्रत्येक विद्यालयमा एक जना प्रधानाध्यापक रहने र प्रधानाध्यापक छनौट वा नियुक्ति सम्वन्धि व्यवस्था मौजुदा शिक्षा ऐन २०२८ अनुसार शिक्षा नियमावली २०५९ को नियम ९३ को आधारमा विद्यालयको प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गरिने व्यवस्था छ । विद्यालयमा शैक्षिक वातावरण, गुणस्तर रअनुशासन कायम राख्ने प्रधानाध्यापकको कर्तव्य हो ।

विद्यालय तथा बालबालिकाको शिक्षामा अभिभावक संलग्नता बढाइ व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासमा पनि थप ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । विद्यालय विकास र व्यवस्थपनप्रति प्रअ उत्तरदायी हुनुपर्ने देखिन्छ जसका लागी सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको खाँचो देखिन्छ ।

३.८.२ वर्तमान अवस्था

राप्तीगाउँपालिकामा संस्थागत १६, धार्मिक ३ र सामुदायिक २७ गरी ४६ विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन । पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेबमोजिम विद्यालय न्यूनतम २४० दिन खुल्नुका साथै कम्तिमा २१० दिन

पठनपाठनको सुनिश्चितताको लागि शैक्षिक क्यालेन्डरको व्यवस्था गरिएको छ । अगुवा विद्यालयहरूलाई आफ्ना फिडर विद्यालयहरूको समन्वय र पेसागत सहायताका लागि जिम्मेवार बनाइएको छ । वडामा वडा शिक्षा समितिले काम गरिरहेका छन् । समग्र पालिकाको शिक्षासम्बन्धी नीति, योजना र कार्यक्रमको समन्वय र व्यवस्थापनको लागि पालिका प्रमुखको संयोजकत्वमा शिक्षा समिति गठन भई क्रियाशिल रहेको अवस्था छ ।

सबै वडामा वडा शिक्षा समितिहरू सक्रिय बन्न नसक्नु, सबै विद्यालयहरूमा प्रचलित ऐन र नियमावली अनुसारको प्रधानाध्यापकको नियुक्ती हुन नसक्नु, विद्यालय व्यवस्थापन समितिको समायावधि भित्र गठन गरी विद्यालयको समग्र व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, प्रधानाध्यपकहरूलाइ श्रृजनशिल, समयसापेक्ष, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउन नसक्नु, विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाइ श्रृजनशिल, समयसापेक्ष, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउनु, विभिन्न समितिप्रधानाध्यापकर लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास सोचे अनुरूप गर्न नसक्नु राप्ती गाउँपालिकाका विद्यालय व्यवस्थापनका चुनौती रहेका छन् ।

विद्यालयको सफल व्यवस्थापनका लागी विद्यालयले सहभागितात्मक रूपमा विद्यालय सुधार योजना तयार गरी वार्षिक रूपमा अद्यावधिक गर्ने, विव्यसले स्थानीय तहबाट प्राप्त बजेट तथा विद्यालयको छुट्टै आम्दानी सहित समावेश गरि वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने, विद्यालय व्यवस्थापन तथा निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागी प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने, विद्यालयले वित्तिय व्यवस्थापन, खरिद प्रकृया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षाकोठामा समय तथा कार्य सुनिश्चितता सम्बन्धि आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने, विद्यालयले अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाइ प्रभावकारी बनाउने जस्ता काम गर्न यस योजनाले मार्गदर्शन गरेको छ ।

यसैगरी विद्यालयले स्थानीय सरकारका सम्वन्धित एकाइहरू, स्थानीय सामुदायिक तथा गैरसरकारी संस्था लगायतको सहकार्यमा विद्यार्थीहरूका लागी पोषण, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ तथा स्वसच्छता सम्वन्धि सिप प्रदान गर्नका लागी समिति वा संरचना तयार गर्ने, विद्यालयले विद्यार्थीलाइ विषयगत सिकाइका साथै विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा सामुदायिक कार्यमा सहभागिताका लागि जिम्मेवारी र कार्ययोजना तयार गर्ने गरेमा सफल रूपमा विद्यालय व्यवस्थापन गर्नका लागि सहयोग पुग्दछ ।

३.८.३ विद्यालय व्यवस्थापनका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
विद्यालयकोशैक्षिक,भौतिक तथा	१.विद्यालयको	१. विद्यालयको	विद्यालयह	१. विद्यालको

आर्थिकअवस्थालाईसुदृढ बनाउदैविद्यालयको विकास,सञ्चालन तथाव्यवस्थापनलाईप्रभावकारीबनाउने रगुणस्तरीय तथासमतामलूकशिक्षामाबालबालिका कोसहज पहुँचकोआधारतयारगर्ने ।	शैक्षिक,भौतिकतथा आर्थिकअवस्थालाई सुदृढ बनाउनु, २.विद्यालयकोविकास,सञ्चालन तथाव्यवस्थापनलाईप्रभावकारी बनाउनु, ३.गुणस्तरीय तथासमतामलूक शिक्षामाबालबालिकाकोसहजप हुँचको आधारतयार गर्नु, ४.विद्यालयको शासकीयप्रबन्धलाई उच्च नतिजाकालागि प्रोत्साहित गर्नु, ५.विद्यालयहरूकोसक्षमतामा सुधार गरीरूपान्तरणको गतिलाई तीव्रता प्रदान गर्नु, ६. योग्यतम् प्रधानाध्यापको छनौट तथा नियुक्ति गर्नु, ७. विभिन्न समिति,प्रधानाध्यापकर लेखा तथा प्रशासनिककर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्नु, ८. विद्यालय व्यवस्थापनलाई समावेशी, समन्यायिक रजवाफदेही बनाउनु ९. विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूकोसहभागिता अभिवृद्धि गर्नु १०. विद्यालयको सेवाप्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	सुधार योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने २. विद्यालयको योजना तथाकार्यक्रमहरु लाई व्यवस्थित र नतिजामुखी बनाउन विद्यालय सुधार योजना निर्माणमा सरोकारवालाहरु को सहभागितालाई अनिवार्य बनाइने ३. शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण र कार्यान्वयनलाई प्रभावकारीबनाइ ने ४. विद्यार्थीमा अन्तरनिहित क्षमता सिप र कलालाई प्रोत्साहन गरिक्षमता प्रदर्शनीका कार्यक्रम संचालन गरिने ५.विद्यालयका	रू गुणस्तरी य शिक्षा प्रदान गर्न सक्षम हुने	शैक्षिक,भौतिक तथा आर्थिकअवस्था सुदृढ भएकोहुने २. विद्यालयको विकास,सञ्चालन तथाव्यवस्थापन प्रभावकारीहुने ३. विद्यालयमा गुणस्तरीय तथा समतामलूक शिक्षामा बालबालिकाको सहज पहुँचको आधार तयार हुने, ४. विद्यालयको शासकीय प्रबन्ध उच्च नतिजाका लागि प्रोत्साहित भएकोहुने, ५. विद्यालयहरूको सक्षमतामा सुधार भई रूपान्तरणको गतिलाई तीव्रता प्रदान गरेको हुने, ६. योग्यतम् प्रधानाध्यापको छनौट तथा

		बार्षिक कार्यक्रमहरुलाई नियमित व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन सरोकारवालाहरुको सहभागितामा वार्षिक शैक्षिक कार्यपात्रो, शैक्षणिक डायरी निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिने ६. नियमित रूपमा विभिन्न समितिहरू, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, कर्मचारीहरूको क्षमता विकास र प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने ७. अनुभव आदान प्रदान तथा नमुना अभ्यासका लागि प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समिति		नियुक्ति हुने, ७. विभिन्न समितप्रमुख नतिजाहरू प्रधानाध्यापकर लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास हुने, ८. विद्यालय व्यवस्थापनसमावेशी, समन्यायिक र जवाफदेही हुने, ९. विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि हुने, १०. विद्यालयको सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुने ।

		अध्यक्षहरुलाई देशभित्रका उत्कृष्ट सामुदायिक विद्यालयहरुमा शैक्षिक अवलोकन भ्रमणको व्यवस्था मिलाइनेविद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिने ८. विद्यालय नक्शाङ्कन गरी विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरणतथा स्थापना गरिने ९. शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा प्रधानाध्यापक नियुक्ति १०. विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विनियम तयार गरी		

		कार्यान्वयन गरिने ११. विद्यालयले वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गरी अभिभावक भेला मार्फत सार्वजनिक गरिने १२. नियमित रूपमा विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गरिने १३. विद्यालयको विपद् व्यवस्थापन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने १४. विद्यालयका सबै गतिविधिहरूमा अभिभावकहरूको पहुँच, सहभागिता, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गरिने		

३.८.४ विद्यालय व्यवस्थापनका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	विद्यालयको सुधार योजना बारे क्षमता विकास कार्यक्रम, योजनाको तयारी, निर्माण तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
२	शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	पटक		१					
४	विद्यालय नक्शाङ्कन गर्ने	पटक	१						
५	विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
६	शिक्षक दरबन्दी मिलानगर्ने	पटक		१					
७	योग्यता, क्षमता, वरिष्ठता र ५ वर्षे कार्ययोजनाको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने तथा करार सम्झौता गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
८	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयार गर्ने र लागु गर्ने	विद्यालय			१	२	२		
९	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
१०	विद्यालयले अभिभावक भेला गर्ने	पटक	२	२	२	२	२		
११	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
१२	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	पटक	१						
१३	विद्यालयले अर्धवार्षिक रूपमा गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्ने	पटक	२	२	२	२	२		
१४	प्रधानाध्यापक, शिक्षक र कर्मचारीलाइ कार्यसम्पादनका आधारमा	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००	

	प्रोत्साहन उपलब्ध गराउने								
१५	रासी गाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय गाउँ शिक्षा योजना र शैक्षिक पार्श्वचित्रको निर्माण, प्रवोधिकरण, कार्यान्वयन, अपडेट र समिक्षा	पटक	१	१	१	१	१		
१६	शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्ने, अभिभावक तथा अन्य संघसंसथासँग समन्वय र साझेदारी गर्ने	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
१७	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१		
१८	विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
१९	सामाजिक लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाइ सार्वजनिक गर्ने	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
२०	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
२१	अभिभावक सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने	पटक	१	२	२	२	२		
२२	विद्यालयमा आचारसंहिता निर्माण, अपडेट र कार्यान्वयन (प्रअ, शिक्षक,विद्यार्थी, विव्यस, शिअसंघ)	पटक	१	१	१	१	१		
२३	प्रधानाध्यापकका लागी क्षमता विकास र विद्यालय व्यवस्थापन तालिम	पटक	१	१	१	१	१		
२४	विद्यालयमा बाल क्लव गठन तथा परिचालन गर्ने, विव्यसमा बाल क्लवको प्रतिनिधित्व शुनिश्चित गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
२५	प्रार्थनाको समयमा ५ मिनेट नैतिक ज्ञान र सामान्यज्ञान सिकाउने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२६	प्रअले हरेक वर्ष विद्यालय विकास मोडेल बनाएर पालिकामा बुझाउनुपर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१		
२७	नयाँ विव्यस चयन भएपछि कार्यकालको विद्यालय व्यवस्थापन								

	योजना पालिकामा पेश गर्नुपर्ने ।								

३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा

३.९.१ परिचय

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भदा बाहिर मानव जिवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सिप र प्रकृयाको प्रशोधन गर्ने जीवनपर्यन्त अर्थात आजीवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि विभिन्न लक्ष्य बनाइ सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरका लागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धी, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ । संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नितिले अवलम्वन गरेको सिद्धान्त, दिगो विकासका लक्ष्य ४ तथा आवधिक योजनाले अपेक्षा गरेको प्रत्येक नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले योगदान गर्दछ ।

सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनपर्यान्त सिकाइ अवसर दिगो विकासको मुल मर्म रहेकोले विगतको साक्षरताका कार्यक्रमबाट साक्षर बनेका नवसाक्षरहरूका लागि मागमा आधारित निरन्तर शिक्षा र जीवनप्रयन्त सिकाइ अवसर उपलब्ध गराउनुपर्दछ । विशेष गरी शिक्षाको औपचारीक संरचना बाहिर ठूलो सङ्ख्यामा रहेका युवा, महिला र प्रौढहरूका लागि कार्यमूलक साक्षरता, आयआर्जन, लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा निति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक बनाइ अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतीको विकास गर्नु, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाइ प्रदान गरेको छ । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ जस्ता नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ।

३.९.२ वर्तमान अवस्था

दाङ जिल्ला नेपालकै ११ औं साक्षर जिल्ला घोषणा भईसकेको छ । सिकाइ सक्षमता १२ वटा निर्धारण गरी साक्षर नेपाल अभियान संचालन भैरहेको छ ।राप्ती गाउँपालिकामा ९ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र रहेका छन् । शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित भएका, गरिविको चपेटामा परेका समुदायका विभिन्न व्यक्तिहरूको

आवश्यकतामा आधारित आयआर्जन कार्यक्रम, सिपमुलक कार्यक्रम, चेतनामुलक कार्यक्रम र पुस्तकालय सञ्चालन गर्ने उद्देश्य सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको रहेको छ । केन्द्रले आयआर्जनका लागि समुह गठन तथा परिचालन तथा पुस्तकालय व्यवस्थापनको काम गरिरहेका छन् ।आधारभुत तथा माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएसँगै स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाइ प्रदान गरेको छ । स्थानीय तहमा रहेको शाखाको कार्यविवरणमा यस सम्वन्धी विषय समावेश भएपनि यस विषयले प्राथमिकता प्राप्त गरेको देखिदैन । आवधिकरूपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकोले साक्षरता सम्बन्धी तथ्यांकका लागि पनि राष्ट्रिय जनगणनाको प्रक्षेपणमा भर पर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ।

३.९.३ निरन्तर शिक्षा खुला सिकाइ, अनैपचारिक शिक्षा, जिवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षाका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
सबै निरक्षरहरूलाइ पूर्ण साक्षर बनाइ नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने	१. सबै नागरिककालागि समावेशी तथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्ने, २. औपचारिक, नागरिककोअनौपचारिक तथा अतिरिक्त शिक्षाकाबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्ने, ३. आजीवन सिकाइसंस्कृति सापेक्षअनौपचारिक शिक्षातथा आजीवनसिकाइका लागिसंस्थागत सुदृढीकरण गर्ने,	१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको समायोजन, पुनर्संरचना, सबै पुनर्वितरण तथा आवश्यकता अनुसार स्थापना गरी संचालन नागरिकका गरिने २. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी सङ्घ साक्षरता, संसथाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक निरन्तर परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू	सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,	१. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने, २. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागिआवश्यक संरचनागत व्यवस्थातयार भई सञ्चालन हुने,जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसर प्राप्त हुने । ३ सिकारूकोआवश्यकताअनुसारजीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने, ४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने, ५. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,

	४. स्थानीय तहलाई पूर्ण साक्षर पालिकाघोषणा गर्ने ।	सञ्चालन शिक्षा र गरिने ३. सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरिने ४. सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरणगरिने ५.सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा		६. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने, ७. स्थानीय तह पूर्ण साक्षर घोषणा हुने ।

		विकास गरिने ६. सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरि अनौपचारिक, वैकल्पिक तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमलाई टोल बस्तिमा प्रभावकारीरुपमा संचालन गरिने ७. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालन कार्यविधि २०७८ अनुसार संचालन सुनिश्चित गरिने ।		

३.९.४ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाइ र यसका आगामी मार्ग सम्वन्धमा अवधारणागत स्पष्टताका लागी विज्ञ समुहबाट अवधारणा पत्र तयार गराइ अभिमुखिकरण गर्ने	पटक	१						
२	निरक्षरहरूको विवरण संकलन र आजिवन सिकाइकासरोकारवालाहरूको खण्डिकृत तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने तथा निरक्षरहरूलाइ साक्षर बनाउने र साक्षरलाई साक्षरोत्तर बनाउने	पटक	१						
३	सामुदायिक पुस्तकालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सँग आवद्द गर्ने	पुस्तकालय	१	१	१	१	१		
४	सामुदायिक केन्द्रमा सुचना तथा संचारप्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्थाका लागी अनुदान	केन्द	१	१	१	१	१		
५	सामुदायिक केन्द्रमा संयोजक र आवश्यकता अनुसार सहयोगीको व्यवस्था गर्ने	केन्द	२	२	२	२	२		
६	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा समन्वय संयन्त्र विकास गर्ने	पटक	१						
७	सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय तथा स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँग साझेदारी र सहकार्य गरी कार्यक्रम	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

	संचालन गर्ने									
८	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, खुला विद्यालय लगायतका संस्थाहरूको । संस्थागत विकास र संचालनका लागी अनुदान उपलब्ध गराउने	माग अनुसार								
९	जेष्ठ नागरिक, श्रमिक, गृहणी महिला, पुनर्स्थापित लगायतका लागी अवश्यकतामा अधारित निरन्तर सिकाइ प्रवर्धन गर्ने	आवस्य कता अनुसार								
१०	पालिकामा सिकाइलाइ सिप सँग जोड्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ अनुसारका गतिविधि संचालनका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाइ अनुदान	केन्द्र	१	१	१	१	१			
११	व्यवहारिक लेखन तालिम (तमसुक, भरपाइ, निवेदन अदि)	पटक	१	१	१	१	१			

३.१० गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा

३.१०.१ परिचय

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले समेत गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुणसहितको प्रतिस्पर्धी, सिपयुक्त एवम् उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

शैक्षिक गुणस्तर भन्ने कुरा ठ्याक्कै नाप्न कठिन छ । सामान्यतया विद्यार्थीले विभिन्न परिक्षामा प्राप्त गर्ने सफलता तथा अङ्कलाई गुणस्तरको रुपमा बुझ्ने गरिएको पाइन्छ । शिक्षाको गुणस्तरलाइ अङ्कमा सीमित गर्न सकिंदैन । परीक्षामा कम अङ्क ल्याए पनि शिक्षण संस्थामा सिकेका सिपलाई व्यवहारमा प्रयोग गर्न सक्छ । प्रदान गरिएको शिक्षाबाट शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र सरोकारवालाहरू सन्तुष्ट हुन्छन भने त्यो गुणस्तरिय शिक्षा हो भनने भनाइ पनि देखिन्छ । व्यावहारिक जीवनमा सिर्जनशील बन्छ, जागिरका लागि दिने परीक्षा तथा माथिल्लो शिक्षाका लागि हुने प्रवेश परीक्षाहरूमा सफलता प्राप्त गर्न सक्छ । माथिल्लो तहको शिक्षा आर्जन गर्ने क्रममा तल्लो तहको शिक्षाले सहयोग गरेको महसुस गर्छ भने त्यस्तो शिक्षालाइ गुणस्तरीय शिक्षा भन्न सकिन्छ ।

समग्रमा विद्यालय पद्धतिलाई विद्यार्थीमैत्री र गुणस्तर उन्मुख बनाउन विद्यालयमा पूर्वाधार सहितको सिकाइ वातावरण निर्माण शिक्षकको क्षमता तथा उत्प्रेरणामा सुधार र निरन्तर सहयोग पद्धतिको विकास, विद्यार्थीलाई सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्नुका साथै उनीहरूको कुशलताप्रति चासो बढाउन विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथ स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षालाई विद्यालयमा आबद्ध गरी व्यवस्थित गर्नु आवश्यक छ ।

२१ औं शताब्दीका बालबालिकालाई सूचना प्रविधिको पहुँच पुर्याउन, शिक्षकलाई स्वाध्ययन गर्ने मौका सिर्जना गर्ने, शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी पार्न विद्यालयमा इन्टरनेटको व्यवस्था गरी शिक्षण सिकाइमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाइनु पनि अपरिहार्य छ। विद्यालय सुशासनलाई प्रभावकारी पार्ने र सार्वजनिक शिक्षाका लागि छुट्याएको बजेट सदुपयोग भएको सुनिश्चित गर्नु पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ । यस्तै सानातिना कुरामा समेत ध्यानदिन सकेमा सार्वजनिक शिक्षाको गुणास्तर सुधार हुनसक्छ ।

३.१०.२ वर्तमान अवस्था

सार्वजनिक शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउन तथा सबलीकरण गर्न समस्याका जराहरू पत्ता लगाइ सुधारको थालनी गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । विद्यालयमा बालबालिकाले प्राप्त गर्ने उपलब्धि विद्यालयको पठनपाठनमा मात्र भरपर्दैन । बालबालिका विद्यालयमा आउनुभन्दा पहिला सिकाइका लागि कति तयार भएका छन् । त्यसले समेत प्रभाव पार्दछ । बालबालिकाको शिक्षाको तयारी सुनौलो हजार दिनदेखि सुरुवात हुन्छ । विद्यालयपूर्वको तयारीका लागि गर्भवती अवस्थामा आमालाई प्राप्त पोषणयुक्त खाना, स्वास्थ्य उपचार, सुत्केरी गराउने उपयुक्त तरिका, सुत्केरी आमाको स्याहारसुसार, शिशु जन्मेपछिको रेखदेखसमेतले विद्यालयको शिक्षामा प्रभाव पार्ने कुरा अध्ययनले देखाएका छन् । पूर्वबालशिक्षा तथा बालविकास केन्द्रहरूका लागि उपयुक्त कक्षाकोठा, उपयुक्त बाहिरी वातावरण, कक्षाकोठामा साना बालबालिकालाई पर्याप्त खेल्ने सामग्रीको व्यवस्था, तालिमप्राप्त शिक्षक, पोषण तत्वयुक्त खाजाको व्यवस्था हुनसकेमा गुणस्तरिय सिकाइका लागि जग तयार हुन्छ।

अभिभावकले बालबालिकालाई उपयुक्त पोषणको व्यवस्था गर्न र घरमा सिक्नका लागि उपयुक्त वातावरण मिलाउन नसकेमा विद्यालयमा बालबालिकाले राम्रो गर्ने सम्भावना हुदैन । बालबालिकालाई शिक्षाप्रति सचेत बनाउन अभिभावक शिक्षा सञ्चालन गर्न सकेमा त्यस्ता अभिभावकले समेत घरमा सहयोग गर्न सक्छन् । विगतमा अभिभावक शिक्षा भनेर केही प्रयास गरिएको पनि हो तर नाममात्रका अभिभावक शिक्षा प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । घरको वातावरण सिकाइलाई सहयोगी बनाउन अभिभावक शिक्षाबाहेक अन्य कुनै उपयुक्त तरिका हुन सक्दैन । अभिभावक शिक्षा व्यापक र प्रभावकारी पार्न सकेमा पनि सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तर सुधारको थालनी हुनसक्छ ।

विद्यालयमा सुचना तथा प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, बालबालिकाहरूको सिकाइ सक्षमता पूरा भए नभएको एकिनको लागि निरन्तर मुल्याङ्कन तथा सोही अनुरुप कमजोर सिकाइ भएकालाई उपचारात्मक शिक्षण सिकाइको व्यवस्था नहुनु, विद्यालयमा हुने हरेक प्रकारका बैठकहरूमा बालबालिकाहरूको सिकाइको सट्टा विद्यालयको प्रशासनिक एजेण्डाहरूमा मात्र छलफल गर्ने प्रवृति हावी हुनु जस्ता कुराले पनि सार्वजानिक शिक्षाको गुणस्तर सुधार आउन सकेको छैन ।सोचे अनुरुप समुदाय तथा अभिभावकले उनीहरूका छोराछारीप्रति वा पढाइप्रति सहभागिता नहुनुले पनि सार्वजनिक शिक्षा धरासायी अवस्थामा पुगेको छ । समुदाय तथा अभिभावकको चेतनास्तरको कारण सार्वजनिक शिक्षामा उनीहरूको सहभागितामा वृद्धि बाधक देखिन्छ । अभिभावकको सोचाइ अङ्ग्रेजीमा पढाइ होस् भन्ने छ तर अङ्ग्रेजी भनेको त भाषाको माध्यम मात्र हो ज्ञान, सिप, अभिवृति तथा व्यवहार परिवर्तन होइन । त्यसैगरी शिक्षा भनेको अङ्ग्रेजी जान्नु होइन भन्ने बुझाइ उनीहरूमा ल्याउन नसक्नु पनि सुधारको बाधक रहेको विश्लेषण

छ । आज मैले मेरा छोराछोरीहरूलाई पढाइमा सहयोग गर्ने त्यसले भविष्यमा सकारात्मक प्रतिफल दिन्छ भन्ने कुराको सचेतना आम अभिभावकहरूसँग पुर्याउनु आजको आवश्यकता रहेको छ ।

शिक्षा क्षेत्रमा नतिजामुखी अनुगमन सहजीकरण तथा सुपरीवेक्षण नहुनु तथा ऐन नियम, कानुनबमोजिम विद्यालय शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा राजनीतिक नेता, कार्यकर्ताहरूले गर्ने अवरोधले पनि सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा समस्याहरू परेको देखिन्छ ।

राप्तीगाउँपालिकाले पालिकाको शिक्षालाइ गुणस्तरिय बनाउनका विद्यालयहरूलाई शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदान, शिक्षण सिकाइ सहयोग अनुदान प्रदान, संरचनामा सुधार जस्ता काम गरिएको छ । बालबिकास कक्षा सञ्चालन, शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि विद्यालयलाइ अनुदान, मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढीकरण, शैक्षिक मेला प्रदर्शनी, अतिरिक्त क्रियाकलाप विद्यालयमा इन्टरनेट जडान र प्रविधि हस्तान्तरण, छात्रवृत्ति, उपचारात्मक कक्षा सञ्चालन लगायतका काम पनिसञ्चालन,गरिएको छ ।

जनप्रतिनिधिहरूमा शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्नका लागी एक प्रकारको भोक श्रृजना भएको छ । त्यो भोकलाई सहि योजनामा रूपान्तरण गरिकन गुणस्तरिय शिक्षाको विकासमा लगाउनु अहिलेको टड्कारो काम बन्न पुगेको छ । गुणस्तर सुधारका नाममा सहि योजना छानिन नसकेको खण्डमा शैक्षिक गुणस्तर झनखस्कन पनि सक्छ। त्यसैले सहि रूपमा लगानी गरि गुणस्तरसुधार गर्न पनि यो योजनाले सहयोग पुग्ने छ ।

३.१०.३ गुणस्तरिय सार्वजनिक शिक्षाका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनितिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
सार्बजनिक शिक्षाकोगुणस्तरमाअभिवृद्धि गर्ने।	१. सबै बालबालिकाका लागि गुणस्तरीयविद्यालय शिक्षासुनिश्चित हुने, २. क्षमता तथा योग्यताकाआधारमा गुणस्तरीय प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा र सिप क्षेत्रमा पहुँच पुग्ने	१. गाउँपालिका भित्रका सम्पुर्ण विद्यालयहरुलाई अतिरिक्त सबै क्रियाकलापमा प्रोत्साहित गर्दै तहगत रुपमा पालिका स्तरीय अतिरिक्त बालबालिका क्रियाकलाप	सबै बालबालिका तथा युवाहरूलाइ गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर सुनिश्चित हुने ।	१. शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुने २. सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष जनशक्ति कार्यरत रहेको हुने । ३. शिक्षण पेसामा उच्च योग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश हुने ४. विद्यमान राष्ट्रिय शैक्षिक

	३. क्षमता तथा योग्यताकाआधारमा गुणस्तरीय उच्च शिक्षा उपलब्ध हुने ४. शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथाव्यावसायिकशिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरी गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने, ५. शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा सुशासन प्रवर्द्धन गरी सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन हुने ६. दैनिक जीवनमा अवश्यक पर्ने अधारभुत सक्षमता सहित सृजनशिल,	प्रतियोगिता सञ्चालन गरिने ३.शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुनेगरी भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गरिने २. शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि तथा शिक्षालाई सामयिक बनाउन युवाहरूलाई आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा आधारित विद्यार्थी केन्द्रित गुणस्तरीय शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ४. सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष, स्वप्रेरित र उत्तरदायी शिक्षक उपलब्ध गराइने ५. शिक्षण पेसामा उच्चयोग्यता र सिप		गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा अएको हुने ५. अधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा अधारित विद्यार्थि केन्द्रित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन भएको हुने ६. प्रारम्भिककक्षाकाबालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि भएको हुने, ७. बालबालिकाहरूलेआवश्यकता अनुसार मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने अवस्था सृजना हुने, ८. शिक्षण संस्थाहरूको भौतिक तथा शैक्षिक पुर्वाधार सुद्ध भएकोहुने ९. सार्बजनिकशिक्षामासुशासन प्रबर्द्धन भएकोहुने ।

	सकरात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिवद्ध र रोजगार उन्मुख नागरीक तयार हुने।	भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश गर्ने वातावरण सिर्जना गरिने । ६. विद्यामान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा ल्याउने । ७. प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धिका लागि पर्याप्त पठन सामग्रीको व्यवस्था, प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण पद्धतिको प्रयोग, शिक्षक पेसागत विकास तथा पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने ८. प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि उनीहरूको मातृभाषामा शिक्षण सिकाइ हुने वातावरण सृजना गर्ने ९. एक वडा एक नमूना विद्यालयको		

		अवधारणा अघि बढाइने १०. विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, Computer Lab,Interactive board आदिको व्यवस्था गरिने ११. कक्षाकोठामा आधारित निरन्तर मूल्याङ्कन तथा आवधिक रूपमाविद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण, विश्लेषण तथा समीक्षा गरी निरन्तर पृष्ठपोषणको लागि संयन्त्र तयार गर्ने १२. सार्बजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्धन गर्न नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली		

		तथा प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गरिने १३. पालिका भित्रका विद्यालयहरुबाट कक्षा ५, कक्षा ८ एस.इ.इ. तथा कक्षा १२ मा उत्कृष्ट अंक ल्याउने विद्यार्थीहरुलाई उचित सम्मान तथा पुरस्कार को व्यवस्था मिलाईने १४. पालिका भित्रका मा.वि. र आधारभुत विद्यालयहरुलाई क्रमशः नमुना विद्यालयको रुपमा विकास गर्ने १५. पालिकाभित्रको समग्र शैक्षिक गतिविधीहरु बारे जानकारी दिन तथाआवश्यकसुधार का लागि राय सल्लाह लिन त्रैमासिक रुपमा सम्पूर्ण		

		सरोकारवालाहरुको उपस्थितिमा"हाम्रो शिक्षा हाम्रो समिक्षा " कार्यक्रम सञ्चालन गरिने		

३.१०.४ गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिकलक्ष्य(५वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बालविकासमा खेल सामाग्री, सिकाइ सामाग्री, मनोरञ्जन सामाग्री, अडियो भिडियो सामाग्री, सिकाइ कुना सहितको आकर्षक तथा मनोरञ्जनात्मक कक्षाकोठा व्यवस्थापन	वटा	३	७	७	६	४	२७	
२	शैक्षिक गुणस्तरको सुधारको थालनी कक्षा १ बाट गरौं अभियान संचालन	कक्षा	५	५	६	६	५	२७	
३	बालबालिकालाइ सिक्नेगरी पढ्ने बनाउने उद्देश्यले कक्षा १ देखि ३ सम्म विद्याल पढ्न सिकाउनका लागी पठन सिप विकास सम्वन्धी क्रियाकलापलाइसहयोग गर्न कक्षा १-३ मा छापामय वातावरण बनाउने	विद्यालय	३	७	७	६	४	२७	
४	विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान, परिचालन र प्रवर्द्दनका लागी पालिका स्तरियसिर्जनात्मक गतिविधि सञ्चालन	पटक	२	२	२	२	२	१०	
५	गाउँपालिका स्तरिय विज्ञान तथा प्रविधि एक्स्पो, शैक्षिक मेला तथा प्रदर्शनी, शैक्षिक महोत्सव आयोजना	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	प्रधानाध्यापकहरूको व्यवस्थापकिय एवम नेतृत्व क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा न्यूनतम शिक्षक सुनिश्चितता	पटक		१			१	२	
८	प्रयोगात्मक सिकाइ मार्फत व्यहारिक ज्ञान आर्जनका लागी	प्रतिशत	१०	२०	२०	२५	२५	१००	

	शिक्षक तालिम तथा पेशागत विकासलाइ सुदृढिकरण गर्ने								
९	विद्यालयहरूले गुणस्तर केन्द्रित विद्यालय सुधार योजना बनाउने वा अध्यावधिक गरी कार्यान्वयनमा लैजाने	पटक	१	१	१	१	१		
१०	प्रअ, शिक्षक प्रशंसा तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्ने	जना	१२	१२	१२	१२	१२	६०	
११	पोषणयुक्त दिवा खाजा कार्यक्रम	सबै विद्यालय							
१२	शैक्षिक गुणस्तर सुधारको लागि सरोकारवालाहरू बिच अन्तर्रक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५	
१३	शिक्षा योजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
१४	नियमित नतिजामुखि अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण (बहुपक्षिय अनुगमनको ढाँचा निर्माण)	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१५	कक्षा ३, ५, ८ र १० मा उत्कृष्ट सिकाइ उपलब्धी हासिल गर्ने विद्यालयलाइ सहयोग तथा शिक्षक र विद्यार्थिलाइ प्रोत्साहन	पटक	१	१	१	१	१	५	
१६	कमजोर सिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थिलाइ लक्षित गरि उपचारात्मक कक्षा संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
१७	हरेक वडामा एउटा वाल उद्यान निर्माण	वटा	१	२	२	२	२	९	
१८	विद्यालयमा न्युन उपस्थित हुने विद्यार्थिका अभिभावकलाइ फ्लोअप कार्ड वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच / समावेशी शिक्षा

३.११.१ परिचय

शिक्षा मानव जीवनको सार्थकता प्रदान गर्ने महत्त्वपूर्ण अवयव हो । प्राचीन युगमा मानिसहरूले देखेर अनि प्रत्यक्ष भोगेका व्यवहारबाट शिक्षा प्राप्त गर्थे । बिस्तारै समयको बदलिदो क्रमसँगै आफ्ना अग्रज, आश्रम, गुरू सन्त, महात्मा धर्म प्रचारक विभिन्न पुस्तक तथा ग्रन्थका श्रवणबाट प्राप्त गर्दै विभिन्न विद्यालय, विश्व विद्यालय, पुस्तकालय सङ्ग्रहालय, रेडियो, टिभी, इन्टरनेट, कम्युटर, मोबाइल लगायत विभिन्न आधुनिक विद्युतीय उपकरणबाट प्राप्त गरिएको अवस्था छ । शिक्षालाई समय सुहाउदो ढङ्गबाट प्रदान र ग्रहण गर्दै लैजानु पर्ने आजको टडकारो आवश्यकता देखिन्छ । समावेशी शिक्षा भन्नाले शिक्षाको मुलधार बाट बन्चित भई राज्यले चाहेको जनशक्ति उत्पादन गर्न नसकेको अवस्थामा शिक्षाप्रदान गर्नु भन्ने बुझिन्छ । सङ्कुचित अर्थमा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई शिक्षामा सहभागिता भन्ने बुझियता पनि व्यापक अर्थमा भौगोलिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, धार्मिक, शारीरिक, मानसिक तथा जातिय ढङ्गबाट उपेक्षित भन्ने बुझिन्छ । हाल विकसित परिवेश सँगै सडक बालबालिका अनाथ घरेलु हिंसा पिडित, द्वन्द्व पिडित, सहिद परिवार, बेपत्ता घाइते, अपाङ्गता सबै किसिमका बालबालिकालाई शिक्षामा सहभागिता र सुनिश्चितता भन्ने बुझिन्छ ।

उल्लेखित विविधता भएको हाम्रो समाजमा विविधतालाई पहिचान दिनु, सम्मान गर्नु र व्यक्तिगत भिन्नताको कदर गरी विविधतालाइ प्रोत्साहित गर्नु आवश्यक छ । बालबालिकामा भएका उल्लेखित लगाएतका भिन्नताले पहुँच, सहभागिता तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था श्रृजना गरी समता कायम गर्नु आवश्यक छ । यस्तो समताले अवसरको समानता मात्र सृजना नगरी अवसर असमान हुनुका कारण पहिचान गरी तिनलाइ समान बनाउन विशेष तथा थप प्रवन्ध गर्नु पर्दछ । समता अभिवृद्दि सहित विविधतालाई समावेश गर्न प्रत्येक बालबालिकाले स्वीकारिएको र महत्व दिएको महसुस गर्नु पर्दछ । यस प्रकार शिक्षामा विविधता, समता र समावेशिताको प्रवर्धन गर्नु आवश्यक छ ।

३.११.२ वर्तमान अवस्था

राप्ती गाउँपालिकामा अनाथ घरेलु हिंसा पिडित, द्वन्द पिडित, सहिद परिवार, बेपत्ता घाइते, अपाङ्गता सबै किसिमका बालबालिकालाई शिक्षाको मुलधारमा ल्याउनका लागि गाउँपालिकाले विभिन्न कामहरू गरिरहेको छ । छात्रवृत्ति, अपाङ्गमैत्री विद्यालय, बालमैत्री विद्यालय, दिवा खाजालगायतका कामहरू गाउँपालिकाले गरिरहेको छ । तर पनि समावेशी शिक्षाको हकमा धेरै काम गर्न बाँकी छ । यस पालिकामा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागी श्रोत विद्यालयको व्यवस्थापन हुन नसक्दा अहिले पनि शिक्षाको मुलधारमा

पुग्न सकेको देखिदैन । विद्यालय बाहिर रहेका, विचैमा विद्यालय छाडि तह पुरा नगर्ने, अपेक्षित शैक्षिक उपलब्धि प्राप्त गर्न नसकेकाहरूलाइ सम्बोधन गरी समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक देखिएको छ । विद्यालयमा शिक्षामा कमजोर वर्गको समतामूलक पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न, विशेष सुविधाको आवश्यकता पर्ने बालबालिकाहरूलाई सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने सहयोग गर्ने प्रणाली प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु, सबै प्रकारका अपांगता भएका बालबालिकाहरूका लागि विशेष शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु, विद्यालयका पूर्वाधारहरूलाई छात्रामैत्री र अपांगमैत्री बनाउनु र श्रोतकक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्नु यस क्षेत्रमा देखिएका मुख्य चुनौतिका विषयहरू हुन् ।

नेपालको संविधानमा कमजोर वर्गका बालबालिकाहरूलाई आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क तथा अपाङ्गता बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था छ। छात्रा र दलित एवम् सीमान्तकृत बालबालिकाहरूका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्नु, विद्यालय एवम् कक्षाकोठामा विविधता व्यवस्थापनको पाटो सशक्त बन्दै जानु, गाउँपालिकाले कमजोर वर्गको शिक्षामा पहुँच पुर्याउनका लागि खेल्दै गरेको भूमिका, शिक्षक लगायत हरेक पेसामा आरक्षणको व्यवस्था लागु गरिनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

३.११.३ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच (समावेशी शिक्षाका) लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
शिक्षामा आर्थिकसामाजिक तथा शारीरिक रूपमाकमजोरबालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरीउनीहरूलाई सशक्त,स्वतन्त्र र मर्यादितजीवन यापन गर्न सक्षम बनाउने	१. महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय,अपाङ्गताभएका, कठिनभौगोलिकअवस्थामारहेका जोखिममा परेका,आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द प्रभावित तथा सामाजिककारणले बञ्चितिमा परेका व्यक्तिहरूलाईशिक्षामापहुँच पुयाउने, २. लक्षितसमूहकाबालबालिकाहरूकोसिकाइमा सहभागिता वृद्धिगरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने, ३. विविधता, समता एवम्समावेशी शिक्षाका मूल्य,मान्यता अनुकुल गुणस्तरीयसेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिकोदक्षता र सक्षमता सुनिश्चितगर्ने, ४. शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनालाई जवाफदेही	१. घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाईने २. सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाईशिक्षा उपलब्ध गराइने ३. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने	विद्यालय तहकोशिक्षामासमतामूलकप हुँच र समावेशीसहभागितासहितस बैका लागिगुणस्तरीय शिक्षासुनिश्चित हुने ।	१. महिला, दलित, जनजाती,लोपोन्मुख समुदाय,अपाङ्गता भएका, कठिनभौगोलिक अवस्थामारहेका जोखिममा परेका,आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्दप्रभावित तथा सामाजिककारणले बञ्चितिमा परेकासबै बालबालिकाहरूलेशिक्षा प्राप्त गर्ने अवसरपाउने, २. लक्षितसमूहकाबालबालिकाहरूकोसिकाइमा सहभागिता वृद्धिभई गुणस्तर सुधार हुने, ३. विविधता, समता एवम्समावेशी शिक्षाका मूल्य,मान्यता अनुकुल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिकोदक्षता र सक्षमता सुधार हुने,

	बनाउने, ५. पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप लगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाइ बालमैत्री बनाउने, ६. विद्यालयमा कुनैपनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता गर्ने ।	वातावरणको सृजना गरिने ४. आवश्यकतामाआधारित बैकल्पिकशिक्षाकार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने ५. बालबालिकाहरुमा सामाजिक, मानसिक र शारिरीक कारणले गर्दा हुने समस्याहरुको समाधान गर्न विज्ञ मनोचिकित्सकहरु मार्फत विद्यार्थीमनोपरामर्श तथा सचेतना सेवा उपलब्ध गराउन शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने		४. शैक्षिकसुशासनका लागि विद्यमानसंरचनाहरूजवाफदेही हुने, ५. पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप लगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि हुने ६. सबै विद्यालयहरू बालमैत्री हुने ।

		६. आवश्यकताअनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने ७. सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने ८. विद्यालयमा अभिभावको सहभागिता बढाइने ९. शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिने १०. समुदाय सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा		

		बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गर्ने ११. पालिका भित्रका का.वि. र आधारभुत विद्यालयहरूलाइ क्रमश नमुना विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने		

३.११.४ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच (समावेशी शिक्षाका) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिकलक्ष्य(५वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८ ४ /८५	२०८५ /८६	जम्मा	
१	स्थानीय तहहरूमा जोखिममा परेका बालबालिका तथा व्यक्तिको तथ्याङ्क वडा वाल संरक्षण समिति तथा गाँउ वाल संरक्षण समिति मार्फत संकलन गरी उनीहरूको खवस्था सिकाइआवश्यकता पहिचान गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने र सहयोग गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	विद्यालय बाहिर रहेका तथा शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनुका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्दती तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने ।	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
३	विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालवालिकालाइ विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताको सुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
४	विशेष लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तथा अवसर लागतसँग तादाम्य गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक । पूर्वाधार कार्यगत सिमितता / अपांगता	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

	एवं लैङ्गिकमैत्री बनाउने ।								
६	बालबालिकालाइ अध्ययनको निरन्तरताका लागी दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बालकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्बन्ध । विकास, सिकाइमुखि शिक्षण पद्दति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्वन गर्ने ।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
७	शिक्षकहरूलाइ समावेशि शिक्षा र लैंगिक तथा सामाजिक समावेशिकरण सम्वन्धि तालिम दिने	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाइ अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने ।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
९	आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता । अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	
१०	पाठ्यक्रमलाइ स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने र सिकाइलाइ जीवनोपयोगी सिपसँग आवद्द गर्ने	पटक		१					
११	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्बन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१२	पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृयालाई समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने ।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.१२ शिक्षामा सूचना प्रविधि

३.१२.१ परिचय

सुचना तथा संचार प्रविधिको कुशल र प्रभावकारी प्रयोगले सिकाइ सुधार गर्न, सिकाइलाइ सान्दर्भिक बनाउन सिकाइप्रति विद्यार्थीलाइ अभिप्रेरित गर्न र शैक्षिक व्यवस्थापन सुधार गरी सुशासन कायम गर्न सहयोग गर्दछ । शिक्षामा सुचना तथा संचार प्रविधिका चारवटा मार्गदर्शक सिद्दान्तहरू यसको विकास तथा प्रयोगले सवै विद्यार्थीहरूका लागि सुचना तथा संचार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा संचार प्रविधिलाइ शिक्षणा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने, सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकिय तथा शासकिय पद्दतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाइ सहयोग पुर्याउनु रहेका छन् ।

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सिप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्धेश्य रहेको छ । विश्व प्रतिस्पर्धी, श्रमवजारको माग अनुरुपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ। विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सुचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ ।

त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना कार्यान्वयन गर्ने

लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial / GIS शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ। नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ ।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना, २०१३-२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटीसहित सूचना प्रविधका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापनागर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामग्री आदानप्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने उल्लेख गरेको छ ।

त्यसैगरी निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए ।

३.१२.२ वर्तमान अवस्था

डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस शिक्षा प्रदान गर्ने, शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गर्ने उल्लेख गरेको छ ।

हाल आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) पाठ्यक्रम २०७७ विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्न सक्ने सक्षमता निर्धारण गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ३० कार्य घण्टाको समय निधारण गरेको छ । माध्यमिक तहमा ऐच्छिक विषयका रुपमा कम्प्युटर अध्ययन गर्न सकिन्छ । रासी गाउँपालिकामा माध्यमिक विद्यालयहरूमा कम्प्युटर, प्रोजेक्टर र स्मार्ट बोर्डको लगायत माध्यमले शिक्षण सिकाइ गर्न शुरू गरिएको छ । सबै विद्यालयहरूमा इन्टरनेट

जडानको कार्य र विद्युतिय हाजिरीको अगाडि बढिरहेको छ । एकिकृत शैक्षिक तथा सूचना प्रणाली (IEMIS लाइ वेवमा आधारित बनाइएको छ । ता पनि धेरैजसो विद्यालयमा कम्प्युटर लगायत सूचना प्रविधि सम्वन्धी सामग्री तथा इन्टरनेट कनेक्टीभिटीको अभाव हुनाले यसलाइ पूर्ण रूपमा विद्यालयमा आधारित बनाउन सकिएको छैन। विद्यालय, प्राविधिक शिक्षा, व्यावसायिक तालिम र उच्च शिक्षाका अलगअलग शैक्षिक सूचना पद्दति भरएकाले तिनीहरूविच सम्बन्ध स्थापित गर्न कठिनाइ भएको छ ।

विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको संरचना विकासका लागी वार्षिक रूपमा लगानी गरिएको हुँदा धेरैजसो माध्यमिक विद्यालयहरूमा कम्प्युटर उपलब्ध गराउने र इन्टरनेट कनेक्टिभिटिको काम भएपनि एकातिर ति सुविधाहरू न्यून छन् भने अर्कातिर ति श्रोतहरू प्रयोगविहिन भएको अवस्था पनि छ।

यसर्थ पहुँच पुगेका विद्यालयमा पनि यसको प्रयोग शिक्षण सिकाइ र अपेक्षाकृत विद्यार्थी संख्याले प्रयोग गर्न नसकेको देखिन्छ। तसर्थ एकातिर साधन तथा संरचना बढाउन आवश्यक छ भने अर्कोतिर यसको प्रभावकारी प्रयोगका लागि शिक्षकको क्षमता वृद्दी गर्नुपर्ने हुन्छ ।

३.१२.३ शिक्षामा सूचना प्रविधिका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग मार्फत विद्यार्थिको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार गरी गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. सिकाइलाइ प्रभावकारी गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने । २. सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा अधारित शिक्षामा पहुँच पुर्याउने । ३. शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाइ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामुलक बनाउने	१. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग बढाइने, २. शैक्षिक स्रोत सामाग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधा मार्फत विद्यालय र विद्यार्थिहरूको पहुँच विस्तार गरिने, ३. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका अधारभुत संरचना तथा उपकरणको प्रवन्ध गरिने, ४. सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने, ५. शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरिने, ६. शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने , ७. सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Centre स्थापना गरिने	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाइ प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार अइ सुशासन प्रवर्द्धन हुने ।	१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भइ सबैको पहुँच पुग्ने, २. विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्रीमा विद्यार्थिको सहज पहुँच हुने, ३. सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकिय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने। ४. सूचना प्रविधिमा अधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने, ५. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने, ६. सूचना प्रविधिमा अधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा

				व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ़ण हुने, ७. सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार अउने, ८. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार अउने ।

३.१२.४ शिक्षामा सूचना प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिकलक्ष्य(५वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	विद्यालय	५	८	७	४	३	२७	
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था र निरन्तरता		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३	शिक्षकहरूको ICT बारे क्षमता विकास तालिम	जना	२५	२५	२५	२५	२५		
४	विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	विद्यालय	६	७	५	४	५	२७	
५	IEMIS व्यवस्थापन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१		
७	विद्यालमा इ हाजिरी व्यवस्थापन	पटक	१०	१०					
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरुको भर्चुअल कक्षा संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	विद्यालय	५	८	७	४	३	२७	
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी प्रारम्भिक कक्षामा टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको व्यवस्था	जना	२०	२०	२०	२०	२०		
११	गाउँपालिकाले मोवाइल एप्स निर्माण गरी त्यसमा शिक्षासँग सम्वन्धित पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका, मुल्यांकन कार्यविधि, सिकाइ सामाग्री जस्ता सामाग्रीमा शिक्षक र विद्यार्थीको सहज पहुँच बढाउने,	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.१३ आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

३.१३.१ परिचय

युद्ध, द्वन्द महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितका शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालिन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको रुपमा लिने गरिन्छ । यसको मुल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न सङ्कटकालिन अवस्थामा बालबालिका लगायत हिंसासँग सम्बद्ध व्यक्तिहरूको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित सङ्कटको व्वस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाद रुपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो । आपतलिन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बालअधिकारको रुपमा स्वीकार गरिएको छ । यसमा प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, महामारी, युद्ध, द्वन्द व्यवस्थापन आदि कुराहरू समावेश गरिन्छ ।

आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरिएपछि यसलाइ थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो । नेपालमा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालिन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्ने बालबालिकाको अधिकारलाइ कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक राष्ट्रिय योजना, शिक्षा क्षेत्रको दीर्घकालिन योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरिदै आएको छ । विशेषगरी लामो द्वन्दको परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ सालको भूकम्प तथा कोभिड १९ लगायतका महामारीहरूका प्रभावका कारण बालबालिकाहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यस योजनामा पनि आगामी ५ वर्षका लागी नीति, कार्यक्रम तथा योजनाहरू समावेश गरिएको छ । यसर्थ मूलत तीन प्रकारका आपतकालीन अवस्थाहरू प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, महामारी र युद्द, द्वन्द, विस्थापन, बसाइसराइ हुन्छन् । शिक्षा क्षेत्रसँग प्रत्यक्षरूपमा सम्वन्धित यि सम्भावित संकटका तीन क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्नको लागी धेरै विषयलाइ ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । यि संकटको व्यवस्थापन गर्दा अधिकार, समावेशिरण, समता र न्याय, पहुँच, गुणस्तर र सुशासन र सेवाको दक्षता लगायतमा ध्यान दिनु पर्छ । फलस्वरूप संकट वा विपदबाट शिक्षा क्षेत्रमा हुने क्षति कम हुन जान्छ ।

३.१३.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको वर्तमान संविधानले बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ । विद्यालय शान्ति क्षेत्र राष्ट्रिय कार्यढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६८ ले विद्यालयलाई सशस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने, भेदभाव दुर्व्यवहार र शोषणबाट मुक्त राख्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । जसमध्ये सिकाइ सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी आकस्मिक कार्ययोजना, २०७७ विद्यालय सञ्चालन कार्यढाँचा, पाठ्वस्तु समायोजन ढाँचा, २०७७ एस.इ.इ. नतिजा प्रकाशन तथा प्रमाणिकरण कार्यविधि, २०७७ जारी भएको छ ।

वृहत् विद्यालय सुरक्षा न्यूनतम प्याकेज २०१८ ले सुरक्षित विद्यालय न्यूनतम मापदण्डमा विशेषतः शिक्षा क्षेत्रमा प्राकृतिक विपत्तीको प्रभावमा केन्द्रित रहेर ३ वटा पिलरहरू सुरक्षित सिकाइ पूर्वाधार, विपद् जोखिम व्यवस्थापनको सुदृढीकरण र सरोकारवाला तथा समुदायविच विपद जोखिम न्यूनिकरण शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड तयार गरी विद्यालयमा आधारित कार्यान्वयनको परिकल्पना गरेको छ। विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाइ केन्द्रित गरी विभिन्न विषयमा अनलाइन, अफलाइन सिकाइ सामाग्री तयार भै वेबसाइटमा राखिएका छन् ।

चुनौतिहरू तथा अवसर

आपतकालीन अवस्थामा लागू गरिने पाठ्यवस्तु, छुट्टै योजना बनाउने की योजनाको हरेक अङ्गमा यसलाई समावेस गर्ने, योजना तत्कालीन बनाउने कि दीर्घकालीन योजनामा सङ्कटका कुनकुन पक्षलाई समावेश गर्ने, अनुमान गर्न नसकिने, घटनालाई योजनामा कसरी समेट्ने आदि यसका चुनौतिहरू रहेका छन ।

नेपालको संविधानले सबैलाई अनिवार्य तथा निःशुल्क आभारभूत शिक्षा र माध्यमिक तह सम्म निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्थार बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ तथा नियमावली, २०७७ ले छात्रवृति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ । विद्यालय शान्ति क्षेत्र, राष्ट्रिय कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६८ ले विद्यालयलाई हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने, भेदभाव दुव्र्यवहार र शोसनबाट मक्त राख्ने नीतिगत व्यवस्था आदि अवसरहरू रहेका छन ।

३.१३.३ आपतकालिन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाइ निरन्तरता दिइ उनीहरूको शारीरिक, मानसिक बैद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउने	१. अपचारिक तथा अनैपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सम्भावित विपद्को पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्ने, २. सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशिलता प्रणाली विकासको लागि भैतिक, मानविय तथा आर्थिक स्रोतको तयारी गर्ने, ३. विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास	१. विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, पुनर्स्थापनासम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरू तयार गर्ने २. सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धि पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास गर्ने ३. प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई जोगाउन आवश्यक तयारी ४. महामरीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी ५. महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी ६. शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङकन तथा विश्लेषण ७. विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूबिच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने ८. संकटासन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको वृहत योजना तयार गर्ने ९. विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने १०. विपद् प्रतिरोधि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना	आपतकालिन तथा सङ्कटपुर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सुरक्षा सहित शिक्षा प्रास गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने ।	१. विद्यालय र शिक्षा प्रणालीमा विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनको लागि पूरर्व तयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा पुनर्उत्थान योजना तथा क्षमता विकास हुने, २. भैतिक, मानविय र आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन सहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली उत्थानशील हुने, ३. विपद् तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शैक्षिक क्रियाकलापहरू निरन्तर रूपमा सञ्चालन हुने ।

	गर्ने, ४. अल्पकालिन दिर्घकालिन पुनर्स्थापना गर्ने,	गर्ने ११. शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उकरण, खाद्यान्न, पोशाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने १२. विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने १३. विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकृत गर्ने १४. हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता का।यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने ।		

३.१३.४ आपतकालिन तथा सङ्कटपुर्ण अवस्थामा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिकलक्ष्य(५वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्यांकनका आधारमा योजना निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागी शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य निर्माण र परिचालन	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३	स्वास्थ्य सुविधा सहितको स्वास्थ्य शिक्षक कार्यकर्ताको व्यवस्था	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
४	हरित, सफा, शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन, निमावि र माविमा करेसावारी र वगैचा	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षासँग सम्वन्धित विभिन्न मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि एकिकृत गर्नेसमुह			१					
६	शिक्षाका सवै उपक्षेत्रमा उल्लेखित योजनाहरू आपतकालीन तथासंकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमा वैकल्पिक उपाय सहित योजना बनाउने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	

परिच्छेद ४ संस्थागत संरचना र क्षमता विकास

४.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार; ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास; सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगाएतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ । यस योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, गाउँपालिका शिक्षा शाखा, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ ज मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ। सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

राप्तीगाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । एक जना अधिकृत, एक जना सहायकको दरबन्दीमा काम भैरहेको छ ।शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन । शाखामा जनशक्ति कम हुँदा विद्यालय अनुगमन तथा सुपरीवेक्षणको पाटो प्रभावकारी बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । हाल विद्यालय सहयोगी २९ जना र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा विद्यालय सहायक ८ जना व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमति बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् । विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेको देखिदैन । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ ।

त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि सङ्घीय र प्रदेश तहमा निजामती तथा शिक्षा ऐन तथा नियमावलीहरूको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्यिनमा जटिलता सिर्जना भएको छ । विशेष गरी सङ्घीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले यस पालिकाले कार्यान्वियनमा ल्याएको ऐनअनुसारका शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन हुन नसकेका गुनासो सरोकरवालाहरूबाट आइरहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र कर्णाली प्रदेशले प्रत्येक जिल्लामा सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहिन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ ।

विद्यालय निरीक्षक र स्रोत व्यक्तिले प्रदान गर्दै आएका सेवा समाप्त भइ विद्यालयहरूमा शिक्षक पेशागत सहयोगको पद्दति नै टुटेको अवस्था छ । सरकारका विभिन्न तहहरू विच सहजीकरण र समन्वयका पक्षमा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भएको छ भने नतिजा प्रतिको जवाफदेहितामा सुधार गर्नुपर्ने छ ।

४.३ संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय प्रवन्धलाइ सुदृढ बनाइ नतिजामुखि शिक्षा व्यवस्थापनको प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउने, २. तीनै तहका सरकारबीचको अन्तर सम्बन्धलाइ सुदृढ बनाउने, ३. गुणस्तरको कमजोर नतिजालाइ सम्बोधन गर्न जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने, ४. जनशक्तिलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउने, ५. कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	१. स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाइ प्रभावकारी बनाउन अवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने, २. संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने, ३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, ४. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने, ५. प्रधानाध्यापकलाइ थप जिम्मेवार बनाइ क्षमता विकास गर्ने ।	शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भइ बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने ।	१. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि अवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुने, २. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागी हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुने, ३. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भइ क्षमता सुधार हुने, ४. सेवा प्रवाह सहभागितामुलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थिको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामुलक र समावेशी भइ कार्यसम्पादन उद्देश्यमुलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुने ।

४.४ संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	भौतिकलक्ष्य(५वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	शैक्षिक कार्य सम्पादनका लागि अवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	संख्या	१	१				२	
२	संस्थागत संरचनाहरू गठन, पुनर्गठन तथा भैरहेकाहरूको कार्यसम्पादन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
३	प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
४	शिक्षाका संरचनामा सम्बद्द पदाधिकारिहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	प्रधानाध्यापक तथा शिक्षा शाखा कर्मचारीको क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	वडा तथा गाउँ शिक्षा समितिको क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	शिक्षा शाखाका कर्मचारी तथा संस्थागत संरचनाका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासका लागी तालिम, गोष्ठि, सेमिनार तथा भ्रमण ।	पटक	१	१	१	१	१	५	

परिच्छेद ५ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

५.१ परिचय

आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा गति प्रदान गरी समृद्व राष्ट्र निर्माण तथा उन्नत समाज विकासका लागि सरकार तथा समुदायले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नु आवश्यक छ । भविष्यका लागी गुणस्तरिय मानव संसाधनको विकास गर्न शिक्षामा लगानी गरिन्छ । शिक्षामा राज्यको लगानीले प्रमुख ३ पक्षहरू पहिलो राज्यका सवै बालबालिका र नागरिकलाइ शैक्षिक अवसर र सहभागिता, दोस्रो सहभागि भैसकेका लाइ उचित र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र तेस्रो स्रोतको समतामूलक वितरण र उपयोगलाइ ध्यान दिनु पर्दछ ।

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलब्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्येही, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

संवैधानिक एवम् कानुनी प्रावधान अनुसार विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच सहितको गुणस्तरिय शिक्षा प्रदान गर्नु सरकारको दायित्व भएको छ । यसका लागी आवश्यक श्रोतको खोजी प्राथमिकीकरण, स्रोतको उचित विनियोजन, प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन र प्रतिवेदन सम्वन्धी व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । गाउँपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा कुल बजेटको ३३ प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि अपेक्षित प्रतिफल हाँसिल गर्न सकिएको छैन । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शी बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारकोसूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको अवसर राम्रो देखिन्छ ।

५.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ ।

शिक्षा क्षेत्रमा घरपरिवारको लगानी उल्लेख्य छ भने यसमा निजी क्षेत्रले पनि लगानी गरिरहेको छ । नेपालमा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित संस्थागत विद्यालयमा पढ्ने विद्यार्थी संख्या कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको २५ प्रतिशत भन्दा बढी छ भने प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा भने ५० प्रतिशत भन्दा बढि बालबालिका निजी क्षेत्रबाट संचालित विद्यालयमा रहेका छन् । नेपालमा निजि क्षेत्रबाट सञ्चालित शिक्षण संस्थामा सरकारी लगानी प्रत्यक्ष रूपमा नभएपनी प्रशासनिक र व्यवस्थापकिय कार्यमा सहयोग तथा सहजिकरण र नियमनका पक्षमा सरकारको भूमिका रहेको छ ।

निःशुल्क विद्यालय शिक्षालाइ राज्यको दायित्वको रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि अहिलेकै अवस्थामा पनि सरकारको लगानी बढाउनु जरूरी देखिन्छ भने समग्रमा सेवा प्रवाह सुधार गरी बालबालिका मैत्री बातातरणमा सबैका लागी गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबन्धका लागि थप लगानी आवश्यक छ। शिक्षामा लगानी बढेमा सार्वजनिक र संस्थागत विचको खाडल कम हुने र कमजोर तथा सुविधाविहिन र हुनेखाने वर्गको खाडल कम गर्न समेत मद्दत पुग्दछ ।

गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने

सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलब्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

५.३ श्रोतको अँकलन तथा बजेट

क्र.स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कुल बजेट	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घिय सरकार	१३२९५८१	९०%	
२	प्रदेश सरकार	४४३१९	३%	
३	स्थनीय सरकार	७३८६६	५%	
४	अभिभावक तथा समुदाय	७३८७	०.५%	
५	सङ्घ संस्था तथा दातृ निकाय	१४७७३	१%	
६	स्थनीय दाता तथा अन्य स्रोत परिचालन	७३८७	०.५%	
	जम्मा	१४७७३१२	१००	

५.४ लगानी र श्रोत व्यवस्थापनका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू
शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि लगानीको सुनिश्चितता हुने	१. योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा अवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने, २. पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने, ३. उपलब्ध स्रोतको अधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु, ४. खर्चको प्रकृया र दायित्व स्पष्ट गर्नु ।	१. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने, २. आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्नलगानीको व्यवस्था गरिने, ३. स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने, ४. वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने, ५. शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने, ६. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने, ७. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।	१. शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भइ शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने, २. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भइ वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शीता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने,	१. उपलब्ध स्रोतको अनुमान र विश्लेषण • अपेक्षा र नीतिका अधारमा अनुमान • स्रोतको उपलब्धताको अनुमान २. प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेट अनुमान

५.५ लगानी र स्रोत व्यवस्थापनको क्षेत्रगत सारसंक्षेप

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन क्षेत्रगत सारसंक्षेप													
		अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू. हजारमा					स्रोत अँकलन (रू. हजारमा)					
प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	गै.स.स.	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा	१२५१५५	२०५००	२२५५०	२४८०५	२७२८६	३००१४						
अधारभुत शिक्षा (कक्षा १ देखि ८)	७४५०३६	१२२०३५	१३४२३९	१४७६६२	१६२४२९	१७८६७१						
माध्यमिक शिक्षा (कक्षा १ देखि १२)	४४३८१०	७२६९५	७९९६५	८७९६१	९६७५७	१०६४३३						
उच्च शिक्षार माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासंग सम्बन्ध	१२५१५	२०५०	२२५५	२४८१	२७२९	३००१						
प्राविधिक तथा	२१३६८	३५००	३८५०	४२३५	४६५९	५१२४						

व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम												
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री	१८३१५	३०००	३३००	३६३०	३९९३	४३९२						
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१७७०५	२९००	३१९०	३५०९	३८६०	४२४६						
विद्यालयष व्यवस्थापन	११६००	१९००	२०९०	२२९९	२५२९	२७८२						
निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनैपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यान्त सिकाए र शिक्षा	१५२६३	२५००	२७५०	३०२५	३३२८	३६६०						
गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा	२१३६८	३५००	३८५०	४२३५	४६५९	५१२४						
अर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि	९१५८	१५००	१६५०	१८१५	१९९७	२१९६						

परेका वर्गकोपहुँच। समावेशी शिक्षा												
शिक्षामा सुचना प्रविधि	११६००	१९००	२०९०	२२९९	२५२९	२७८२						
अपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	९१५८	१५००	१६५०	१८१५	१९९७	२१९६						
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	१२२१०	२०००	२२००	२४२०	२६६२	२९२८						
कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय रसहजिकरण	३०५३	५००	५५०	६०५	६६६	७३२						
कुल जम्मा	१४७७३१२	२४१९८०	२६६१७८	२९२७९६	३२२०७५	३५४२८३						

परिच्छेद ६कार्यान्वयन,अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

६.१ परिचय

शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा स्रोत साधनको विनियोजन र वितरण के कसरी भैरहेको छ, लगानीको प्रवाह समुचित ढङ्गले भएको छ वा छैन, कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रियामा त्रुटीहरू छन् वा छैनन्, शैक्षिक क्रियाकलापहरू निर्धारित कार्यतालिकाअनुसार समयमै कार्यान्वयन भइ लक्षित प्रतिफल प्राप्तितर्फ उन्मुख भएका छन् वा छैनन् भन्ने कुरा निश्चित गर्न व्यवस्थापनबाट कार्यक्रम कार्यान्वयनको लक्ष्य र प्रगतिका बारेमा नियमित वा अवधिक रूपमा निगरानी, निरीक्षण, पुनर्निरीक्षण, पर्यवेक्षण एवम जाँचवुझ गर्ने र गराउने कार्य अनुगमन हो ।

नेपालमा योजनाबद्ध विकास प्रयासको सुरु अवस्था सँगै विकास आयोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङकन गर्ने परिपाटी बसेको पाइन्छ । आ.व. २०३२/०३३ देखि विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको मूल्याङकन गर्ने व्यवस्थाको सुरुवात भयो । आठौं योजना २०४९/०५४ देखि अनुगमन तथा मूल्याङकनको एउटा पद्धतिको रुपमा मजबुत गर्ने कार्य गरियो । यस योजनामा विगतका अनुगमन तथा मूल्याङकन सम्बन्धी व्यवस्थामा देखिएका कमीकमजोरीहरूमा सुधार गरी संस्थागत व्यवस्था, उच्च राजनैतिक तहको प्रतिबद्धता र उपलब्धि मूल्याङकनको व्यवस्थासहितको बलियो अनुगमन तथा मूल्याङकन प्रणाली लागु गरियो ।

अनुगमन भन्नाले कुनै पनि कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि विशेषतः शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरू के कति भए त्यसको लक्षित प्रतिफल योजना अनुरुप ठीक सँग भइरहेका छन् वा छैनन् भनी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने प्रत्येक तहको व्यवस्थापनद्वारा निरन्तर र अद्यावधिक गरी निगरानी राख्ने कार्य हो । मूल्याङ्कन भन्नाले कुनै शैक्षिक कार्यक्रमको निर्धारित उद्देश्यको सन्दर्भमा त्यसका कार्यहरू कति सान्दर्भिक, सक्षम, लाभदायक र प्रभावकारी देखिएका छन भन्ने बारे व्यवस्थित रुपबाट मापन गरी लेखाजेखा गर्ने कार्य हो ।

अनुगमन तथा मुल्याङकन को मुख्य उद्देश्य गाँउ शिक्षा योजना र विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले किटान गरेका प्रत्येक सेवा प्रवाहका तहका लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुरुपका उपलब्धिहरू पत्ता लगाई ती सूचकका आधारमा निर्णय प्रक्रियालाई सहयोग गरी प्रवाह सुधार गर्नु हो ।

६.२ वर्तमान अवस्था

ऐन, नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा

भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन भैरहेको छ।

सङ्घमा शिक्षा तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गरिरहेका छन् । वैदेशिक सहयोगको कतिपय अंश लक्षित नतिजामा आधारित गरी बाह्य संस्था वा विज्ञद्वारा भुक्तानी सूचकहरू-DLI रूजु गरेर मात्रै उपलब्धिअनुसार सरकारले भुक्तानी पाउने व्यवस्था पनि गरिएको छ । यति हुँदाहुँदै पनि अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी आवश्यक नतिजाहरू सबै तहको सरकारले प्राप्त गर्न सक्ने गरी स्वचालित 'बनाइनु पर्छ । यसका लागि हाल प्रयोगमा रहेको IEMIS मा सुधार गरी तिनै तहका सरकारले आवश्यक सूचना प्राप्त गर्न सक्ने बनाइनु आवश्यक छ ।

राप्तीगाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भए नभएको सम्वन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ।

क.सं.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	अनुगमन सुचक
१	वि.व्य.स., अभिभावक, शिक्षक, अभिभावक संघ, प्र.अ.	अवलोकन, निरिक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन, अनुगमन	आगन्तुक, पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	वडा शिक्षा समिति		
३	गाउँ शिक्षा समिति		
४	वडा कार्यालय		
५	गाउँपालिका शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा		
६	विज्ञ समुह		
७	गाउँपालिका		
८	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		
९	जिल्ला समन्वय समिति		
१०	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र		
११	प्रदेश अन्गर्गतका शिक्षा सम्वद्द निकायहरू		
१२	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था		

६.३ कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरू, उपलब्धी र प्रमुख नतिजाहरू

लक्ष्य	उद्देश्य	रणनीतिहरू	उपलब्धी	प्रमुख नतिजाहरू

शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भइ गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित भएको हुने ।	१. बार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्ने, २. स्थानीय तहका शिक्षा शाखा तथामहाशाखाहरूको क्षमता विकास गर्ने, ३. आवश्यकता अनुसार कानुन, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने, ४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमार्फतनियमितरूपमा कार्यक्रमकार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्ने,शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदान प्रदानका लागि स्थानीय स्तरमाशिक्षक तथा विज्ञ समूह, सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथासञ्चालन गर्ने, ६. विद्यालय तथा सामूदायिक अध्ययनकेन्द्रहरूलेयोजना बनाइ शैक्षिककार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, ७. प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमनप्रणाली विकास गर्ने, ८. नतिजामा आधारित	१. एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने, २. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने, ३. शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने, ४. राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने, ५. योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम(Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने, ६. प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको	प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा अएका समस्या तथा चुनौतिहरूलाइ समयमै सम्बोधन भइ अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने ।	१. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने, २. अनुगमनका अधारमा नतिजा सुधार हुने, ३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने, ४. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका अधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने, ५. विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको अवधिक मूल्याङ्कन हुने ।

	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउने, ९. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने, १०. योजनाको लगानी देखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने ।	विकास गर्ने, ७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने, ८. कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने, ९. सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने, १०. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाइ प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने, ११. पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।		

६.४ कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	जम्मा	
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागी सूचकहरू तयार तथा अद्यावधिक गर्ने		१	१	१	१	१		
२	परिच्छेद ६ को ६.२मा उल्लेख भए अनुसारको अनुगमन प्रकृया र सरोकारबालाबाट नियमित अनुगमन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	
४	स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परिक्षण तथा नतिजाको विश्लेषण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	कक्षा १ देखि ३	पटक	१	१	१	१	१		

	सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB EGRA) संचालन गर्ने विद्यालय तथा शिक्षकको कार्यसम्पादन गर्ने								
७	विद्यालयमा गरिने सामाजिक परिक्षणलाइ प्रभावकारी र नियमित बनाउने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
८	विद्यालयहरूको लेखा परिक्षण	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
९	रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	
१०	विज्ञ समुह, विद्यालय निरक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

११	प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट विद्यालय तथाकक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२	सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी शिक्षण	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१३	विद्यालय तथा शिक्षकको कार्यसम्पादन गर्ने	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		
१४	प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी अभिलेखिकरण	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

परिच्छेद ७: मुख्य उपलब्धिसूचकहरू

७.१ वित्तीय योजना

वित्तिय योजना														
क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू. हजारमा					स्रोत अँकलन (रू. हजारमा)					
			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	गै.स.स.	विद्याल/जनसहभागिता	अन्य
	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा												
१	प्रारम्भिकबालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड, योजना प्रबोधिकरण गर्ने	१५०	०	५०	०	१००	०						
२	प्रारम्भिकबालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको	१५०	०	५०	०	१००	०						

	नक्साङ्कन, नयाँ संचालन तथा पुनर्वितरण												
३	परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघसंस्था, निजी क्षेत्रसंगको सहकार्य मार्फत बालिकासकेन्द्रको सुधार गर्ने	१४०	०	२०	२०	५०	५०						
४	बालविकासकाबालवालिकाहरू मध्ये अनाथ, असहाय र कार्यगत सिमितता/अपाङ्गता सम्मन्रधीप्रारम्भिक पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	३५०	५०	५०	५०	१००	१००						
५	बालविकास केन्द्रको लागि छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शैचालय तथा खानेपानीकोव्यवस्था गर्ने	५४००	६००	९००	११००	१३००	१५००						

६	बालविकासकोसुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गरी परिचालन गर्ने	१५०	०	०	५०	१००	०						
७	अनाथ, असहाय र कार्यगत सिमितता/अपाङ्गता भएका बालवालिकाका लागि अवासिय योजना सहितकोपालिकाको एक स्थानमा वैकल्पिक प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम संचालन	४५०	०	५०	१००	१००	२००						
८	बालविकासकाबालवालिकाहरूको लागी पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	१३८००	२५००	२६००	२७००	३०००	३०००						

९	प्रारम्भिकबालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	२००	०	१००	१००	०	०						
१०	बालविकासकापूर्वाधार, पाठ्यक्रम अनुसारको सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा खेलसामाग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	१२००	५०	१००	२५०	३००	५००						
११	बालविकासशिक्षकको योग्यता, क्षमता र पेसागत विकासका लागी तालिम संचालन गर्ने	८५०	५०	१००	१००	३००	३००						
१२	बालवालिकाकोस्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमनगर्ने र कुपोषण भएका	८००	१००	१००	१००	२००	३००						

	बालवालिकाको लागि अवश्यक प्रवन्ध गर्ने												
१३	बालविकासकाअभिभावकहरू (वर्तमान तथा भावि अभिभावक, बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन समिति रसरोकारवाला) को लागि अभिभावक शिक्षा	२००	०	१००	५०	०	५०						
१४	अभिभावकतथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाइ सिकाउन पुरानातथा खेर गएका सामाग्री उपलब्ध गराउने व्यवस्था	२९०	०	४०	५०	१००	१००						

१५	बालबालिकाकोशारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा अवश्यकता अनुसार शिक्षकलाइमनोसामाजिक परामर्श गर्ने	३००	०	१००	१००	५०	५०						
१६	प्रारम्भिकवालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको तलव भत्ता	८०५००	१४०० ०	१४५० ०	१६०० ०	१७०० ०	१९०० ०						
१७	प्रारम्भिकवालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको सेवा तथा सुविधामा स्थानीय तहबाट थप अनुदानउपलब्ध गराउने	१३३० ०	२४००	२५००	२६००	२८००	३०००						
१८	शिक्षणसिकाइ सामाग्री, डिजिटल सिकाइ सामाग्रीका लागि प्रति विद्यार्थी इकाइ	१७१०	११०	२००	२००	५००	७००						

	सामाग्रीकालागी प्रति विद्यार्थि इकाइ लागतका अधारमा अनुदान उपलब्ध गराउने												
१९	वालविकास केन्द्रमा छापामय वातावरण (सिकाइ कुना अनुसारको भित्ते लेखन)	२४०	४०	५०	१००	५०	०						
२०	बालविकासतथा शिक्षा केन्द्रमा बालमैत्री बसाँइ व्यवस्थापनका लागी सहयोग (कार्पेट, कुशन, पिफर्म, लो टेवुल)	६४०	५०	९०	२००	१००	२००						
२१	बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रमा चार वर्ष नपुगेका बालबालिकाको स्याहारको लागी आयाकोव्यवस्था	३३००	५००	६००	७००	७००	८००						

२२	बालविकास शिक्षक तथा आया हरूलाइ बाल स्याहार तथा हेरचाह तालिम	२००	०	१५०	५०	०	०						
२३	बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रमा भिडियो तथा अडियोमा हधारित सिकाइको लागि टिभिसेट	५००	५०	५०	१००	२००	१००						
२४	बालविकासकेन्द्र प्रवेश अधि घरमै अभिभावकबाट बालवालिकाहरूलाइ घरमै गरिने क्रियाकलापसिकाउन बालविकास शिक्षकलाइतालिम संचालन र तालिमपछि बाल विकासशिक्षकले केन्द्रमा अभिभावकलाइ प्रवोधिकरण गर्ने	२८५	०	५०	८५	८६	६४						

	जम्मा	१२५१०५	२०५००	२२५५०	२४८०५	२७२३६	३००१४						
	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ -८)												
१	विद्यालयहरूकोनक्साङ्कन र पुनर्वितरण,समायोजन तथा नयाँ स्थापना गर्ने	१५०	०	१५०	०	०	०						
२	शिक्षकदरवन्दि मिलान तथा पुनर्वितरण	४००	०	२००	०	०	२००						
३	मापदण्डअनुसारविद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत)	५८०००	९०००	१००००	१२०००	१३०००	१४०००						
४	सबैबालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	१००	२०	२०	२०	२०	२०						

५	प्रारम्भिककक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन तथा सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था गर्ने	१३५०	२००	२५०	३००	३००	३००						
६	प्रारम्भिककक्षा शिक्षण, वहुकक्षा शिक्षण (एकिकृत पाठ्यक्रम) सम्बन्धी शिक्षक तालिम	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
७	विद्यालयकोन्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास (भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, खाजा पर, अतिरिक्त क्रियाकलाप घर)	४८०००	५०००	७०००	१००००	१२०००	१४०००						
८	विपदमाशैक्षिक निरन्तरताको लागी विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	१००	०	१००	०	०	०						

९	विद्यालयमासूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	१७०००	२०००	३०००	३५००	४०००	४५००						
१०	गाउँपालिकार विद्यालय तहमा शिक्षकका अनुपस्थितीमा सिकाइ निरन्तरता सहायता प्रणालीको विकास	४२०	५०	८०	९०	१००	१००						
११	विद्यालयपोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	८५५००	१५०००	१६०००	१७०००	१८०००	१९५००						
१२	कार्यगतसिमितता अपांगता सम्वन्धी प्रारम्भिक पहिचान गर्ने र आवश्यकताका आधारमा सहयोगकोव्यवस्था	४००	८०	८०	८०	८०	८०						

१३	अनिवार्यतथा निशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनका लागी सबै विद्यार्थीहरूलाइ पाठ्यपुस्तककोव्यवस्था	१४५००	२५००	२७००	२८००	३०००	३५००						
१४	विद्यालयमासन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	२२००	३००	४००	५००	५००	५००						
१५	विपन्न, मुक्त कम्लहरी, दलित, लक्षित वर्गका बालबालिका लगायत लक्षित वर्गको शैक्षिकनिरन्तरताका लागि ड्रेस, स्टेशनरी तथा छात्रवृत्ति (शैक्षिक सामाग्री) वितरण	१५००	३००	३००	३००	३००	३००						
१६	सिकाईकालागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन, सामाग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान, कक्षा१ मा	२९०	५०	६०	६०	६०	६०						

	नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थिको पोर्टफोलियो निर्माण												
१७	शिक्षणसिकाइ सामाग्री, डिजिटल सिकाइ सामाग्री तथाव्यवस्थापनका लागी अनुदान	२२००	४००	४००	४००	५००	५००						
१८	व्यवस्थितपरीक्षा प्रणाली पालिका स्तरिय परिक्षा प्रणाली	२५००	५००	५००	५००	५००	५००						
१९	एकिकृतशैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली IEMIS व्यवस्थापन तथा अपडेट	१०००	२००	२००	२००	२००	२००						

२०	अनाथअसहाय र कार्यगत सिमितता अपांगता भएका तर विद्यालय पुन नसक्ने बालबालिकाका लागिआवासिय योजना सहित पालिकाको एक विद्यालयमा आवासिय कार्यक्रम संचालन	६९००	१०००	१२००	१२००	१५००	२०००						
२१	विद्यालयमाशैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान	९८००	१८००	१८००	१८००	१८००	२६००						
२२	विद्यालयव्यवस्थापन पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	६५०	१००	१००	१५०	१५०	१५०						
२३	अभिभावकअभिमुखिकरण र सहभागिता	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०						
२४	सामुदायिकविद्यालयका छात्राहरूलाइ निशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन	३५००	५००	६००	७००	८००	९००						

२५	प्रारम्भिककक्षाका शिक्षक/ शिक्षिकाहरुलाई शिक्षण सम्वन्धी तालिम	१५००	३००	३००	३००	३००	३००						
२६	कक्षा१ देखि ३ मा बालमैत्रीकक्षाकोठाको व्यवस्था	१०००	१५०	२००	२००	२००	२५०						
२७	कक्षा१ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन (कार्पेट, कुमान, पिफर्म र लो टेवुल)	४३४९	५००	७४९	९००	१०००	१२००						
२८	विद्यालयसंचालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	१५००	३००	३००	३००	३००	३००						
२९	प्रविधिमैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	११००	२००	२००	२००	२५०	२५०						

३०	आधारभूततहका शिक्षकहरुको तलवभत्ता अनुदान	४७१७००	८०००००	८६००००	९२८००	१०२००००	११०९००						
३१	हरेकशुक्रबार विद्यालयमा तथा त्रैमासिक तथा अर्धवार्षिक रूपमा पालिका स्तरिय ECA/CCA क्रियाकलाप संचालन तथा विद्यालयमा सामाग्री सहयोग	३०००	६००	६००	६००	६००	६००						
३२	आधारभूततहको माथिल्लो कक्षाको लागी प्रयोगशाला व्यवस्थापन	१४००	३००	३००	२००	३००	३००						
३३	विद्यालयमाप्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	९५०	२००	१००	१५०	२००	३००						
३४	विद्यालयर कक्षाकोठामा कुहिने र नकुहिने फोहोरको	३५४	८५	५०	५०	११९	५०						

	वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन												
३५	विद्यालयमास्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाइ र स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूका लागी महिनावारीस्वच्छता सम्वन्धी शिक्षा	४६३	१५०	५०	१०२	१००	६१						
	जम्मा	७४५०२६	१२२०३५	१३४२३९	१४७६५२	१६२४२९	१७८६७१						
	माध्यमिक तह (९-१२)												
१	निःशुल्कमाध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	१००	५०	०	०	५०	०						

२	विद्यालयसेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने रसिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमानक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	४५०	०	२००	०	२५०	०						
३	माध्यमिकशिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षाजस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तरसम्वन्धित गर्न रविज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	७००	१००	१५०	१५०	१५०	१५०						

४	विद्यालयमाशिक्षक विद्यार्थीको नियमितताको लागि कक्षाकोठाभित्र मूल्यांकन साधनको व्यवस्था	१००	०	०	५०	०	५०						
५	विद्यालयमान्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	१३००	३००	३००	३००	२००	२००						
६	प्रविधितथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षकक्षमता विकास तालिम	१००	०	०	५०	०	५०						
७	विद्यालयव्यवस्थापन पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास अभिमुखिकरण	२५०	५०	५०	५०	५०	५०						

८	विद्यालयशिक्षालाइ प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउनेआकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र अद्यावधिक	२९५	९५	५०	५०	५०	५०						
९	सिकाइकालागि सूचना तथा संचार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा बुद्धि गर्न आवश्यकसंरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास तथा पुनर्ताजगी	६१००	१०००	१२००	१२००	१२००	१५००						
१०	विभिन्नकिसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाइ सहयोग	४००	५०	१५०	५०	५०	१००						
११	निःशुल्कशिक्षाको सुनिश्चितताको लागी	३२११	५००	५००	७११	७००	८००						

	पाठ्यपुस्तक वितरण													
१२	विपन्न, मुक्त कम्लहरी, दलित, लक्षित वर्गका बालबालिका लगायतको लागि ड्रेस, स्टेशनरी तथाछात्रवृत्ति	१०००	२००	२००	२००	२००	२००							
१३	सिकाइसामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	२९००	५००	५००	५००	५००	९००							
१४	छात्राहरूलाईनिशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन र किशोरी शिक्षा	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०							
१५	विद्यालयमाशैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारित पटक प्रोत्साहन अनुदान	९६००	३००	३००	३०००	३०००	३०००							

१६	केन्द्रबाटछनोटमा परेका नमुना विद्यालयको क्रमांगत भवन निर्माण तथा अनुदान	३६०० ०	५०००	६०००	८०००	८०००	९०००						
१७	प्रतिविद्यार्थी लागत अनुसार सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामाग्री व्यवस्थापनकालागि विद्यालयलाइ अनुदान	१६२२	२००	२१५	२००	२०७	८००						
१८	माध्यमिकतहका शिक्षकका लागि तलवभत्ता अनुदान	३६१२ ००	६१२० ०	६७०० ०	७००० ०	७८०० ०	८५०० ०						
१९	माध्यमिकशिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न स्कुल बस संचालन	५८००	१०००	१०००	१३००	१०००	१५००						
२०	मापदण्डअनुसारविद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत) व्यवस्थापन	११९३ ३	२०००	२०००	२०००	३०००	२९३३						

	जम्मा	४४३८ ११	७२६९ ५	७९९६ ५	८७९६ १	९६७५ ७	१०६४ ३३						
	उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्ध												
१	गाउँपालिकामाएउटा बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने	१३५०	२००	२००	२५०	३००	४००						
२	शैक्षिकअनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने	६३०	०	१००	१५०	१८०	२००						
३	स्नातकतहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु लाई शिक्षक संख्या कम भएका विद्यालयहरुमा स्वयमसेवकशिक्षकको रुपमा परिचालन गर्ने	२८५०	५००	५००	५००	६५०	७००						

४	उच्चशिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तया कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, खाजाघर आदि) विकास गर्न आवश्यक समन्वय रसहकार्य गर्ने	३०००	५००	५५०	६००	६५०	७००						
५	उच्चशिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउनपालिकास्तरको योजना तयार गहरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने	१००	०	५०	०	०	५०						
६	उच्चशिक्षाको खुला एवम् दूर शिक्षा प्रणालीको स्थापना गर्न सहजीकरण एवम	३५०	७०	७०	१००	५९	५१						

	सहयोग गर्ने												
७	विद्यार्थीहरुकोअध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सहयोग गर्न इ पुस्तकालयको स्थापना गर्न सहयोगगर्ने	४३६	८०	८५	८१	९०	१००						
८	गाउँपालिकाभित्रका गरिव तथा जेहेन्दार विद्यार्थीलाइ उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि (डाक्टर, इन्जिनियर पाइलट, कृषि, भेट्नरी, सिए आदि) तथा पिएचडि विशेषज्ञता हासिल गर्नकालागी कार्यविधि बनाए छात्रवृत्ती प्रदान	३८००	७००	७००	८००	८००	८००						
	जम्माउच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षा संग सम्बन्ध	१२५१६	२०५०	२२५५	२४८१	२७२९	३००१						

	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम												
१	प्राविधिकधार संचालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	१९००	३००	३५०	४००	४००	४५०						
२	सामुदायिकविद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन तथा संचालन भएकाविद्यालयमा थप विषय संचालनका प्रोत्साहन, आवश्यक समन्वय र सहजिकरण	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
३	छोटोअवधिका सिपमूलक तालिमहरू संचालन	७६००	१२००	१५००	१६००	१६००	१७००						
४	प्राविधिकर व्यावसायिक शिक्षा सम्बन्धी पालिका	२००	०	२००	०	०	०						

	स्तरिय नीतिको तर्जुमा												
५	युवालाईखोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू संचालन	१८३५	२००	२५०	२८५	५००	६००						
६	प्राविधिकशिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाई उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	९०९	१५०	१५०	१५०	१५९	३००						
७	प्राविधिकशिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	१७२४	२५०	३००	३००	४००	४७४						
८	प्राविधिकधारका विद्यालयको ल्याव व्यवस्थापन अनुदान	३८००	८००	४००	८००	९००	९००						

९	प्राविधिकधार संचालन भएका विद्यालयमा पढ्दै सिक्दै र कमाउदै गर्नका लागी पालिकाबाटअनुदान	२९००	५००	६००	६००	६००	६००						
	जम्मा	२१३६८	३५००	३८५०	४२३५	४६५९	५१२४						
	पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री												
१	राष्ट्रियपाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन तथा पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
२	शिक्षकतालिम र तालिम पश्चात मेन्टोरिङ सहितको फलोअप अनुगमन	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
३	पालिकातथा विद्यालयमा शिक्षक पेशागत सहयोग संयन्त्रको स्थापना तथा कार्यान्वयन	१०००	२००	२००	२००	२००	२००						

४	कक्षाकोठामाआधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
५	पाठ्यक्रमकार्यान्वयन मा सूचना प्रविधिको प्रयोग	१७००	३००	३००	३००	५००	३००						
६	सबैबालबालिकालाइ निशुल्क पाठ्यपुस्तक	२७००	५००	५००	५००	५००	७००						
७	स्थानीयपाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन	२६००	४००	५००	५००	६००	६००						
८	नमुनापाठ्यपुस्तक विकास तथा परिक्षण	८५०	१००	१००	२००	२००	२५०						
९	पाठ्यक्रमतथा पाठ्यसामग्री अभिमुखीकरण	५९२	१००	१००	१००	१००	१९२						
१०	विज्ञसमुह सहितको विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	९३०	१००	१००	२३०	२५०	२५०						
११	कक्षागततथा विषयगत सिकाई तथा शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग, पढ़ाई	७४३	१००	१००	१००	१४३	३००						

	मैत्रीशैक्षणिक सामग्री खरिद संकलन निर्माण तथा प्रयोगर अन्य सामग्रीको व्यवस्था												
१२	स्थानीयपढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तालिम तथा प्रयोग	२७००	५००	६००	६००	५००	५००						
१३	शिक्षणकार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै पाठ्यक्रम, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन मार्गदर्शन, शिक्षक निर्देशिका, मूल्यांकन निर्देशिका, अक्षरांकन पद्दति सहयोगी पुस्तिकालगायत सन्दर्भ सामाग्रीको विद्यालयमा उपलब्धता तथा उल्लेखित सामाग्रीको सिकाईमाअन्तर्सम्वन्ध	५५०	१००	१००	१००	१००	१५०						

	पहिचान गरी शिक्षकले सिकाउनुपर्ने।												
१४	अनिवार्यतथा निशुल्क शिक्षाको कार्यान्वयन, गाउँपालिकामा पाठ्यक्रमको विकास, कार्यान्वयन, परिक्षा, मूल्यांकन, अनुगमन लगायतका प्राविधिक सहयोगका लागीस्थानीय विज्ञ सम्मिलित प्राविधिक संयन्त्रको विकास	५५०	१००	१००	१००	१००	१५०						
१५	शिक्षणसिकाइमा डिजिटल अन्तर्क्रियात्मक सामाग्रीको प्रयोग	१९००	२००	३००	४००	५००	५००						
	जम्मा	१८३१	३०००	३३००	३६३०	३९९३	४३९२						

		५											
	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
१	असलअभ्यासको लागी अन्तरविद्यालय, अन्तर जिल्ला तथाअन्तरदेशिय अवलोकन भ्रमण (अनुभव साटासाट)	१२००	२००	२००	२००	३००	३००						
२	कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने	२७००	५००	६००	५००	६००	५००						
३	सर्वैस्थायी शिक्षकको अनिवार्य स्वास्थ्य विमाको लागी प्रोत्साहन	२५००	५००	५००	५००	५००	५००						
४	शिक्षणसिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने तथा सुधार योजनाबनाएर कार्यान्वयन गर्ने (प्रअ बैठक तथा विषयगत	९९५	१४५	२००	२००	२००	२५०						

	शिक्षक बैठक मार्फत)												
५	शिक्षकपेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागी शिक्षकको इ-संजाल बनाएर क्रियाशिलबनाउने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०						
६	शिक्षकलाइपरामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन,सुपिरवेक्षण को लागी विज्ञ समूहपरिचालन गरी पेशागत सहयोग गर्ने	१०५०	२००	२००	२५०	२००	२००						
७	शिक्षक मेन्टरिङ / कोचिङका लागी कार्यक्रमसंचालन गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने।	२४०	३०	५०	१००	३०	३०						

८	विद्यालयतथा पालिका स्तरमा कक्षामा शिक्षकहरूलाइ पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुहवैठक / घुम्ती बैठक संचालन गर्ने	२८०	४०	४०	८०	४०	८०						
९	आवश्यकताकाआधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम संचालन गर्ने	५८०	५०	१००	२००	५०	१८०						
१०	शिक्षिकदरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	४१००	८००	८००	९००	८००	८००						
११	पालिकालेप्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलब्धीमा सुधार ल्याउने	२८०	४०	४०	५०	७०	८०						
१२	कक्षा१ देखी ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य	६१०	५०	५०	५०	१६०	३००						

	सञ्चालनका लागीतालिमको ब्यवस्था												
१२	स्थानीयपढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्रीनिर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	४४०	४०	६०	४०	१५०	१५०						
१३	शिक्षकहरूलाइपुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था	४३९	४०	४०	४९	१६०	१५०						
१४	प्रविधिमैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमकोव्यवस्था	५६०	४०	४०	६०	२२०	२००						
१५	शिक्षकपेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने (जस्तै) प्रधानाध्यापक/	४०५	४५	९०	८०	९०	१००						

	आधारभूत संयोजक / अनुभवी शिक्षक परिचालन विज्ञ समूह गठनर परिचालन शिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालन वैकल्पिक विधिको प्रयोग												
१६	शिक्षकपेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागी निम्न कामगर्ने:शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोगपुयाउने, प्राविधिक सहयोगकर्ताका लागी तालिमको व्यवस्था गर्ने,शिक्षकहरुकोनिय	५०६	३०	३०	१००	१२०	२२६						

	मित समीक्षा बैठक सञ्चालन अन्तरक्रिया र छलफलको व्यवस्था गर्ने												
१७	अस्थाइतथा विद्यालय श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागी उपयुक्त मापदण्डतथा निर्देशिकाको तयारी गर्ने ।	५०	५०	०	०	०	०						
१८	विद्यार्थीकोसिकाइ सुनिश्चित गर्न शिक्षकले काममा विताउने समय सुनिश्चित गर्ने (प्रअलाईजिम्मेवार बनाउने, कक्षामा विताएको समयको लगवुक बनाउन	५२०	५०	१००	१००	१२०	१५०						

	सकिने)												
	जम्मा	१७७०५	२९००	३१९०	३५०९	३८६०	४२४६						
	विद्यालय व्यवस्थापन												
१	विद्यालयकोसुधार योजना बारे क्षमता विकास कार्यक्रम, योजनाको तयारी, निर्माण तथा अध्यावधिकगर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
२	शैक्षिककार्यपात्रो निर्माण गर्ने	५७०	१००	१००	१००	१२०	१५०						
३	विद्यालयकोविकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	४००	१००	०	१००	१००	१००						
४	योग्यता, क्षमता, वरिष्ठता र ५ वर्षे कार्ययोजनाको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति	५००	१००	१००	१००	१००	१००						

	गर्नेतथा करार सम्झौता गर्ने												
५	विद्यालयसञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयार गर्ने र लागु गर्ने	४२०	८०	८०	८०	८०	१००						
६	विद्यालयलेअभिभावक भेला गर्ने	३८०	६०	८०	६०	८०	१००						
७	विद्यालयकोलेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	५२०	१००	१२०	१००	१००	१००						
८	प्रधानाध्यापक, शिक्षक र कर्मचारीलाइ कार्यसम्पादनका आधारमा प्रोत्साहन उपलब्ध गराउने	३२००	४००	५००	६००	८००	९००						
९	रासिगाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय गाउँ शिक्षा योजना र शैक्षिक पार्श्वचित्रको निर्माण, प्रवोधिकरण,	५००	१००	१००	१००	१००	१००						

	कार्यान्वयन, अपडेट र समिक्षा													
१०	विद्यालयमागठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	५००	१००	१००	१००	१००	१००							
११	विद्यार्थितथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	२६०	५०	५०	५०	५०	६०							
१२	विद्यालयहरूमासेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०							
१३	अभिभावकसचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने	३५०	७०	७०	७०	७०	७०							
१४	विद्यालयमाआचारसंहिता निर्माण, अपडेट र कार्यान्वयन (प्रअ, शिक्षक, विद्यार्थी, विव्यस, शिअसंघ)	८५०	१००	२००	२००	२००	१५०							

१५	प्रधानाध्यापककालागी क्षमता विकास र विद्यालय व्यवस्थापन तालिम	८४०	१४०	१५०	१५०	२००	२००						
१६	विद्यालयमाबाल क्लव गठन तथा परिचालन गर्ने, विव्यसमा बाल क्लवको प्रतिनिधित्व सुनिश्चितगर्ने	५२२	१००	१००	१००	१००	१२२						
१७	प्रअलेहरेक वर्ष विद्यालय विकास मोडेल बनाएर पालिकामा बुझाउनुपर्ने	७८८	१००	१४०	१८९	१२९	२३०						
१८	नयाँविव्यस चयन भएपछि कार्यकालको विद्यालय व्यवस्थापन योजना पालिकामा पेशगर्नुपर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०						
	जम्मा	११६००	१९००	२०९०	२२९९	२५२९	२७८२						
	निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक												

	शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा												
१	अनौपचारिकशिक्षा तथा आजिवन सिकाइ र यसका आगामी मार्ग सम्वन्धमा अवधारणागत स्पष्टताका लागीविज्ञ समुहबाट अवधारणा पत्र तयार गराइ अभिमुखिकरण गर्ने	१३५०	२५०	२५०	२५०	३००	३००						
२	निरक्षरहरूकोविवरण संकलन र आजिवन सिकाइकासरोकारवालाहरूको खण्डिकृत तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने तथानिरक्षरहरूलाइ साक्षर बनाउने	२०००	४००	४००	४००	४००	४००						
३	सामुदायिकपुस्तकालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सँग आवद्द गर्ने	२००५	३००	३००	३७५	४००	६३०						

४	सामुदायिककेन्द्रमा सुचना तथा संचार प्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्थाका लागी अनुदान	३७५०	५५०	६००	८००	९००	९००						
५	सामुदायिककेन्द्रमा संयोजक र आवश्यकता अनुसार सहयोगीको व्यवस्था गर्ने	१८५०	३००	३५०	४००	४००	४००						
७	सरकारीतथा गैर सरकारी निकाय तथा स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँगसाझेदारी र सहकार्य गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने	२५००	४००	५००	५००	५००	६००						

८	पालिकामासिकाइलाइ सिप सँग जोड्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ अनुसारका गतिविधि संचालनका लागि सामुदायिक सिकाइकेन्द्रलाइ अनुदान	१०००	२००	२००	२००	२००	२००						
९	व्यवहारिकलेखन तालिम (तमसुक, भरपाइ, निवेदन अदि)	८०८	१००	१५०	१००	२२८	२३०						
	जम्मा	१५२६३	२५००	२७५०	३०२५	३३२८	३६६०						
	गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा												
१	प्रारम्भिकबालविकास मा खेल सामाग्री, सिकाइ सामाग्री, मनोरञ्जन सामाग्री,	२५००	५००	५००	५००	५००	५००						

	अडियो भिडियो सामाग्री, सिकाइ कुना सहितकोआकर्षक तथा मनोरञ्जनात्मक कक्षाकोठा व्यवस्थापन												
२	शैक्षिकगुणस्तरको सुधारको थालनी कक्षा १ बाट गरौं अभियान संचालन	९००	१००	२००	२००	२००	२००						
४	विद्यार्थीकोप्रतिभा पहिचान, परिचालन र प्रवर्द्दनका लागी पालिका स्तरिय सिर्जनात्मक गतिविधिसञ्चालन	२३००	४००	४००	५००	५००	५००						
५	गाउँपालिकास्तरिय विज्ञान तथा प्रविधि एक्स्पो, शैक्षिक मेला तथा प्रदर्शनी, शैक्षिकमहोत्सव आयोजना	२३००	४००	४००	५००	५००	५००						

६	प्रधानाध्यापकहरूको व्यवस्थापकिय एवम नेतृत्व क्षमता विकास	१२००	२००	२००	३००	२००	३००						
७	प्रयोगात्मकसिकाइ मार्फत व्यहारिक ज्ञान आर्जनका लागी शिक्षक तालिम तथा पेशागत विकासलाइसुदृढिकरण गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
८	विद्यालयहरूलेगुणस्तर केन्द्रित विद्यालय सुधार योजना बनाउने वा अध्यावधिक गरी कार्यान्वयनमालैजाने	२७००	३००	४००	२००	९००	९००						
९	शैक्षिकगुणस्तर सुधारको लागि सरोकारवालाहरू बिच अन्तर्रक्रिया	५००	१००	१००	१००	१००	१००						
१०	शिक्षायोजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०						

११	नियमितनतिजामुखि अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण (बहुपक्षिय अनुगमनको ढाँचा निर्माण)	२५०	५०	५०	५०	५०	५०						
१२	कक्षा३, ५, ८ र १० मा उत्कृष्ट सिकाइ उपलब्धी हासिल गर्ने विद्यालयलाइ सहयोग तथाशिक्षक र विद्यार्थिलाइ प्रोत्साहन	२४००	३००	४००	५००	५००	७००						
१३	कमजोरसिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थिलाइ लक्षित गरि उपचारात्मक कक्षा संचालन	५८५	१००	१००	१८५	१००	१००						
१४	हरेकवडामा एउटा वाल उद्यान निर्माण	४६२४	८००	९००	१०००	९००	१०२४						
१५	विद्यालयमान्युन उपस्थित हुने विद्यार्थिका अभिभावकलाइ	३५९	१००	५०	५०	५९	१००						

	फ्लोअप कार्ड वितरण													
	जम्मा	२१३६८	३५००	३८५०	४२३५	४६५९	५१२४							
	आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा													
१	स्थानीयतहहरूमा जोखिममा परेका बालबालिका तथा व्यक्तिको तथ्याङ्क वडा वाल संरक्षण समितितथा गाउँ वाल संरक्षण समिति मार्फत संकलन गरी उनीहरूको खवस्था सिकाइ आवश्यकतापहिचान गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने र सहयोग गर्ने	१२९६	२००	२००	२००	३००	३९६							

२	विद्यालयबाहिर रहेका तथा शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनुका कारण पहिचान गरी वैयक्तिकआवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्दती तर्जुमा गरीकार्यान्वयन गराउने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००							
३	विद्यालयबाहिर रहेका सबै बालवालिकालाइ विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताकोसुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५२५	२५०	३००	३७५	३००	३००							
४	विशेषलक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका	३२००	५००	६००	६००	७००	८००							

	कार्यक्रम तथा अवसरलागतसँग तादाम्य गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने												
५	शिक्षकहरूलाइसमावेशि शिक्षा र लैंगिक तथा सामाजिक समावेशिकरण सम्वन्धि तालिम दिने	२५७	५०	५०	५०	५७	५०						
६	आजिवनसिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरणसामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिकव्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने	८९०	१००	१००	२००	२४०	२५०						

७	स्थानीयतहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सवै बालबालिकाहरूलाइ विद्यालय भर्ना गर्नेव्यवस्था मिलाइ अनिवार्य शिक्षा । सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्नेव्यवस्था मिलाउने	९९०	२००	२००	१९०	२००	२००						
	जम्मा	९१५८	१५००	१६५०	१८१५	१९९७	२१९६						
	शिक्षामा सूचना प्रविधि												
१	विद्यालयमाआइसिटी संरचना विस्तार	३०००	५००	५००	५००	७००	८००						
२	प्रत्येकविद्यालयमा इन्टरनेट कनेकटिभीटिको व्यवस्था र निरन्तरता	२४४०	३५०	३९०	५००	५००	७००						
३	शिक्षकहरूकोआइसिटी बारे क्षमता विकास तालिम	३३२	५०	५०	५०	५०	१३२						
४	विद्यालयमाअन्तरक्रियात्मक डिजिटल	१२२८	२००	२००	२९९	३२९	२००						

	सामग्रीको उपलब्धता												
५	इमआइसव्यवस्थापन	२५०	५०	५०	५०	५०	५०						
६	विद्यालमाइ हाजिरी व्यवस्थापन	४५०	५०	१००	१००	१००	१००						
७	माध्यमिकविद्यालयका अनिवार्य विषयहरुको भर्चुअल कक्षा संचालन	९००	१००	२००	२००	२००	२००						
८	प्रविधिमैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	१०००	२००	२००	२००	२००	२००						
९	प्रविधिमैत्री सिकाइका लागी प्रारम्भिक कक्षामा टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतप्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था	१०००	२००	२००	२००	२००	२००						

१०	गाउँपालिकालेमोवाइल एप्स निर्माण गरी त्यसमा शिक्षासँग सम्वन्धित पाठ्यक्रम, शिक्षकनिर्देशिका, मुल्यांकन काकर्यविधि, सिकाइ सामाग्री जस्ता सामाग्रीमा शिक्षक रविद्यार्थीको सहज पहुँच बढाउने,	१०००	२००	२००	२००	२००	२००						
	जम्मा	११६००	१९००	२०९०	२२९९	२५२९	२७८२						
	आपतकालिन तथा सङ्कटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा												
१	स्थानीयतहमा संकटासन्नता मूल्यांकनका आधारमा योजना निर्माण	१०००	२००	२००	२००	२००	२००						
२	निरन्तरर सुरक्षित सिकाइका लागी	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०						

	शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य निर्माण र परिचालन												
३	स्वास्थ्यसुविधा सहितको स्वास्थ्य शिक्षक कार्यकर्ताको व्यवस्था	२०००	४००	४००	४००	४००	४००						
४	हरित, सफा, शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन, निमावि र माविमा करेसावारी र वगैचा	३०६५	२००	४५०	७१५	८००	९००						
५	आपतकालीनतथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षासँग सम्वन्धित विभिन्न मापदण्ड, निर्देशिका तथाकार्यविधि एकिकृत गर्ने समुह	८९३	३००	२००	१००	१९७	२९६						
६	शिक्षाकासवै उपक्षेत्रमा उल्लेखित योजनाहरू आपतकालीन	१२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०						

	तथासंकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमावैकल्पिक उपाय सहित योजना बनाउने												
	जम्मा	९१५८	१५००	१६५०	१८१५	१९९७	२१९६						
	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास												
१	शैक्षिककार्य सम्पादनका लागि अवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	११००	२००	२००	२००	३००	२००						
२	संस्थागतसंरचनाहरू गठन, पुनर्गठन तथा भैरहेकाहरूको कार्यसम्पादन गर्ने	१९००	३००	३००	३००	५००	५००						
३	प्रधानाध्यापकलाइकार्य सम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	१०८२	१००	२००	२२०	२६२	३००						
४	शिक्षाकासंरचनामा सम्बद्द	२५००	४००	५००	५००	५००	६००						

	पदाधिकारिहरूको क्षमता विकास												
५	प्रधानाध्यापकतथा शिक्षा शाखा कर्मचारीको क्षमता विकास तालिम	१२२८	२००	२००	४००	२००	२२८						
६	वडातथा गाउँ शिक्षा समितिको क्षमता विकास तालिम	१६००	३००	३००	३००	३००	४००						
७	शिक्षाशाखाका कर्मचारी तथा संस्थागत संरचनाका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासका लागीतालिम, गोष्ठि, सेमिनार तथा भ्रमण	२८००	५००	५००	५००	६००	७००						
	जम्मा	१२२१०	२०००	२२००	२४२०	२६६२	२९२८						
	कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजिकरण												

१	नतिजामाआधारित अनुगमन प्रणालीका लागी सूचकहरू तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	२५२	५०	५०	५०	५०	५२						
२	परिच्छेद ६ को ६.२.१ मा उल्लेख भए अनुसारकोअनुगमन प्रकृया र सरोकारबालाबाट नियमित अनुगमन	११८०	२००	२००	२००	३००	२८०						
३	स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	३०५	५०	५०	५५	५०	१००						
४	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिपपरीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) संचालन गर्ने विद्यालय तथा शिक्षकको कार्यसम्पादनगर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००						

५	रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यवस्थापन	३६६	५०	५०	१००	६६	१००						
६	प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी अभिलेखिकरण	४५०	५०	१००	१००	१००	१००						
	जम्मा	३०५३	५००	५५०	६०५	६६६	७३२						
	कुल जम्मा	१४७७३१२	२४१९८०	२६६१७८	२९२७९६	३२२०७५	३५४२८३						

७.२ कार्यक्रम तथा नतिजा तालिका

(Programmes and Results Framework- PRF)मा आधारित सूचकहरू

क्र.सं.	गाउँ शिक्षा योजनाको प्रारम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
१	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**			
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर(%)	९४.९		९७.५
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाकेन्द्र (सङ्ख्या)			
१.३	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएकाबालबालिकाहरूमध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका दर (%)			
१.४	तोकिएको न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाकेन्द्र (%)			
१.५	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकाहरूमध्ये मनोसामाजिक विकासका लागिउचित वातावरण पाएका बालबालिका (%)			
१.६	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा बालबालिका र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको अनुपात			
१.७	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ता (%)			
१.८	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा दिवा खाजा, खेल तथा सिकाइ सामग्रीसहितको अनुदान प्राप्त गर्ने बालबालिकाको सङ्ख्या(हजारमा)			
२	**आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८)**			
२.१	आधारभूत तह (कक्षा १–८)मा अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये आफ्नो मातृभाषा र विद्यालयमा शिक्षण–सिकाइका माध्यम भाषा फरक भएका बालबालिकाको सङ्ख्या (हजारमा)			
२.२	मातृभाषामा पठनपाठन हुने विद्यालय (सङ्ख्या)			
२.३	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता भएका शिक्षक८(%)			
२.४	आधारभूत तह (कक्षा १–५)मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात			
२.५	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १–५)को समायोजित खुद भर्ना दर (%)			
२.६	आधारभूत तह (कक्षा १–८)मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको			

	अनुपात			
२.७	आधारभूत तहको कक्षा १–५ बाट सोही तहको कक्षा ६ मा ट्रान्जिसन दर(%)	९३.०		
२.८	आधारभूत तहको कक्षा ८ को कुल प्रवेश दर (%)	९३.५		
२.९	आधारभूत तह (कक्षा १–८)को समायोजित खुद भर्ना दर (%)	९५.७		
२.१०	आधारभूत तह (कक्षा १–८)मा भर्ना भएका ५–१२ वर्ष उमेर समूहका भन्दा माथिका बालबालिका (%)	१७.०		
२.११	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पुग्ने छात्रा र छात्रको समता अनुपात	१.०१		
३	**माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९–१२)**			
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९–१२)मा कार्यरत न्यूनतम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षकहरू(%)	९६.०		
३.२	कक्षा १२ को अन्तिम परीक्षामा उत्तीर्ण छात्रा र छात्र दर (%)			
३.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९–१०)मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात			
३.४	माध्यमिक तह (कक्षा ११–१२)मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात			
३.५	हरेक प्रदेशमा सङ्घीय सरकारको लगानीमा सञ्चालित राष्ट्रिय विज्ञान माध्यमिक विद्यालय (सङ्ख्या)			
४.	**जीवनपर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा**			
४.१	भाषिक तथा गणितीय साक्षरता सिप (१५ वर्षभन्दा माथि) (%)			
४.२	भाषिक तथा गणितीय साक्षरता सिप (१५ वर्षभन्दा माथिका महिला) (%)			
४.३	युवा तथा प्रौढहरूले प्राप्त गरेको अनौपचारिक शिक्षाको समकक्षता निर्धारण दर (%)			
४.४	अनौपचारिक शिक्षामा वार्षिक रूपमा युवा तथा प्रौढहरूको सहभागिता दर(%)			
४.५	जीवनपर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइमा विश्वस्तरको नागरिकसम्बन्धी विषयको समायोजन			
५.	**प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम**			
५.१	हरेक स्थानीय तहमा कम्तीमा एउटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक सामुदायिकविद्यालय (सङ्ख्या)	४८४		

५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालामो अवधि (लामो अवधि)तथा सिप विकास (छोटो अवधि) प्रदायक संस्था तथाछोटो अवधि केन्द्र (सङ्ख्या)	११३१ ६१८		
५.३	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (छोटो अवधि) प्राप्त गरी सिप परीक्षण उत्तीर्णजनशक्ति (वार्षिक सङ्ख्या)			
५.४	इन्टरनेट उपयोग गर्न सक्ने आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति(%)	५८.०		
५.५	पूर्व सिकाइ तथा कार्यअनुभव, स्वअध्ययन वा अनौपचारिक कार्यक्रमहरूबाट सिकेका ज्ञान, सिप रक्षमताको सिप परीक्षणका आधारमा प्राप्त सिपको तह वा क्रेडिट जम्मा गरी प्राविधिक तथाव्यावसायिक शिक्षा वा साधारण शिक्षामा प्रवेशका लागि आवेदन दिने प्राविधिक जनशक्ति (सङ्ख्या)			
५.६	कक्षा १२ उत्तीर्ण सरहको डिप्लोमा तथाप्राविधिक तथा व्यावसायिक विषयको शिक्षा पूरा गरी श्रमबजारमा प्रवेश गरेका जनशक्ति (सङ्ख्या)			
५.७	कक्षा १० पूरा गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (उदाहरणका लागि डिप्लोमा)मा प्रवेश गर्नेविद्यार्थी दर (%)			
५.८	गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन प्रमाण चिह्न प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक तथा र व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम कार्यक्रमहरू (%)			
५.९	पूर्वसिकाइ अनुभवका आधारमा सिप परीक्षण भई औपचारिक प्रमाणपत्र प्राप्त प्राविधिक जनशक्ति (सङ्ख्या)			
६.	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**			
६.१	शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटरलगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय (%)			
६.२	न्यूनतम आवश्यक कुरा पूरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालय (%)			
६.३	न्यूनतम आवश्यक कुरा पूरा गरेका माध्यमिक तहका विद्यालय (%)			
६.४	न्यूनतम आवश्यक कुरा पूरा गरेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालय) (%)			

६.५	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेका विद्यालय (%)			
६.६	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम प्रदायक शिक्षालय (%)			
६.७	आधारभूत तह (कक्षा १–८)मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी (%)			
६.८	माध्यमिक तह (कक्षा९–१२)मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी(%)			
६.९	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (लामो अवधि) तथा सिप विकास (छोटो अवधि)मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी (%)			
६.१०	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक(%)			
६.११	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय (%)			
६.१२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्राचार्य (%)			
६.१३	बालबालिकालाई आधारभूत जीवनोपयोगी सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने आधारभूत तहको विद्यालय (%)			
६.१४	बालबालिकालाई आधारभूत जीवनोपयोगी सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक तहको विद्यालय (%)			
६.१५	बालबालिकालाई आधारभूत जीवनोपयोगी सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाप्रदायक शिक्षालय (%)			
६.१६	समता सूचकाङ्कका आधारमा राष्ट्रिय औसतभन्दा कम समता सूचकाङ्क भएका स्थानीय तहहरू			
६.१७	विद्युतको पहुँच पुगेको विद्यालय (%)			१००
६.१८	इन्टरनेट सुविधा पुगेको विद्यालय (%)			१००
६.१९	खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेको विद्यालय(%)			
६.२०	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय (%)			
६.२१	राष्ट्रिय तथा स्थानीय पाठ्यक्रममा मानव अधिकार, दिगो विकास,			

	लैङ्गिक समानता जस्ताविषयवस्तुहरूको समावेशीकरण भएको सुनिश्चितता			
६.२२	एक वर्षमा सेवाबाट अवकास लिने शिक्षक (निवृत्त भएका समेत) दर (%)			
६.२३	गुणस्तर सुनिश्चितता र प्रत्यायन प्रणालीमा आबद्ध विद्यालय सङ्ख्या (%)			
६.२४	मुख्य विषयहरूमा विद्युतीय पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या (%)			
६.२५	स्थानीय र प्रदेश तहमा औद्योगिक प्रशिक्षार्थी तथा कार्यस्थलको सिकाइसम्बन्धी सञ्चालन भएका कार्यक्रम (सङ्ख्या)			
६.२६	राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानकका आधारमा सिपको क्रेडिट जम्मा गर्ने प्राविधिक जनशक्ति (सङ्ख्या)			
६.२७	राष्ट्रिय योग्यताको प्रारूपअनुसार तयार गरिएको राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानकका आधारमा सिकाइ उपलब्धिको परीक्षण भएका कार्यक्रम (सङ्ख्या)			
७.	**उच्च शिक्षा**			
७.१	प्राविधिक उच्च शिक्षा प्रदायक सङ्काय (सङ्ख्या)			
७.२	उच्च शिक्षामा उपलब्ध छात्रवृत्ति (%)			
७.३	विज्ञान अध्ययन केन्द्रको स्थापना भएका प्रदेश (सङ्ख्या)			
७.४	विद्यार्थीलाई आधारभूत जीवनोपयोगी सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने उच्च शिक्षा प्रदायक संस्था (%)			
७.५	क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरबाट नेपाली विद्यार्थीका लागि प्राप्त छात्रवृत्ति(सङ्ख्या)			
८.	**शिक्षामा लगानी**			
८.१	शिक्षामा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अंश (%)			
८.२	सूत्रमा आधारित शिक्षामा लगानी (%)	१०.९		३३
८.३	आधारभूत तह (कक्षा १–५)मा प्रतिविद्यार्थी लागत (रू.)			
८.४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (छोटो अवधि)मा प्रतिशिक्षार्थी लागत (रू.)			
८.५	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (लामो अवधि)मा प्रतिशिक्षार्थी लागत (रू.)			

८.६	उच्च शिक्षा (साधारण)मा प्रतिविद्यार्थी लागत (रू.)			
८.७	उच्च शिक्षा (प्राविधिक)मा प्रतिविद्यार्थी लागत (रू.)			
८.८	गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन प्राप्त क्याम्पस (सङ्ख्या)			

सन्दर्भ सामग्री

- नेपालको संविधान ,२०७२
- नयाँ शिक्षा क्षेत्र योजना ESP
- विद्यालय क्षेत्र विकास योजना SSDP
- राष्ट्रिय शिक्षा नीति२०७६ ,
- प्रारम्भिक वालविकास सम्बन्धि न्यूनतम मापदण्डपहिलो संशोधन २०६७ ,, २०७५
- लागत सहभागिता मापदण्ड२०७७ ,
- फ्ल्यास रिपोर्ट २०७९
- वस्तुगत विवरण रासी गाउँपालिका२०७६ ,
- शिक्षक पेसागत सहयोग व्यवस्थापन कार्यविधि२०७७ र मार्गदर्शन २०७७ ,
- पन्ध्रौं योजना २०७६ - २०७७ देखि २०८० - २०८१
- शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण कार्यढाँचा२०७७ ,
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिगदर्शन२०७५ ,
- अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन२०७५ ,
- रासी गाउँपालिका बालबालिका विवरण२०७६ ,
- विद्यालय अनुदान व्यवस्थापन निर्देशिका२०७५ ,
- शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धि व्यवस्थापन कार्यविधि२०७७ ,
- रासी गाउँपालिकाको बालमैत्री वडा घोषणा कार्यविधि२०८० ,
- अक्षरांकन निर्देशिका२०७८ ,
- विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी अकस्मिक कार्ययोजना२ ,०७७
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति२०७५ ,
- रासी गाउँपालिका आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि२०७४ ,
- आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा संचालन कार्यविधि२०७९ ,
- सामुदायिक विद्यालयमा वाल शिक्षादेखि कक्षा १० सम्मको निशुल्क शिक्षा कार्यान्वन कार्यविधि , २०७९
- रासी गाउँपालिकाको छात्रवृत्ति वितरण कार्यविधि२०७९ ,

अनुसूची १: शैक्षिक योजना निर्माण सम्बन्धि अभिमुखीकरणको उपस्थिति

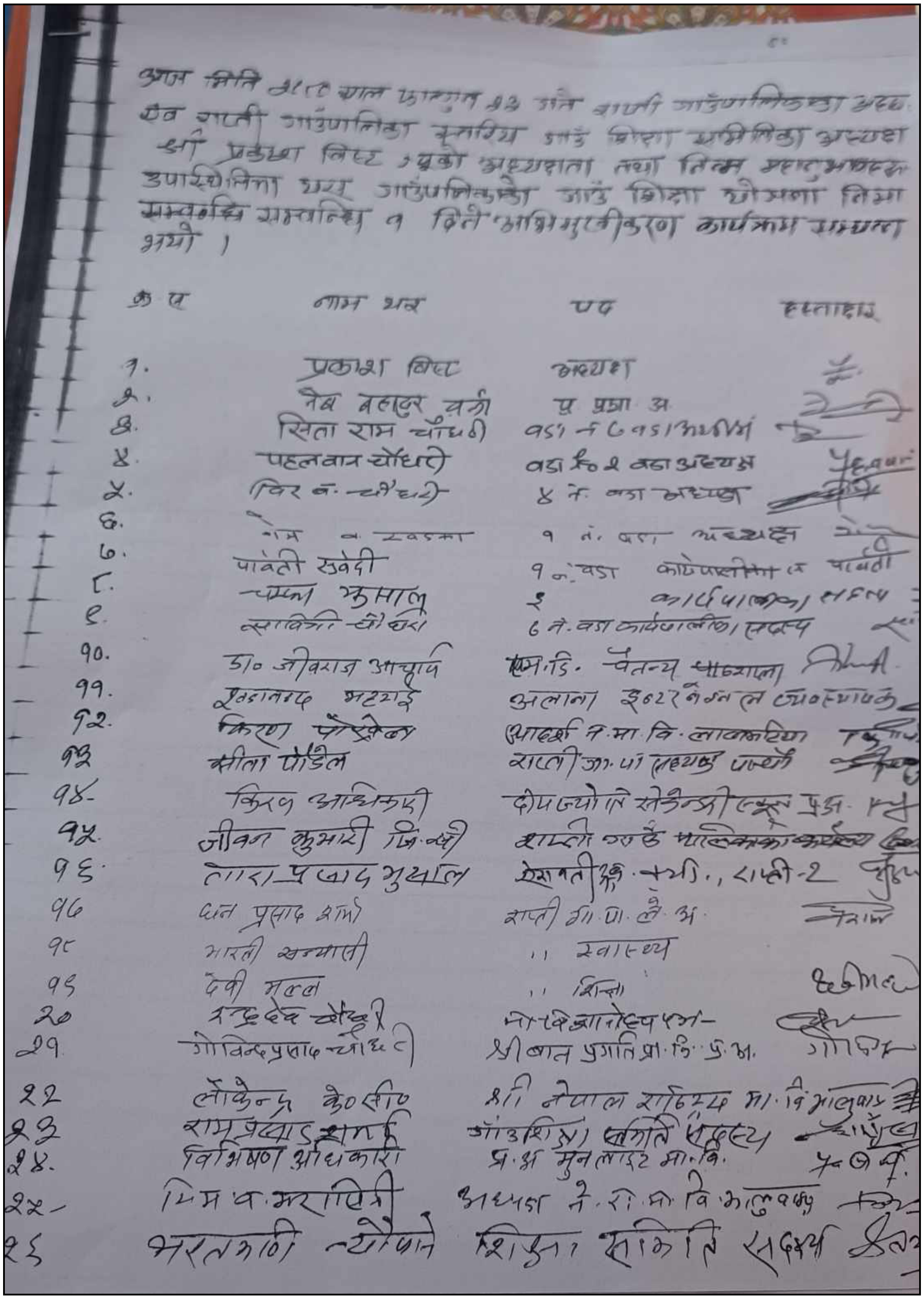

आज मिति २०८० साल फागुन १३ गते राप्ती गाउँपालिकाका अध्यक्ष एवं राप्ती गाउँपालिका स्तरीय गाउँ शिक्षा समितिका अध्यक्ष श्री प्रकाश विष्ट ज्युको अध्यक्षता तथा निम्न महानुभावहरु उपस्थितिमा यस गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना निर्माण ~~सम्बन्धि~~ सम्बन्धि १ दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न भयो।

क्र.स.	नाम थर	पद	हस्ताक्षर
१.	प्रकाश विष्ट	अध्यक्ष	
२.	नेत्र बहादुर वली	प्र.प्रशा.अ.	
३.	सिता राम चौधरी	वडा नं ८ वडा अध्यक्ष	
४.	पहलवान चौधरी	वडा नं० २ वडा अध्यक्ष	
५.	चिर ब. चौधरी	४ नं. वडा अध्यक्ष	
६.	राम ब. रवस्का	१ नं. वडा अध्यक्ष	
७.	पार्वती रुवेदी	१ नं. वडा कार्यपालिका स	पार्वती
८.	चम्पा कुमाल	३ कार्यपालिका सदस्य	
९.	सावित्री चौधरी	६ नं. वडा कार्यपालिका सदस्य	
१०.	डा० जीवराज आचार्य	एम.डि. चैतन्य पाठशाला	
११.	रुद्रानन्द भट्टराई	अलाना इङ्गलिस स्कूल प्रधानाध्यापक	
१२.	किरण पोख्रेल	आदर्श मा.वि. लालमटिया	
१३.	सीता पौडेल	राप्ती गा.पा. लेखा प्रमुख	
१४.	किरण अधिकारी	दीपज्योति सेकेन्डरी स्कूल प्र.अ.	
१५.	जीवन कुमारी डि.सी.	राप्ती गाउँपालिकाको कार्यालय	
१६.	तारा प्रसाद गुरागाई	सरस्वती मा.वि., राप्ती-२	
१७	धन प्रसाद शर्मा	राप्ती गा.पा. लेखा अ.	
१८	भारती सन्याल	,, स्वास्थ्य	
१९	देवी मल्ल	,, शिक्षा	
२०	रुद्र देव चौधरी	मो.वि. [illegible] प्र.अ.	
२१.	गोविन्दप्रसाद चौधरी	श्री बाल प्रगति प्रा.वि. प्र.अ.	
२२	लोकेन्द्र के.सी.	श्री नेपाल राष्ट्रिय मा.वि. भालुबाङ	
२३	राम प्रसाद शर्मा	गाउँ शिक्षा समिति सदस्य	
२४.	विभिषण अधिकारी	प्र.अ. मुनलाइट मा.वि.	
२५.	भिम ब. मराहिनी	अध्यक्ष ने.रा.मा.वि. भालुबाङ	
२६	भरतमणी न्यौपाने	शिक्षा समिति सदस्य	

२६. लक्ष्मण बुढाथोकी श्री मा.वि स्याकोट (रोल्पा) -६ (प्र.अ.)

२८. सीता रिजाल श्री मा.वि मौरीबार रुन्टी - ५ (प्र.अ.)

२९. केशवराज खनाल सदस्य गाउँ शिक्षा समिति

३०. दीपक कुमार चौधरी वडा अध्यक्ष ८ नं.

३० गीता चौधरी कार्यपालिका सदस्य रुन्टीगा.पा.

३१. तुल बहादुर कार मगर संयोजक रुन्टीगा.पा.

३१ नारायण के. राउत सी.यु. [illegible]

३३ विष्णु पोख्रेल रुन्टी गा.पा. - ७

३४ दामोदर आचार्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

३५ विपिन घिमाल, परामर्श विज्ञ

३६ रमाकान्त शर्मा,

३७ कमल

राप्ती गाउँपालिका भित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु
अभिमुखीकरण तथा कार्यशाला

राप्ती गाउँपालिका भित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु
अभिमुखीकरण तथा कार्यशाला
acer

राप्ती गाउँपालिका भित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु
अभिमुखीकरण तथा कार्यशाला
राप्ती गाउँपालिका भित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु

अनुसूची २: शैक्षिक योजना तर्जुमा कार्यशालाको उपस्थिति

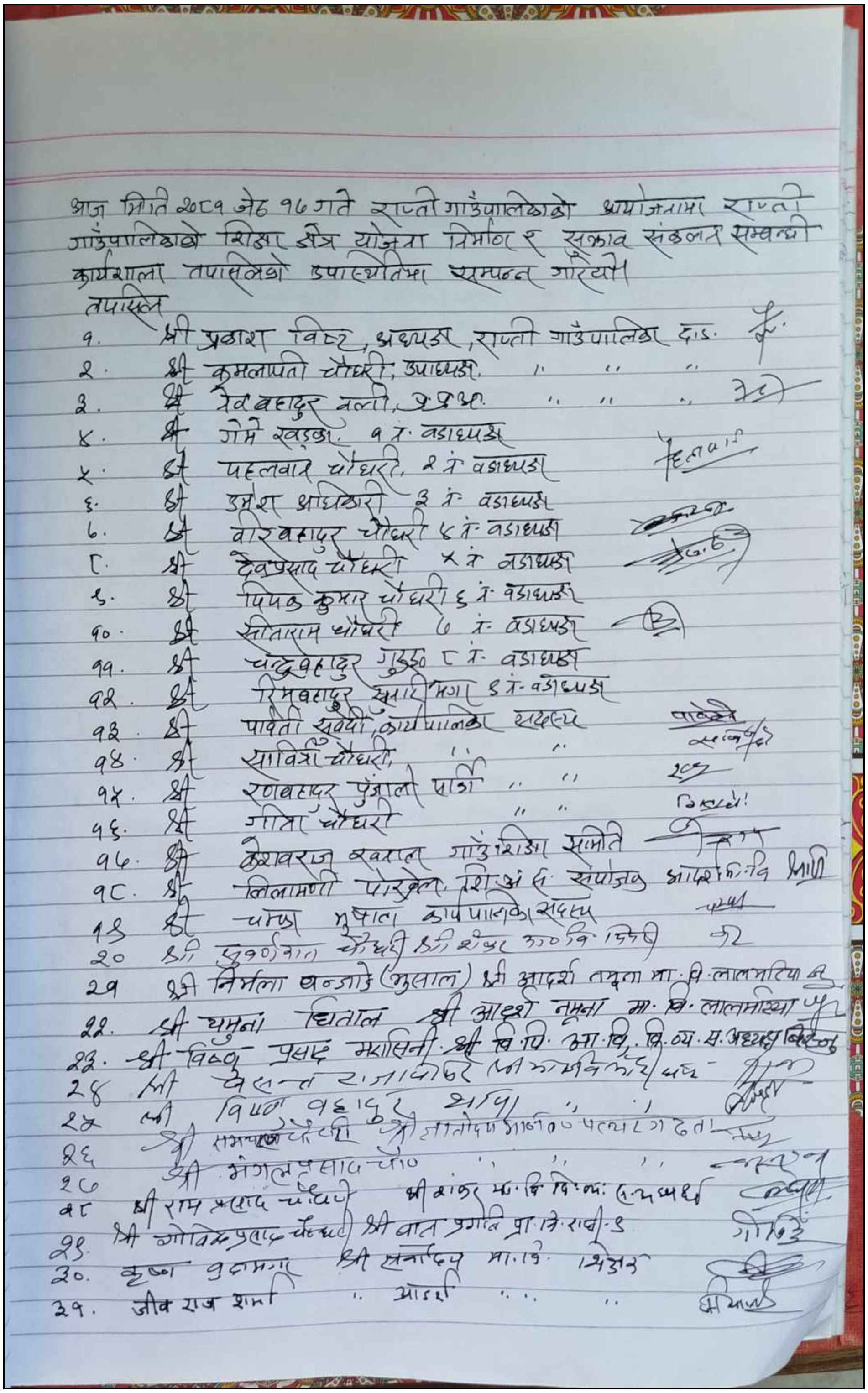

आज मिति २०८१ जेठ १७ गते राप्ती गाउँपालिकाको आयोजनामा राप्ती गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण र सुझाव संकलन सम्बन्धी कार्यशाला तपसिलको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो।

तपसिल

१. श्री प्रकाश विष्ट, अध्यक्ष, राप्ती गाउँपालिका दाङ

२. श्री कमलापति चौधरी, उपाध्यक्ष " " "

३. श्री टेकबहादुर वली, प्र.प्र.अ. " " "

४. श्री गोमे खड्का, १ नं. वडाध्यक्ष

५. श्री पहलवान चौधरी, २ नं. वडाध्यक्ष

६. श्री उमेश अधिकारी ३ नं. वडाध्यक्ष

७. श्री वीरबहादुर चौधरी ४ नं. वडाध्यक्ष

८. श्री देवप्रसाद चौधरी ५ नं. वडाध्यक्ष

९. श्री दिपक कुमार चौधरी ६ नं. वडाध्यक्ष

१०. श्री सीताराम चौधरी ७ नं. वडाध्यक्ष

११. श्री चन्द्रबहादुर गुरुङ ८ नं. वडाध्यक्ष

१२. श्री रिमबहादुर खत्री मगर ९ नं. वडाध्यक्ष

१३. श्री पार्वती खत्री, कार्यपालिका सदस्य

१४. श्री सावित्री चौधरी " "

१५. श्री रणबहादुर पुंजाली पार्की " "

१६. श्री गीता चौधरी " "

१७. श्री केशवराज खनाल गाउँ शिक्षा समिति

१८. श्री चिन्तामणी पोखरेल, शि.अं.स. संयोजक

१९. श्री चन्द्रा सुवेदी कार्यपालिका सदस्य

२० श्री सुवर्णकान्त चौधरी श्री शंकर उ.मा.वि. किरी

२१ श्री निर्मला बन्जाडे (कुसाल) श्री आदर्श नमूना मा.वि. लालमटिया

२२. श्री यमुना घिताल श्री आदर्श नमूना मा.वि. लालमटिया

२३. श्री विष्णु प्रसाद मरासिनी श्री वि.पि. आ.वि., वि.व्य.स. अध्यक्ष

२४ श्री बसन्त राजाकोटि श्री कालिका आ.वि. अध्यक्ष

२५ श्री विपन बहादुर थापा " "

२६ श्री समशेर चौधरी श्री ज्ञानोदय मा.वि. पत्थरगढा

२७ श्री मंगलप्रसाद चौध " " "

२८ श्री राम प्रसाद चौधरी श्री शंकर मा.वि. कि. अध्यक्ष

२९. श्री गोविन्द प्रसाद चौधरी श्री बाल प्रगति प्रा.वि. राप्ती-३

३०. कृष्ण बुढामगर श्री सर्वोदय मा.वि. सिउरे

३१. जीवराज शर्मा " आदर्श " "

३२ किरण भण्डारी वि.व्य.स. अध्यक्ष दुर्गा भवानी आ.वि.

३३ रोमलाल गैरे शिक्षक " "

३४ श्याम लाल पोखेल वि.व्य.सं. अध्यक्ष नवप्रतिभा आधारभूत

३५ हरिश्चन्द्र चौधरी शिक्षक सर्वोदय मा.वि. सिसहनिया

३६ तिलक शर्मा प्र.अ. सरस्वती आ.वि. ढोक्को सिसहनिया

३७ भगा रावत स.अ. श्री रात्री प्रा.वि. भौरीघाट

३८ जीवन कुमार छि श्री म.वि. जो राप्ती गाउँपालिका

३९ सुशिला अधिकारी शिक्षक बालकल्याण आ.वि. पहरुवा

४० वासुदेव पाण्डित वि.व्य.स.अ. श्री स्वर्गद्वारी प्रा.वि. मालुवाङ

४१ प्रजिन्द्र शर्मा वि.व्य.स. श्री राप्ती गा.पा. पि. द्विपौते

४२ विनोद कुमार गुप्ता शिक्षक सर्वोदय मा.वि. सिसहनिया

४३ कालु सिंह थापा प्र.अ. श्री बाल कल्याण आ.वि. पहरुवा

४४ दिवि राम चौधरी प्र.अ. श्री विपी. आ.वि. बसन्तपुर

४५ पुरन प्रसाद चौधरी स.अ. " " "

४६ जोगेन्द्र चौधरी " " "

४७ राजेन्द्र चौधरी प्र.अ. श्री लपाउँडी प्रा.वि. स्यानीखोला

४८ हुकुम बहादुर वस्नेत रोगी अध्यक्ष श्री नवज्योति आधारभूत वि.

४९ कुलाखर भुसाल प्र.अ. लिटिल एन्जलस स्कूल राप्ती

५० दुर्गा प्रसाद भुसाल - प्रशासकीय अधिकृत, गोरखा आइडियल स्कूल

५१ चम्पक राज कार्की - पब्लिक एजुकेशन एकेडेमी, राप्ती-४ बराखुट्टी दाङ (प्र.अ.)

५२ किरण कुमार अधिकारी प्र.अ. दिपज्योति सेकेन्डरी स्कूल राप्ती-२

५३ जोना प्रसाद चौधरी अध्यक्ष श्री सरस्वती आ.वि. सिसहनिया

५४ तुलसी राम चौधरी शिक्षक श्री सरस्वती आ.वि. सिसहनिया

५५ पुजा थापा शिक्षक श्री जनज्योति आ.वि. नयाँ गाउँ

५६ मिना के.सी. " " " "

५७ लाक्ष्मी पौडेल " " " "

५८ रोशन चौधरी ब्राइट फेमिली एकेडेमी भौरीघाट

५९ खेकु लाल पौडेल शिक्षक श्री आदर्श मा.वि. आलमारिया

५९ गोकर्णराम पौडेल शिक्षक श्री देवी आ.वि. मसेरीडाँडा

६० विक्रम बहादुर वली शिक्षक श्री मा.वि. रुपाकोट

६१ माला के.सी. नाती शिक्षक " "

६२ सुरज लाल नेपाली शिक्षक श्री मा.वि. रुपाकोट

६३ दिपक कुमार बुढा शिक्षक मा.वि. रुपाकोट

६४ बसन्त चौधरी " श्री देवी आ.वि. मसेरीडाँडा

६५ पितामबर यादव " श्री देवि आ.वि. मसेरीडाँडा

६६.	बासुदेव थापा क्षेत्री	शिक्षक	श्री माध्यमिक वि. रुपाकोट
६७.	महावीर डांगी	शिक्षक	,, ,,
६८	लक्ष्मण बुढाथोकी	प्र.अ.	श्री माध्यमिक विद्यालय रुपाकोट
६९	यमा आचार्य	शिक्षक	श्री मा.वि. मौरीघाट
७०	गंगा भट्टराई	शिक्षक	श्री स्वर्गद्वारी प्रा वि भालुवाङ
७१	पार्वता भुसाल	शिक्षक	,, ,, ,,
७२	रत्ना रायमाझी	शिक्षक	श्री शान्ती गंगा प्रा.वि चैते
७३.	निर्मला रिजाल	शिक्षक	श्री वि.पि.आ.वि वसन्तापुर
७४	भुवनेश्वरी न्यौपाने	शिक्षक	श्री वि.पि.आ.वि वसन्तापुर
७५.	नरी भण्डारी	शिक्षक	श्री स्वर्गद्वारी प्रा.वि
७६	अनुप चौधरी	,,	श्री सरस्वती आ.वि.
७७	सरद चौ.	,,	आदर्श नमुना मा.वि.
७८	कुमार पुन	,,	,,
७९	शाकिरपुर कार्की	,,	श्री दुर्गा भवानी आ.वि मकुरिया
८०	सीता खनाल	,,	श्री आदर्श नमुना मा.वि
८१	सुशिला शाह	,,	श्री मा.वि. मौरीघाट
८२	कमला पाण्डे	,,	श्री नव प्रतिभा आ.वि. पखापानी
८३	दोर्णी क० वली	,,	श्री मा.वि. रुपाकोट
८४	पार्वती भट्टराई		श्री स्वर्गद्वारी प्रा.वि भालुवाङ
८५	मिना गैर		श्री दुर्गा भवानी आ.वि
८६	सुमा पुन		श्री बराह प्रा.वि बगाखोली
८७.	सरिता खनाल		श्री स्वर्गद्वारी प्रा.वि. भालुवाङ
८८	सरिता कुमारी चौ.		श्री ज्ञानोदय मा.वि पत्थरगढ्वा
८९.	देवी मल्ल	प्रा.नि	राप्ती गाउँपालिका